

2009 A 6815

WILLEM FREDERIK HENDRIK,

PRINS DER NEDERLANDEN.

DOOR

W. J. HOFDIJK.

MET PORTRET.

HAARLEM,

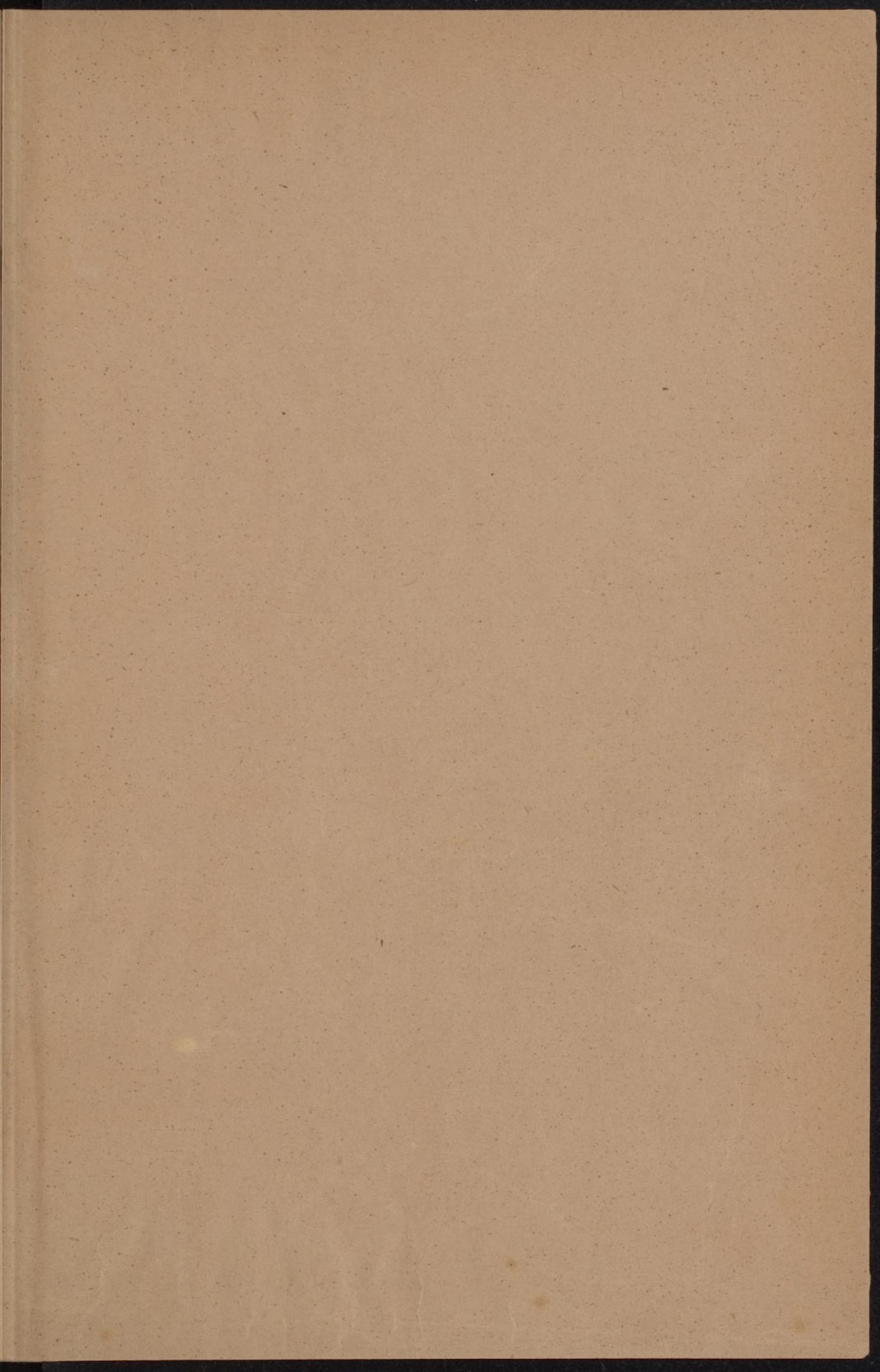
H. D. TJEENK WILLINK.

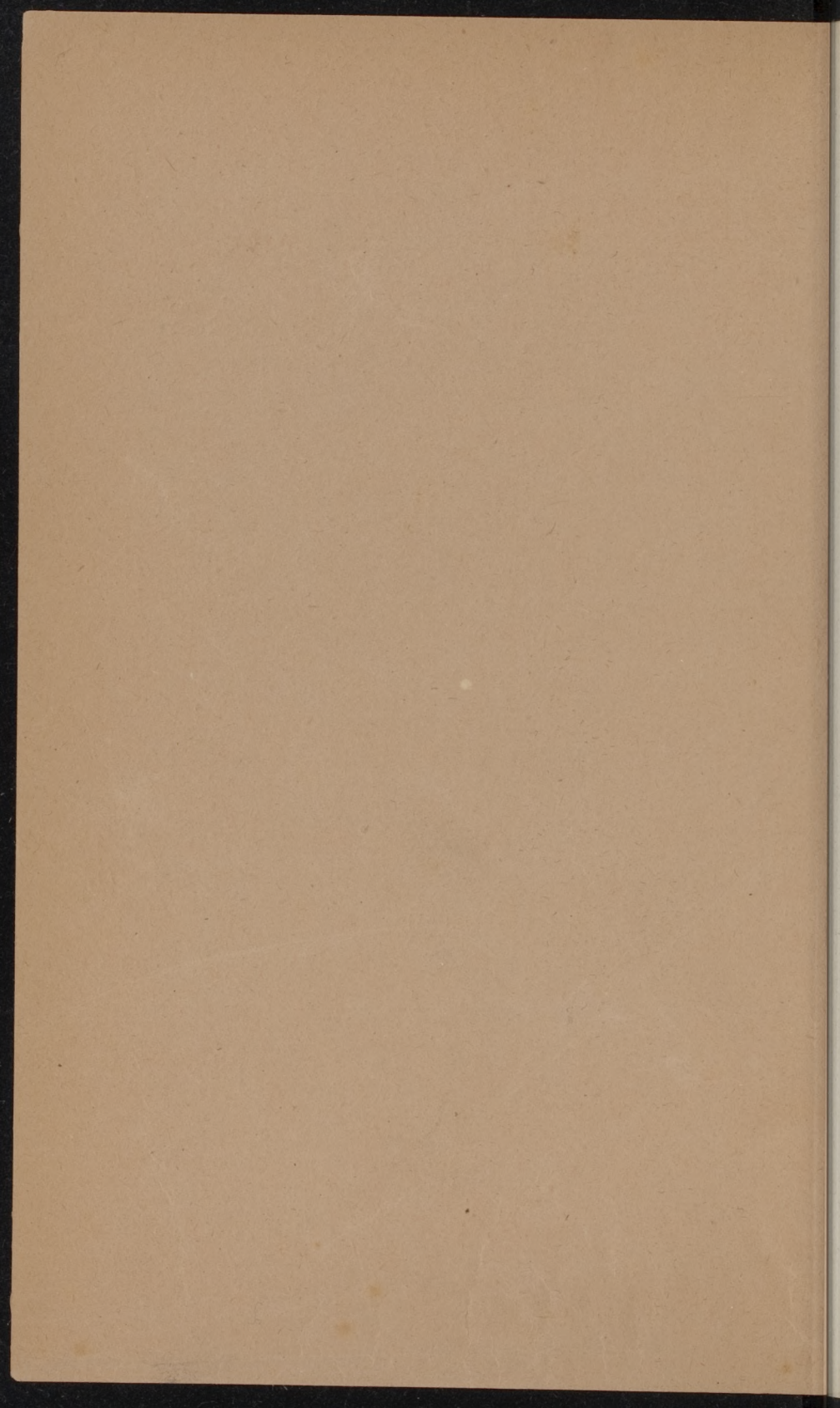
1879.

BIBLIOTHEEK KITLV

0373 0536

WILLEM FREDERIK HENDRIK,

PRINS DER NEDERLANDEN.

WILLIAM BENTLEY HENDON
1850

WILLEM FREDERIK HENDRIK,

PRINS DER NEDERLANDEN.

EEN LEVENSSCHETS

DOOR

W. J. H O F D I J K.

~~~~~  
MET PORTRET EN FACSIMILE.  
~~~~~

HAARLEM.

H. D. TJEENK WILLINK.

1880.

Wir führen das Lebensbild eines Fürsten vor, dessen
Namen zwar nicht umstrahlt ist vom Nimbus weittönender
Heldenthaten, der es aber verstand ein Volk zu beglücken,
wie keiner vor Ihm.

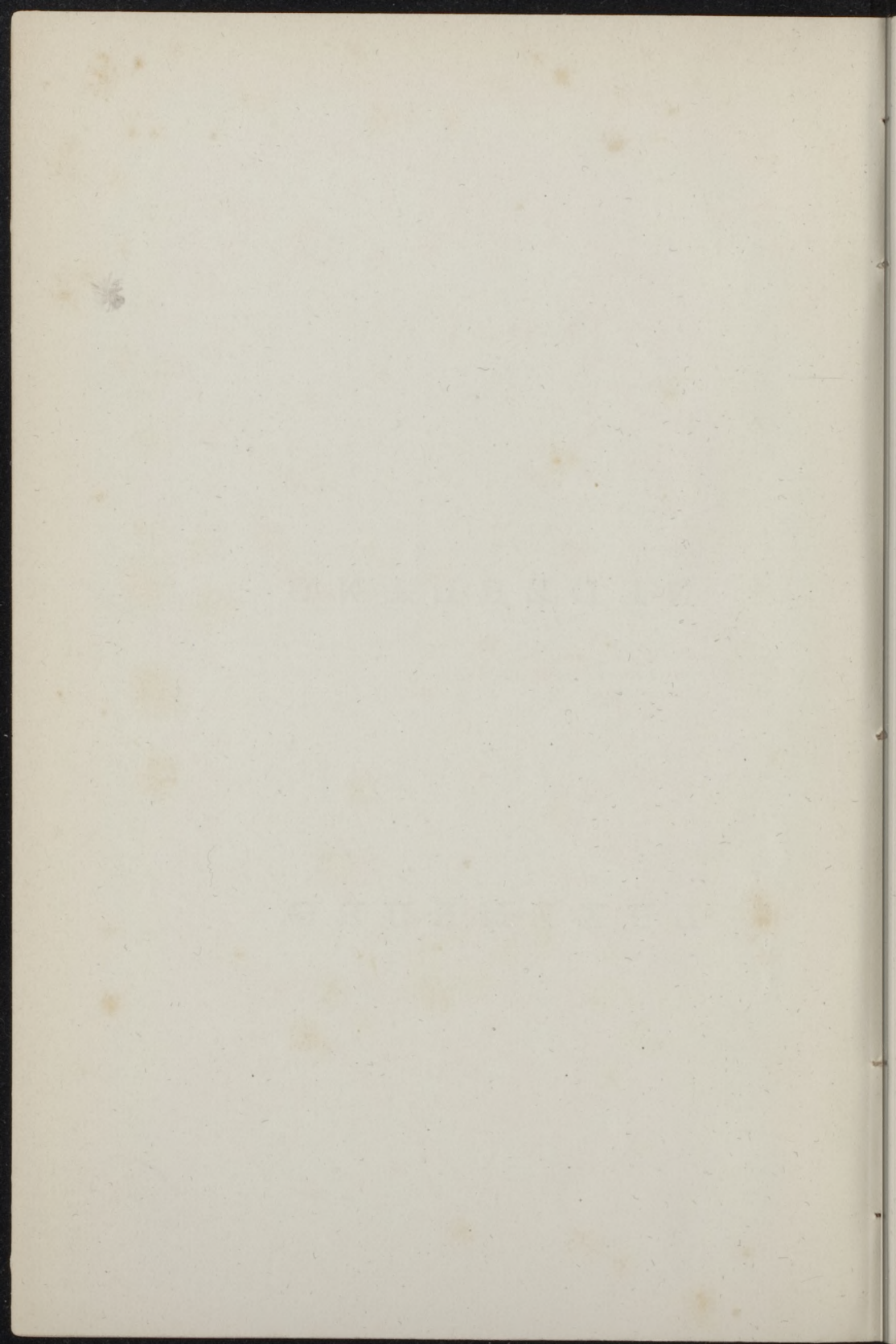
ARENDT.

AAN

N E D E R L A N D

EN

L U X E M B U R G .

INHOUD.

Kind en knaap.....4—36.

Soestdijk. — Feestelijke intocht. — Het Oranje-gezin. — Brand te Brussel. — Oranjes opvoedings-systeem. — Inwijding der Oosterdoksluizen. — Prins Frederiks verklaring. — 's Princen eerste terugkomst. — Boerderij en jachthuisjens. — Reis met «de Zeeuw» in de Oostzee. — Aan het Russische hof. — In Denemarken. — Naar Engeland. Terugkomst. — Naar West-Indië. — Te Paramaribo. — Naar Curacao. — Terugreis. — Feest te Soestdijk. — Lidmaat der Hervormde Kerk.

Zee-officier en Gezagvoerder.....37—120.

Te Rio-de-Janeiro. — Ontfangst op Java. — Op Makasser. — Op Celebes. — Op Amboina. — Op Banda. — Te Soerabaja en op Maadoera. — De Oranjezon te Tossari. De Bromo. — Verblijf te Soerabaja. — Modjopahit. Verdere Reis. — Te Soerakarta. — In den Dalem. Bouwvallen te Soekoe. — Bouwvallen te Brambanan Djokjokarta. — Te Djokjokarta. — De Rots der Bleemen. De Zadelmoskee. — Te Bator. De Doodsvallei. — Tjandi Boro-Boedoer. — Tjandi Moendoet. Te Ambarawa. — Mer-Api. Modderwellen. Tjeribon. — Preanger Regentschappen. — Te Batavia te rug. — Afscheidsfeest te Batavia. — Vertrek van Java. — Van Riouw naar Poeloe-Pinang. — Ziekte aan boord. — Het feestmaal van Sint-Andries. — Hoffelijk voorstel der Engelschen. — Het reizen in een Palakijn. — De Tygerpas. De Hongersnood. — Bywoning van een Durbar. — Vertrek uit Lord Auckland's kamp. — De Thugs. — Nieuwjaarsdag. Calcutta. Madras. — De Kaapstad. Terugkomst. — Luitenant-ter-Zee Eerste Klasse. — Gibraltar. Gesteldheid aan Boord. — Genua. Livorno. — Florence. Pisa. Napels. Pompei. — Malta. Hevigen storm in den Archipel. — Sint-Elmoos-vuur. Griekenland. Koning Otto. Athene. — Bezoek van Koning Otto. — Konstantinopel. Sultan Abdoel. — Alexandrië. De Pest. Toulon. — Terugkomst in het Vaderland. — Voorbeelden van een Oefeningstocht. — Byzonderheden van een Oefeningstocht. — Madeira. Terugtocht. — De Prins zelfstandig. Zijn verjaardag. — De Prins bevelhebber van de Azof. — Scheveningers op de Rijn. — Koning Wil-

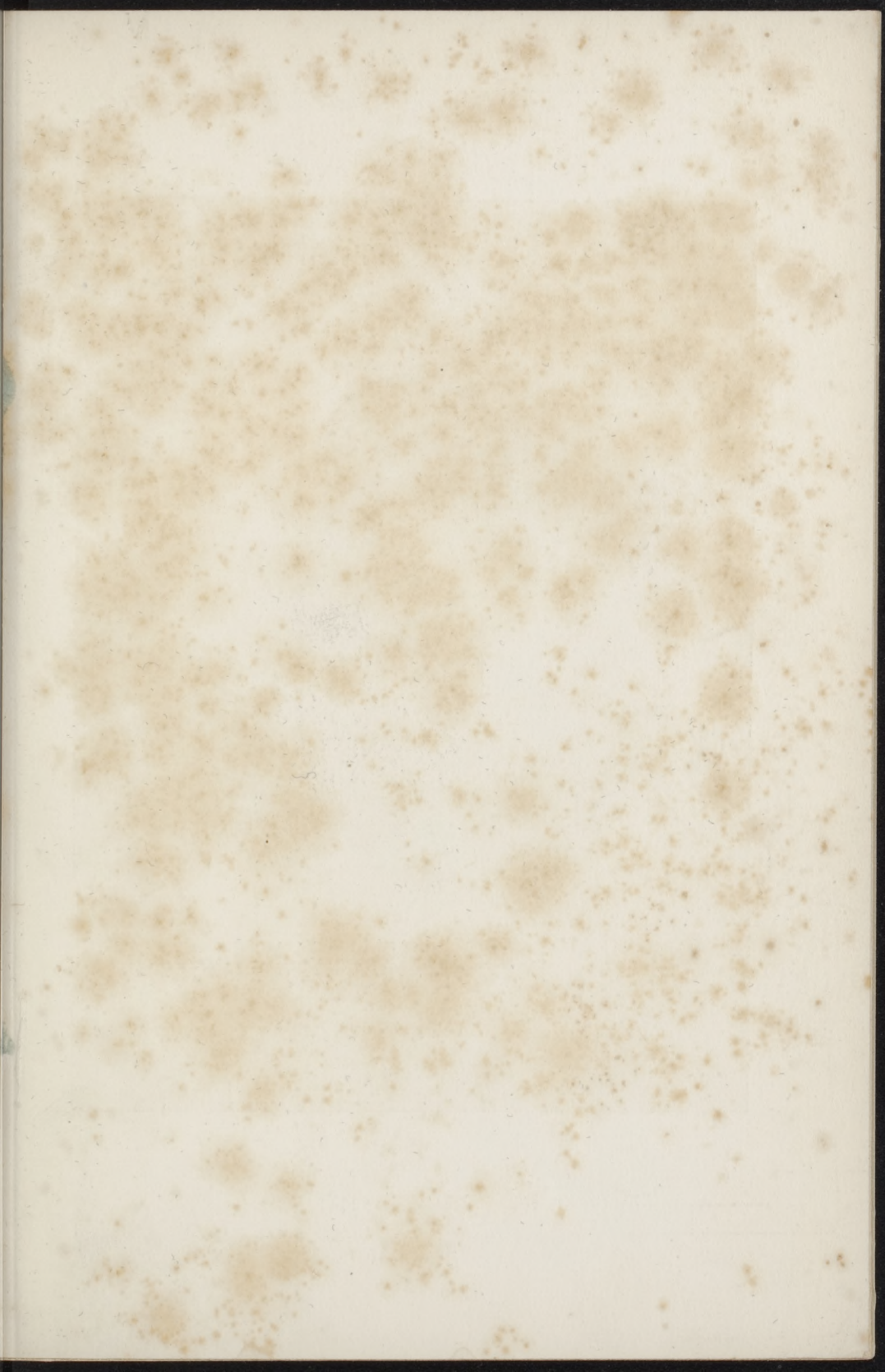
lem de Tweede aan boord. — Zondagsviering aan boord. — Tocht naar de Middellandsche Zee. — Tocht naar het Noorden. IJsland. — Een straf-oefening aan boord. — De Koningin aan boord. — Een edele daad. — Een aanzeling. — Gebed in den storm. — Een schipbreuk. — Brand der Ville de Madrid. — Reis naar Madeira. — Een Princelijke daad. — Dood van Willem den Tweede.

De Regent.....121—186.

's Princen optreding. — Het Groothertogdom Luxemburg. — De maatschappij Billiton. — Huwelijk met Princes Amalia. — Het paleis te Walferdingen. — Huiselyk leven. De Koning te Luxemburg. — Herziening der Grondwet. — Spoorwegen. Onderwijs. — Muziek. Vooruitgang 's lands. — Intocht en verblijf op Soestdijk — Eerbied voor herinneringen op Soestdijk. — Gevaar voor Luxemburgs zelfstandigheid. — Luxemburgs zelfstandigheid gewaarborgd. — Stichting van het Kon. Grooth. instituut. — Schenkingen van den Prins. — Suez-Kanaal. — Port-Said. — 's Princen stichting te Port-Said. — Opperbevelhebber der Nederlandsche vloot. — Stoomvaartmaatschappij Nederland. — 's Princen ondersteuning aan de maatschappij. — Princes Amalia's kwijning en dood. — Rouw over den dood van Princes Amalia. — Nieuwe Stichtingen in Luxemburg. — De maatschappij Zeeland. — 's Princen werkzaamheid. — 's Konings getuigenis van den Prins. — Spoorwegfeest te Echternach. — Prins Hendriks-stichting te Egmond aan Zee. — De Prins te Egmond. — Maritiem Muzeüm. — Jubilee van 's Princen regentschap. — 's Princen populariteit. — Ondersteuning van land- en tuinbouw. — Onthaal op Soestdijk. — Opdracht aan Prins Alexander. — Huwelijk met Princes Marie van Pruisen. — Huwelijksgeschenken. — De vorsten op Soestdijk. — Ontfangst van het Echtbaar te Luxemburg. — Feesten te Luxemburg. — Herwonnen echtgeluk. — De Prins ongesteld. — Benoeming tot Admiraal. — Prins Hendrik sterft. — Algemeene rouw. — Kleine lijkdienst. — Lijkdienst op Walferdingen. — Rouwbetoon te Luxemburg. — Aankomst van den lijkstoet te Luxemburg. — Luxemburgs treurdagen. — De lijkstoet te 's Hertogenbosch. — De lijktrain te 's Gravenhage, te Delft. — Begrafenisplechtigheid te Delft. — Ter-aarde-bestelling.

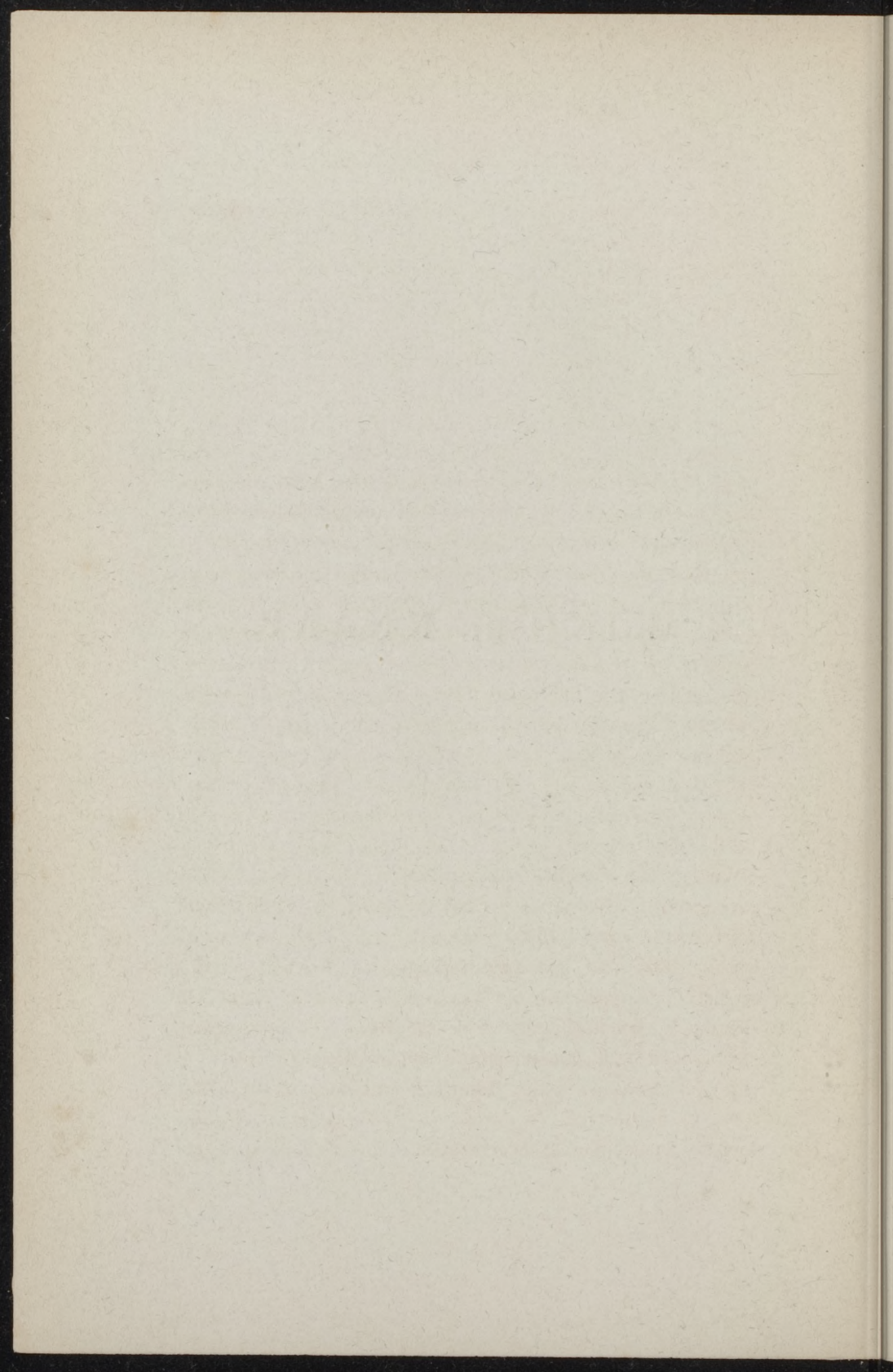
De mensch.....187—196.

Goedhartigheid. — Weldadigheid. — Menschlievendheid. — Genegeheid voor kinderen. — Gebechtheid aan het zeevolk. — Redenaars-talent. — Eenvoud, — 's Princen voorkomen. — Algemeene kennis. — Godsdienstzin. — Prins Hendrik als voorbeeld. — Nederlands verplijching.

KIND EN KNAAP.

I.

Het Vorstelyk lustslot te Soestdijk is door belangrijke gebeurtenissen zoowèl tot een nationaal monument gestempeld als het Vorstelyk lustslot het Loo. Sedert den zes-en-twintigsten April 1674, toen door Schout en Schepenen van Baarn de oorkonde geteekend en bezegeld werd, waarby de Amsterdamsche patriciër Mr. Jacob de Graeff verklaarde «geliedet, vercoft, opgedragen en quytgeschouwen te hebben aen en ten behoeve van Zyn Hoocheid den Heere Prince van Oranje een hofstede met zyn bepotinge en beplantinge en alle 't gene aerd- en nagelvast is, gelegen aen Soestdijk,» is de naam van dit heerlyk landgoed aan dien van byna alle volgende Oranjevorsten, soms zelfs ten innigste, verbonden geweest.

Door zijne hooge bezitters allengs, hetzij by koop, hetzij by schenking van Utrechts dankbare Staten, tot een aanzienlyke plek gronds uitgebreid, werd het in 1795 door de Bataafsche Republiek tot staatsdomein verklaard, maar vervolgens in December 1810 door Lodewijk Napoleon als «Koninklyk Slot» in bezit genomen. Met de inlijving by Frankrijk werd het «Keizerlyk domein», met al de aanleve van verwaarloozing aan de eene, van winstbejag aan de andere zijde.

Maar 1813 kwam — en Nederland en Oranje werden hersteld; en 1815 volgde — en Oranje en Nederland waren gewroken. Zooals eenmaal een Prins van Oranje de teugellooze

heerschzucht van een Lodewijk den Veertiende straf op den stang reed — zoo bereidde een andere Prins van Oranje den waerelddwinger Napoleon een onherstelbare nederlaag.

De veldslag by Waterloo was 's Keizers val; het behoud van den kruisweg, waarlangs het Pruissische leger zich met het Engelsche vereenigen kon, was de vigilie van dien heiligen vrijheidsdag.

Dat dankte Europa aan den onverschrokken heldenmoed van Willem George Frederik, oudsten zoon van Neêrlands Koning Willem den Eerste.

Gantsch Nederland trilde en tintelde van dankbaarheid, en de Koning was de eenvoudige vertolker daarvan, toen hy, in overeenstemming met de Volksvertegenwoordiging, in N°. 41 van het Staatsblad van het Koninkrijk der Vereenigde Nederlanden dekreteerde:

WET, waarbij het Domein van Soestdijk wordt afgestaan en opgedragen aan den Prins van Oranje, met bepaling dat in hetzelfde Domein eene gedenkzuil zal worden opgerigt. Gearresteerd den 8sten Julij 1851, N°. 3.

WIJ WILLEM, bij de gratie Gods Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz. enz. enz.

Alzoo wij van harte gezind zijn om aan de Nederlandsche armee, in den persoon van haren Opperbevelhebber, een duurzaam blijk te verleenen der hoogachting en erkentelijkheid, welke zij zich bij alle ingezetenen van het rijk verworven heeft door haar moedig gedrag in den thans geëindigden veldtogt;

Zoo is het dat Wij, den Raad van State gehoord, en met

gemeen overleg der Staten-Generaal, en overeenkomstig derzelve voorstel, goed gevonden hebben en verstaan te bepalen, zoo als bepaald wordt bij dezen:

ARTIKEL 1.

Het domein van Soestdijk, met alle deszelfs ap- en dependentiën, wordt in naam van het Nederlandsche volk aan Onzen beminden Zoon, den Prinse van Oranje, Opperbevelhebber van het nationale leger, afgestaan en opgedragen, om door Hem en Zijne afstammelingen, in vollen eigendom en patrimonieel goed te worden bezeten.

ART. 2.

Het tot voorschreven domein behoorend jagtslot zal ten koste van den lande in bewoonbaren staat gebragt en gemeubileerd worden.

ART. 3.

Er zal, mede ten koste van den lande, in het domein van Soestdijk eene gedenkzuil worden opgericht, ter bijzondere vereering van den moed, in de hardnekkige verdediging der positie bij *les quatre bras* zoo luisterlijk ten toon gespreid.

Lasten en bevelen dat deze wet in het Staatsblad worde gedrukt, en dat de ministeriële departementen, die zulks aangaat, voor de spoedige uitvoering van dezelve bepalingen zorg zullen dragen.

Gegeven te Amsterdam, den 8sten Julij des jaars 1815,
het tweede van Onze Regeering.

WILLEM.

Van wege den Koning.

A. R. FALCK

Aan de uitvoering dezer wet werd oogenblikkelyk de hand gelegd, en niet zonder moeielykheden, want «er was veel bekwaamheid noodig om het jachthuis der zeventiende eeuw te vormen tot een statig paleis voor een Koninszoon en eene Tsarendochter.» De bouwmeesters Jan de Greef en Zeger Reyers voorzagen achtereenvolgens hierin, en de aanleg van het park werd aan den in dat vak zoo beroemden Haarlemmer, den heer Zocher toebetrouwd.

De Prins van Oranje was middelerwyl naar Petersburg gereisd, waar hy in het huwelyk trad «met de Keizerlyke Grootvorestin Anna Paulowna, de twintigjare zuster van Alexander den Gezegende.»

De Meimaand van 1818 was bepaald om het nationaal geschenk zijn bestemming te doen erlangen, en Soestdijk zou dan het feest der eerste komst van den Prins en de Princes van Oranje vieren.

Nog was de arbeid aan het Vorstelyk lustverblijf niet volbracht, toen de een-en-twintigste Mei 1818 daar was, en de Hooge Eigenaars hun feestelyken intocht kwamen doen.

Een zoodanige vreugdedag was er nooit verrezen, al had men daar den grooten Willem den Derde gezien, of de beminnyke Maria Louisa, of den jongen Willem den Vijfde, de almeene hoop van het bevredigd Gemeenebest.

Alles werkte mede tot het welgelukken van het met liefde bereide feest: de schoone natuur, het heerlyk weder, de stemming der aanschouwers van zooveel schoonheid en glans. En toen lang reeds de kunstverlichting met hare uit het hart gevloede opschriften was uitgedoofd, duurde de verrukking der menigte steeds voort. Een tijdvak voor de minder begiftigden naar de waereld was er aangebroken, waarin Neêrlands Vorsten zouden toonen ook dáar de eersten te zijn,

waar het de beoefening geldt der werken van liefde en weldadigheid. ¹

Het Vorstelyk echtpaar mocht zich by de vestiging op het lustslot reeds verheugen in het bezit van een zoon, Willem Alexander Paul Frederik Lodewijk, den negentienden February des vorigen jaars geboren, en nu werd er op den tweeden Augustus de oudervreugd vermeerderd door de geboorte eens tweeden zoons, Willem Alexander Frederik Konstantijn Nicolaas Michael.

Twee jaren later, den dertienden Juny 1820, des namiddags tusschen één en twee uren, zag er een derde zoon het levenslicht, Willem Frederik Hendrik, die den achtsten July daaraanvolgende in de Protestantsche kerk te Baarn door den predikant Wiechers werd gedoopt.

Het was deze Vorstelyke telg, wiens naam eenmaal even onafscheidelyk zou verhecht blijven aan Soestdijk, als die zijner bovenal in deze landstreek onvergetelyke en gezevende ouders.

Tot min meende men een goede keuze te hebben gedaan in vrouw Van Klooster, een jonge moeder uit Soesterveen, doch deze werd na eenigen tijd vervangen door vrouw Kooi, die door haar erkentelyk zoogkind sinds nimmer werd vergeten, en in haar hulpbehoevenden ouderdom tot aan haar dood van hem een voldoende jaargeld genoot.

In het najaar veranderde het Vorstelyk gezin, dat op het heerlyk lustgoed in dien naar een lente gelijkenden herfst zooveel genoten had, en waarby hun jonggeborene de gezondheid als met volle teugen indronk, van verblijf. Volgens

¹ Frederiks en Collard. «Soestdijk: eene historische studie», op Prins Hendriks verlangen uit de archiven van het domein samengesteld, en als handschrift, ten getale van honderd exemplaren, gedrukt, buiten den handel.

de bepalingen der toenmalige staatsregeling hielden Koning en Staten-generaal zich dat jaar te Brussel op, en derwaart begaf zich nu ook de Prins van Oranje met de zijnen.

De rechter vleugel van het aloude Hof van Brabant, waar het machtig woord zijns grooten Voorzaats, den onsterfelyken Zwijger, zoo dikwerf beslissend gegolden had, was daar tot zijn paleis ingericht.

Zoo liefelyk als de herfst was geweest, zoo fel werd de winter. Reeds met het einde van November kwam de vorst, die zich by voortduring met scherpte gelden deed, vooral in het laatst van December met snerpenden wind.

Daar klonk in de nanacht tusschen Donderdag en Vrijdag den acht-en-twintigsten en negen-en-twintigsten December plotselyk de angstkreet «brand!» Te sterke verhitting der verwarmingsbuizen had een ontploffing veroorzaakt, en binnen weinige minuten sloegen de vernielende vlammen het paleis des Princen van Oranje uit.

Naauwlyks meer dan tijdig werden de bewoners gewekt en gewaarschuwde, en niet dan met moeite ontkwamen zy het doodelyk dreigend gevaar. Binnen drie uren tijds lag het paleis met belendend hotel der Staten-generaal en nog een gedeelte van den linker vleugel van het kolossaal gebouw in rookend puin, doch toen was de Princes met hare kinderen — terwijl heur gemaal op het terrein des onheils bleef — in veiligheid by den Markies van Assche, vanwaar zy zich vervolgens naar het paleis heurs Koninklyken schoonvaders begaf.

Zoo bedreigde het vuur de wieg van een Oranjezoon, die later als Nederlander te water zou toonen dat de bedaarde, de kloekhartige, de ijzervaste geest der gevierde Trompen en De Ruyters nog wakker levend is onder ons zeevolk.

II.

De Prins van Oranje had zóo gezonde denkbeelden over opvoeding, dat alle Nederlandsche huisvaders zich daaraan mogen spiegelen en er zich naar richten.

Tot zijn leedwezen vermocht hy er nochtans geen volkomen gevolg aan te geven, maar werd hy gedwongen daarmede terstond een weg in te slaan, lijnrecht strijdig met dien hy voor den beste hield.

Hy was een bepaald voorstander van wat men «publieke opvoeding» noemt, waarby de zonen van verschillende huisgezinnen vereenigd zijn tot verkrijging van kennis in de zelfde leerschool, en tot vorming van het karakter in een gemeenschappelyk opvoedingsgesticht. Hy kleefde de leer aan dat kinderen met kinderen, knapen met knapen, jongelingen met jongelingen daaglyks moeten omgaan, om reeds door kinderkennis tot menschenkennis te komen; om in bespotting van kameraden het beste geneesmiddel te vinden tegen stugheid en opvliendheden en allerlei eigenwaan; om inschikkelykheid en hulpvaardigheid te leeren; om zich te gewennen gevatheid aan voorzichtigheid te paren in de samenleving — met éen woord: om dien menschkundigen takt in den omgang met anderen te verkrijgen, die een kostbare gave is voor ieder-een, en voor Princen het allermeest, maar ook voor Princen het allermoeielykst te verkrijgen.

Zelf een huis van opvoeding te doen bouwen en met zorg inrichten, waarin, op niet te grooten en niet te kleinen afstand van zijn Hof, zijne zonen met een uitgelezen schare wakkere knapen uit andere huisgezinnen door een keur van bekwame en verstandige mannen zouden worden onderwezen en opgevoed — dat scheen hem het wenschelykst toe. Maar het was een wensch, aan wiens vervulling hy niet denken mocht. Naijver maakte Noord- en Zuidnederland — gelijk de dwang bewijst die aan het Hof, aan de Staten-generaal, aan de Hooge staatskolleziën werd opgelegd, om telken jare beurtelings van Brussel naar 's Gravenhage, van 's Gravenhage naar Brussel te verhuizen — zeer gevoelig voor elke voorkeur, aan het eene of andere deel des Rijks bewezen; en de Prins van Oranje moest alles vermijden wat deze lichtgeeraaktheid zou kunnen kwetsen.

Zoo zag hy zich, zijns ondanks, verplicht om het stelsel van huis-onderwijs te volgen, en zijne zonen onder zijn persoonlyke leiding op te voeden aan zijn eigen Hof.

Een eerste zorg was nu om de nadeelen wech te nemen, die voor de lichaamlyke en zedelyke ontwikkeling van een kind ontspruiten uit een leven in den overvloed eener Vorstelyke huishouding. De verpleging der jonge Princen had van hun geboorte af de strekking gehad om hun lichaam te sterken en te harden, door onthouding van al wat weekelykheid kan bevorderen. Deze verplegingswijze werd voortgezet naar vaste levensregelen, door den Prins voorgeschreven; en gelijk in hunne wiegen, zoo ook op hunne eerste legersteden en by hunne maaltijden, werden de jonge Princen gadegeslagen door hun vader, die zich dikwijls kwam verzekeren of er voldaan werd aan dit zijn gebod: «Doet hun zoo weinig mooglyk gevoelen dat rijkdom een voordeel is, en gewent hen aan een zeer eenvoudige levenswijze.»

Toen de oudste Prins den zesjarigen leeftijd naderde, kwamen Koning Willem de Eerste en de Prins van Oranje overeen omtrent den persoon die de Koninklyke kleinzonen zou besturen. Ook hierby moest de gevoeligheid van het Noorden en het Zuiden worden ontzien — en de keuze viel op Juste Thierry, Baron de Constant Rebecque de Villars. Deze — mocht ook zijn naam in Hollandsche ooren luiden als die van een vreemdeling — was te 's Gravenhage geboren, even als zijn vader, de Generaal Guillaume Anne de Constant Rebecque de Villars, wien de stadhouder Prins Willem de Vierde had ten doop gehouden; zijn moeder was een Geldersche Edelvrouwe, en zijne voorouders hadden gedurende verscheiden geslachten hun deel gehad aan den roem, door de wapenen der Nederlandsche Republiek behaald te land en ter zee. Zuidnederland kon worden gewezen op Heerlyke goederen, door de Constants sedert drie eeuwen bezeten in het oudnederlandsch gewest Artois, ¹ en op vermaagschapping door echtverbintenissen met de adellyke Huizen der Graven van Lens, van Bethune, van Croy, en anderen, in een tijd toen nog geen kerkverschil de Geslachten van elkander verwijderde, die of de Hervorming omhelsd hebben, of Rome zijn getrouw gebleven. De gekozen Edelman was Majoor by den Algemeenen Legerstaf, had veldtochten in Duitschland en Italië bygewoond, en paarde aan een bezadigden geest en een godsdienstig gemoed kundigheden, die hem in staat stelden om te zorgen dat aan het onderwijs, 't welk onderscheiden leeraars op zich zouden moeten nemen, een gewenschte richting werd gegeven.

De Prins van Oranje vergenoegde zich echter niet met zijn vertrouwen te schenken aan een goeverneur zijner zonen:

¹ Eigendlyk Atrecht.

hy had hoogere gedachte van de plichten van het vaderschap, en hy geloofde dat geene opvoeding wel is waar de macht heeft om de kiemen van verdorvenheid in de menschelyke natuur uit te roeien, maar dat toch het ontspruiten dier kiemen door verstandige en aanhoudende zorg kan worden te keer gegaan, voor het minst bedwongen.

De Majoor Constant de Villars werd door hem uitgenoodigd om de grondregelen, die hy in de vervulling zijner taak wenschte te volgen, in schrift te brengen; en toen deze hem op den vijfden November 1822 zijn arbeid aanbood, overhandigde de Prins hem een geschrift, waarin hy-zelf zijne eigene inzichten had ontwikkeld, opdat alzoo, by een gemeenschappelyk overleg, de denkbeelden, door beiden onafhankelyk van elkander geuit, zouden kunnen in aanmerking komen.

De eenvoudigheid, by de lichaamlyke verpleging der jonge Princen in acht genomen, werd door den vader ook verlangd by hunne verstandsontwikkeling. «Het doel der verstandelyke opvoeding» — dus redeneerde hy — «is het kind te leeren op te merken, te begrijpen, en te oordeelen. Daartoe moet het vroeg gewend worden om zuiver waar te nemen, en men moet het van jongs af ieder denkbeeld in den eenvoudigsten vorm voorstellen: zoo zal zijn rede de gewoonte bekomen van zich alles te denken in ware begrippen; en wanneer dan het oordeel ontwaakt is, dat niet te vroeg moet worden gewekt, opdat het te krachtiger in werking trede, dan zal het onderwijs in onderscheiden wetenschappen zeer kunnen vereenvoudigd worden. Zoo zal byvoorbeeld de knaap wijsgeerige vatbaarheid verkrijgen, zonder dat hy zich in de stelsels van wijsbegeerte behoeft te verdiepen; hy zal logiesch kunnen bewijzen, zonder het onderwijs der logika te behoeven, en zijn redelyk denkvermogen zal hem van elke gebeur-

tenis de toepassing aanwijzen, zonder dat hy van de geschiedenis een andere dienst behoeft te vergen dan hem de feiten te doen kennen.»

De geschiedenis van het Vaderland wilde hy niet dat zijne zonen jong zouden leeren, en drie redenen bewogen hem daartoe. Vooreerst beschouwde hy de geschiedenis der voormalige Republiek als een gesloten tijdvak, waarvan hy de kennis zeer wetenswaardig achtte, maar van gering nut voor het praktische leven der Koninklyke Princen. In de tweede plaats vond hy in de werken, die destijds over de historie des Vaderlands het licht hadden gezien, zooveel valsche en partydige oordeelvellingen, dat hy eerst naar een beter leerboek daarover wilde uitzien. Eindelyk oordeelde hy het gevaarlyk om jonge Princen geschiedverhalen vol van den roem hunner Voorouderen te doen lezen, voor dat hun oordeel genoegzame rijpheid had verkregen om de daden, waarop die roem gegrond was, op hare rechte waarde te schatten. Hy wilde toch zijne zonen zoo lang mooglyk onkundig laten van hunne bestemming om eenmaal de eersten van het Land te zijn, en hun niets dieper ingeprent hebben dan dat, zoo zy bemind en en geacht wilden zijn, zy zulks verkrijgen moesten door deugd en bekwaamheid, en hunne leer- en leesboeken werden door hem-zelf onderzocht, of daarin ook denkbeelden omtrent de voorrechten van geboorte en Vorstengezach voorkwamen, die voor de jeugdige gemoederen verleidelyk konden zijn. Zijn stelregel, waarnaar hy de hoofden en harten zijner kinderen wilde geleid hebben was: «De Vorsten moeten zich zóo gedragen als of de volken het recht hebben om hen af te zetten, en de volken moeten zich laten regeeren, als of de Vorsten hun door God tot Soevereinen zijn gegeven.»

Over schier elk gedeelte der verstandelyke opvoeding zij-

ner zonen had de Prins van Oranje een gevestigde overtuiging, en over de wijze waarop, naar zijn oordeel, de vaardigheid kon verkregen worden om duidelijk en met nadruk zijne gedachten in schrift te brengen, of — gelijk hy het noemde — «goed te redigeeren,» heeft hy zijne denkbeelden schriftelyk geuit.

Wat de zedelyke opvoeding betreft — «Cicero» — zeide hy — «heeft fraai over Plichten geschreven, maar de christelyke zedeleer omvat alles, en die is de onze.»¹

Zóo degelyk onderscheidde de Prins van Oranje aldus de zedeleer van de dogmatiek.

Een ander gedeelte der opvoeding maakte hy tot het onderwerp eener afzonderlyke memorie — het godsdienst-onderwijs. Hy stelde niet alleen hoogen prijs op godsdienstige indrukken — daaglyks moesten de jongen Princen hun morgengebed doen by hun vader — maar ook nam hy-zelf de taak op zich om hun de leidingen Gods in de lotsbestemming der Israëlieten als de grondbeginselen der christelyke bybelleer te doen kennen; en is een tijd geweest, toen ook reeds Prins Hendrik voor dit onderwijs vatbaar was geworden, dat de Held van Quatre-Bras wekelyks negen uren godsdienst-onderwijs gaf aan zijne kinderen.

Naarmate echter zijne jonge leerlingen vorderden, kwam de Vorstelyke onderwijzer tot de ontdekking dat zijn eigen bybelkennis te onvolledig gebleven en door het oorlogsleven te veel — gelijk hy zeide — «verroest» was, dan dat hy de taak, die hy op zich genomen had, zou kunnen volbrengen. Hy bekende zulks met de oprechtheid die hem eigen was, en hy herhaalde die bekentenis met een uitdrukking van leedgevoel, toen hy, dat onderwijs hebbende opgedragen aan

¹ Prof Bosscha.

een der twee Koninklyke hofkappellanen, den Waalschen predikant Daniël Delprat, gestadig diens lessen bywoonde, en den geheelen omvang der Hervormde geloofsbelijdenis leerde kennen uit den mond van een man van fijnen geest en uitgebreide kennis.

De lessen in andere vakken van onderwijs, aan zijne zonen gegeven, werden mede dikwijls door den Prins bygewoond, en telken halven jare had in zijn byzijn een geregeld onderzoek naar hunne vorderingen plaats, dat twee of drie dagen duurde. ¹

Nu meene men nochtans niet dat de opvoeding des geestes die van het lichaam naar den achtergrond drong. Deel te nemen aan de uitspannende spelen zijner kinderen was een der meest geliefde uitspanningen van den vader-zelf: te midden daarvan gevoelde zijn frisch gemoed zich-zelf nog kind.

Den een-en-twintigsten Mei 1822 zag een vierde zoon des Princen van Oranje het levenslicht, doch dit oudergeluk was slechts van korten duur: Willem Alexander Frederik Ernst Kasimier daalde reeds als wichtjen van vier maanden ten grave.

Twee jaren jaren later, den achtsten April 1824, werd die wonde van het ouderhart gezalfd door de geboorte eener dochter, Princes Wilhelmina Maria Sofia Louisa, weldra «als aanvallig kind,» en vervolgens «als Vorstelyke Jonkvrouw, en als beminde gade van een erfgenaam der Groothertooglyke kroon van Saxon-Weimar-Eisenach de oogappel van haren vader,» en niet minder van hare broeders.

¹ Prof. Bosscha.

III.

Groote staatkundige gebeurtenissen mogen steeds van belangrijken invloed zijn op het lot der volkeren te midden waarvan zy plaats vinden — in oogenschijnlyke kleinigheden werken zy dikwerf in op het Vorstenhuis dat daarmee in verband staat.

Zóo geschiedde het ook by de breuke tusschen Zuid- en Noord-Nederland in 1830.

De onverschrokken zelf-opoffering van den grooten Amsterdamschen wees, die de eer der Nederlandsche vlag op den vijftden February 1831 zoo schitterend handhaafde, en den naam Van Speyk als een naam des onsterfelyken roems door gantsch Enropa weerklinken deed, had ook een diepen indruk gemaakt op het zoo echt Nederlansch gevoelend gemoed van Koning Willem den Eerste.

En deze wijze Vorst, die den aart, den aanleg, en de geschiktheid der karakters in den regel zoo goed waarnam en doorzag, bestemde zijn jongsten kleinzoon voor de zeedienst, ongetwijfeld wel niet zonder den jeugdigen knaap-zelf daarover te hebben gesproken.

De opening tot die loopbaan geschiedde reeds zeer spoedig.

Den elfden Juny 1830 bevond Prins Hendrik zich te Amsterdam met zijn oudsten broeder, die er toen den eersten steen kwam leggen aan de groote Oosterdokssluis. Twee da-

gen later, op zijn tienden verjaardag, werd hy door zijn Koninklyken grootvader verrast met de benoeming tot Adelborst der eerste klasse.

In 1832 was de sluis voltooid, en kon het dok feestelyk worden ingewijd, waartoe Saturdag de vijfde Mei was bepaald. De nieuw gebouwde korvet van oorlog Van Speyk, ¹ nevens de nationale kleuren met nog een ontelbaar getal vlaggen van allerlei volken gecierd, zou de doorvaart openen. Neêrlands Admiraal, Prins Frederik, was daartoe aanwezig, vergezeld van zijne drie jeugdige neven en Prins Adalbert van Pruissen.

Ten half twaalf nam een raderboot, waar de muziek der stedelyke schutterij zich deed hooren, de voor 's Rijks werf liggende Van Speyk op sleeptouw, onder het gebulder van het geschut, en weldra zag men het vlaggende fregat, met de manschappen in de ra, de sluis naderen. In het galjoen, naby het borstbeeld des onsterfelyken helds, herkende men aan de rood-zwarte kleeding een achttal burgerweezen, nevens wie de geredde manschap der kanonneerboot No. 2 zich bevond, terwijl wapperende pluimen bewezen dat ook het vijftal Princen daar standplaats had gekozen.

De sluis opende hare buitendeuren, en onder een daverend hoezee, jubelend opgaande ter wederzijde van het grootsche bouwgewrocht, boegseerde het schoone vaartuig den boezem binnen.

Thands hield daar de Staatsraad-Burgemeester Mr. F. van de Poll een gepaste aanspraak tot de Vorstelyke genoodigden, en richtte zich toen in 't byzonder tot den twaalfjarigen Adelborst, «het Vaderland geluk wenschende met het besluit

¹ De naam Argo was voor deze korvet bestemd geweest, maar werd op 's Konings last in dien van Van Speyk veranderd.

van Hoogstdeszelfs doorluchtigen vader, om hem de loopbaan der Trompen en De Ruyters te doen omhelzen.»

Prins Frederik, het woord nemende voor zijn jeugdigen neef, verklaarde, «dat, zoo hy-zelf op reeds meer gevorderden leeftijd tot dit vak, van ouds de roem van Nederland, gekomen, al dadelyk een hooger rang had aanvaard — de jeugdige zoon zijns Koninklyken broeders alle rangen zou doorloopen; ja dat de bodem der Van Speyk, waarop hy zich thands bevond, hem wellicht als Adelborst zou ontfangen.»

Een onvergetelyk oogenblik voor een voor grootsche en edele indrukken hoogst vatbaar kinderlyk gemoed, waar het goede zaad steeds een willigen akker vond. Het moet voor Prins Hendrik onuitwischbaar zijn geweest: de in krachtigen eenvoud opgevoede knaap moet hier hebben gevoeld dat, zoo hy de eerste Prins uit het roemruchtig Huis van Oranje-Nassau was die «de loopbaan der Trompen en De Ruyters» zou betreden, zulks hem verplichtingen oplegde, waaraan hy niet dan door ernstigen arbeid zou kunnen voldoen.

Hy is daarin nimmer te kort geschoten, en Neérlands marine heeft op hare schoone bladzijden herhaaldelyk zijn naam met eere te vermelden gehad.

IV.

Ging het laatste gedeelte van Prins Frederiks antwoord aan Amsterdams Burgemeester niet in vervulling — de voorafgegane woorden werden ten volle bewaarheid.

Hoorde Prins Hendrik ter helft van December 1832 lijdelyk het Fransch geschut, de Andwerpsche citadel teisterende, donderen te Bath, werwaart hy, van Tilburg uit, met zijne beide broeders een brief had begeleid, door den Prins van Oranje aan den Generaal Chassé geschreven ¹ — den volgenden zomer zou zijn eigen werkdadig leven in 's lands dienst aanvangen.

In het laatst van Mei 1833 sloeg voor het Princelyk gezin een moeielyke ure: de jonge Adelborst stond op het punt om zijn eerste zeereis te aanvaarden, en moest dus afscheid nemen. Hoe onverschrokken held de Prins, hoe kloeke vrouw de Princes nu ook mochten zijn — hier sprak het ouderhart, dat één van het viertal lievelingen eenige weken aan al de onzekerheden van het golvend element moest overgeven.

Den derden Juny liep de Nehalennia uit den Helder in zee, een reis naar de Spaansche havens Ferrol en Corunna ten

¹ «Mes trois fils portent cette lettre jusqu'à Bath,» schrijft de Prins aan Chassé. Wellicht is 't het verlangen der Princen-zelf geweest, dat hen dreef om het terrein des vermaarden belegs van zoo naby mooglyk te kunnen waarnemen.

doel hebbende, en Prins Hendrik deed zijn dienst aan boord als Adalborst.

Hoeveel moederlyke gebeden zullen den aanstaanden Zeevoogd hebben vergezeld op de groote wateren! Met wat zorg zal de zwerftocht in gedachten gevolgd zijn door de liefhebbende moeder! ¹

Gelukkig mocht dit afzijn van geen langen duur heeten. Den negentienden July was de Nehalennia weder binnen, en reeds den volgenden dag lag de liefhebbende zoon in de armen zijner gelukkige moeder, terwijl hy zich een paar dagen later naar Tilburg spoedde, om zijn vader te omhelzen.

Een blijden zonnestraal gelijk, strekte de vreugde der weerkomst zich weldra over geheel Soestdijk uit.

En straks volgde er een nieuwe vreugdedag.

Huiselyk was het op het Loo; huiselyk op Soestdijk; en het voorbeeld van het eerste kon niet zonder invloed blijven op het laatste, en heeft ten minste op één punt tot bepaalde navolging uitgelokt. Op het Koninklyk lustgoed bevond zich een boerderij in miniatuur, waar de beminnelyke, levenslustige tante der Princelyke telgen, Princes Marianne, in hare onbevange jeugd, tot nog wel ongeveer een tiental jaren toenmaals geleden, met kinderlyke vrolykheid het Hollandsch boerenbedrijf had uitgeoefend.

Zulk een gelegenheid, der vrije ontwikkeling in de frissche natuur bovendien zoo bevorderlyk, ontbrak er te Soestdijk — en daarin werd nu voorzien: ook Princes Sofia ging hare boerderij bezitten. Een vriendelyk plekje, niet te ver van het paleis gelegen, werd daartoe uitgezocht, en op den eenen-twintigsten Augustus 1833 omklemden de fijne vingertjens der aanvallige negenjarige den troffel, waarmee zy den eer-

¹ Frederiks en Collard.

sten steen legde aan het kleine gebouw, sinds den naam «boerderij van Princes Sofie» dragende, en dat van nu af het middenpunt der spelen van haar en hare jeugdige broeders kon worden genoemd. Klompjens aan de voetjens, en een met koper gemonteerd juk en melk-emmers ¹ op de schouders, leerde het beminnellyk kind daar in den met twee koeien bezetten stal het nationaal bedrijf van melkerij en zuivelbe-reiding, te midden der jongensplagerijen harer broeders. Prins Hendrik onder anderen — misschien wel onder den aandrift van mastklimmen — vond er een ondeugend genot in om naar de hild — de berglaats voor hooi en andere zaken, boven de koeien — te klimmen, en alles wat hy er vond naar beneden te werpen.

Achtereenvolgens ontvingen echter de knapen nu ook een aan hunne eigene uitspanningen passend terrein. Den eersten Augustus 1834 legde Prins Alexander der eersten steen aan zijn jachthuisjen, en den zeven-en-twintigte dier zelfde maand volbracht de Erfprins die zelfde plechtigheid op het hem daartoe afgestaan terrein.

Daarby was Prins Hendrik nochtans niet tegenwoordig. In zijn rang van Adelborst maakte hy toen een reis met Zijner Ma-jesteits linie-schip *De Zeeuw* — en daarin hebben wy hem te volgen.

¹ Nog als relieken bewaard in de fraaie zeventiende-eeuwsche kast op de boerderij.

V.

De Zeeuw, in 1826 gebouwd, was een der grootste Nederlandsche linie-schepen, en daardoor byzonder geschikt om een jongen zeeman te bekwamen voor zijn vak. Het voerde in de bovenste laag twee-en-dertig stukken geschut van zes-en-dertig pond, en in de onderste een gelijk getal dertigponders, benevens nog een aantal andere stukken, gezamenlyk ten bedrage van twee-en-tnegentig, en had, naar de toenmalige nieuwste wijze van scheepsbouw, een ronden spiegel.

De Prins was er geen vreemdeling. Den negen-en-twintigsten September 1831 had zijn vader, vergezeld van diens broeder Frederik en Prins Adalbert van Pruissen, hem met zijn goeverneur, den Kapitein-Luitenant Arriëns, aan boord gebracht, terwijl het op de Schelde lag ter versterking der flotielje voor Andwerpen. Thands lag het, onder kommando van den Kapitein-ter-Zee Rijk, met de brik De Snelheid ter reede van Texel, en begroette op den twintigsten Mei met een-en-twintig eereschoten een Vorstelyke sloep die van het Nieuwe-Diep kwam. Straks was wederom Prins Frederik daar, zijn jeugdigen neef aan boord brengende, vergezeld van diens mentor Arriëns, den hoogst bekwamen zeeman en rechtschape menschen, aan wiens leiding de Vorstelyke knaap, met zijn uitstekenden aanleg, zooveel te danken zou hebben.

Prins Frederik vertrok met zijn gevolg 's namiddags, en den volgenden dag lichte De Zeeuw de ankers, en wendde den steven naar het noorden.

Ongunstige wind maakte de leerschool voor den jeugdigen kweekeling aanyankelyk wel moeielyk, maar toch ook belangrijk, doch met het inzeilen der Sont had het ruwe weder zich gelegd, en gaven de hooge kusten van Zweden en de lagere van Denemarken ten volle te genieten van hare levendige afwisseling van rotsen en dalen, wouden en dorpen. In de scheeprijke haven van Elseneur, op het eiland Zeeland, geankerd, werd van de gelegenheid gebruik gemaakt om de stad en hare fraaie heuvelachtige en boschrijke omstreken te bezichtigen, waarby het onzen Nederlandschen Zeeofficieren in het oog viel, dat de afbeeldingen van Marten Harpertsen Tromp en De Ruyter, in een der zalen van het kasteel Frederiksborg hangende, en aldus in het hart van Denemarken Neêrlands alouden zeeroem verheerlykende, door de naambriefjens waren verward, «zoodat Tromp De Ruyter, en deze Tromp heette.»

Na vervolgens het rijkbevolkte en welbebouwde Kopenhagen, waar aan boord 's Princen verjaardag met vreugde en hartelykheid werd gevierd, te hebben aangedaan, koerste men weldra, by nacht verlicht door de byna daghelderheid van den Noordschen hemel, thands nog bovendien door zilveren manschijn bygestaan, verder zuidwaart, toen op den negentienden Juny, in de nabyheid van het eiland Dagoë een Russiesch eskader werd ontmoet. Het was de verwelkoming van Keizer Nikolaas aan zijn jongen neef, en onder geleide van den Russischen Vice-Admiraal werd nu de reis voortgezet, door de Finsche golf tot Cronstad, dat twee dagen later werd bereikt.

Nog niet lang lag men voor anker, of daar naderde een stoomjacht — en 's Princen oom, de Keizer, met zijn zoon.

Grootvorst Alexander en gevolg, verwelkoomden weldra hun jeugdigen bloedverwant. Vergezeld door de Officieren Rijk en Arriëns, volgde de Prins zijne magen aan wal, naar het Keizerlyk lustgoed Peterhof — een stichting van den grooten Tsaar, te midden van een verrukkelyk schoon park — waar hy eenige dagen verbleef, om zich vervolgens met het Keizerlyk gezin naar de eilandenstad der Newa, het uitgestrekte Petersburg te begeven.

Een byzondere onderscheiding viel inmiddels eenigen onzer Zeeofficieren te beurt: den drie-en-twintigsten Juny werden zy uitgenoodigd om ten hove het middagmaal te gebruiken, een uitstekende eer, die zelden aan Officieren beneden den rang van Hoofdofficier te beurt valt.

Een hunner teekende daarvan het volgende op.

«Deze uitnoodiging door bijkomende omstandigheden te laat komende, maakten wij alle mogelijke haast, en vertrokken ten half vier ure met een sloep van de werf naar Oraniënbau, hetwelk een ander Keizerlyk verblijf is tegenover Kroonstad. Aldaar komende, vonden wy zeer goede koetsen, elk met vier paarden naast elkander bespannen, gereed staan, die ons met eene ongeloofelyke snelheid naar Peterhof bragten. Uitgenomen in Oost-Indiën, heb ik nimmer met zulk een verbazenden spoed gereden.

«Bij onze aankomst bragt een knecht ons door eene menigte kamers, alzoo het een verbazend groot paleis is, tot in een vertrek waar wij den zoon van den Admiraal Van Heyde, Kapitein ter zee en Adjudant des Keizers, vonden. Alhier was een tafel voor ons gedekt, want men had nog met het middagmal gewacht; maar omdat wij zoo lang weg bleven, was het Hof zonder ons aan tafel gegaan.

Wij hadden echter nauwlijks plaats genomen, of wij werden namens den Keizer verzocht aan tafel te komen, en nu

gingen wij weder eenige kamers door, totdat wij eindelijk in eene groote, prachtige zaal kwamen, waar wij een zeventigtal personen aan eene tafel in den vorm van een hoefijzer vonden zitten. In het midden zaten de Keizer, de Keizerin, de Grootvorst Alexander Nicolajewitsch, de Grootvorstin Maria Nicolajewna, en onze Prins Hendrik.

«Bij ons binnenkomen stond de Keizer even op; men wees ons aan het einde der tafel eenige ledige plaatsen, en wij kregen toen het overschot van den maaltijd. Doordien wij zoo laat gekomen waren, moesten wij ons met weinig tevreden houden, want naauwlijks waren wij gezeten, of de Vorstelijke personen stonden op en verlieten de zaal, terwijl zij door alle aanwezigen gevolgd werden. De Hofdames bleven bij de Keizerin, en volgden H. M. benevens den Keizer in een andere zaal.

«Wij traden echter de zaal niet binnen, maar bleven, zooals ook de gegalonneerde heeren, vóór dezelve in een andere kamer, tot men ons binnen riep. Wij werden vooraan geplaatst en terwijl wij ieder afzonderlijk aan de Keizerin werden voorgesteld, trad de Keizer met ons in gesprek.

«Het is schier niet mogelijk dit paleis te beschrijven, daar het zoo verbazend groot is, dat de bevolking van eene onzer kleine steden er zonder verhindering in zou kunnen huizen; ook zou men er zonder wegwijzer ongetwijfeld een uur werks hebben om den weg naar buiten te vinden.»

Moge de weelderigheid van pracht en praal, die hem het Keizerlyk verblijf aanbood — in groote tegenstelling met de betrekkelyke eenvoudigheid van het Nederlandsche Hof — eenigen indruk op 's Princen gemoed hebben gemaakt, en mogen de feestelykheden te zijner eere hem de waarde hebben doen beseffen van zijn hoogen rang — toen hy, door zijne Hooge bloedverwanten uitgeleid, zich op den avond van den zeven-

tienden July weder aan boord van De Zeeuw bevond, om de terugreize te aanvaarden, was hy er als vroeger de naauwlettend op zijn dienstplicht passende Adelborst, de waardige kweekeling van zijn waardigen mentor.

Op dezen terugtocht deed hy met zijne onmiddelyke omgeving een uitstap naar Stokholm, waar de ontvangst en het verblijf alleraangenaamst waren, maar het Nederlandsch gehemelte de minder aangename ervaring opdeed, dat de Zweden by het middagmaal «alle geregten meest met suiker» gereed maken.

Op het daarnagevolgd bezoek te Kopenhagen, in het laatst van Augustus, werd de Prins hoffelyk onthaald door den bejaarden Koning van Denemarken, op diens zomerverblijf Frederiksborg, waarby het bleek dat de Koningin, hoewel in leeftijd weinig met haren gemaal verschillend, meerdere welbespraaktheid bezat.

Den zevenden September had De Zeeuw weder de duinen van Texel in 't gezicht, doch niet om binnen te loopen: de voortzetting der reis was naar Engeland bepaald.

Hoe zulk een tocht een oefenschool was voor een bevattelyken knaap als Prins Hendrik, onder leiding van een goeverneur als Arriëns, leert ons reeds een enkele bladzijde uit het dagboek van een der Officieren op de Zeeuw, waar hy van den dertienden September schrijft: «Des avonds hadden wij voortreffelijk weër, de maan scheen helder, en wij zagen bij een vaart van acht mijlen de kustvuren van Zuidvoorland, Dungeness, en Beachyhead; zelfs zagen wij het licht in de huizen van het aan de kust gelegen stadje Hastings. Die vuren stellen de zeelieden in staat om even goed, en soms wel eens beter bij nacht dan bij dag, hunnen koers langs de Engelsche kusten te vinden; de eenigste zorg welke er bestond, was om de menigte vaartuigen, die wij alle oogenblikken ontmoetten, te vermijden, hetgeen veel oplettendheid vereischte; geluk-

kig voor hen hebben wij er geen geraakt; want wij zouden er niet veel schade bij geleden hebben.»

Den veertienden September zette de Prins voet aan wal te Portsmouth — die stad van fraai beplante wallen en, met enkele uitzonderingen, morsige straten en onaanzienlyke huizen — en negen dagen later wonden De Zeeuw en De Snelheid — welke laatste meermalen had getoond hoezeer zy haar naam onwaardig was — de ankers, en gingen weder naar het Vaderland onder zeil.

Met betrokken lucht en graauwe regen ankerden de beide schepen in den namiddag van den zeven-en-twintigsten September op Texels reê. Maar ondanks den grijzen hemel was er zonneschijn in Prins Hendriks harte: na een afzijn van zeven maanden betrad nu zijn voet weder den Vaderlandschen grond, en onmiddelyk spoedde hy zich naar Soestdijk, waar een gelukkige moeder en een gelukkige zoon elkander met tranen van de blijdste ontroering aan het harte klemden.

Met een blik op het karakter van den jongen Vorst, behoeft men niet te vragen welk voordeel hem deze zeereis had aangebracht: zijn rustig opmerksame geest, zoo voortreffelyk geleid door zijn zich zijner zware taak ten volle bewusten goeverneur, had er een schat van menschen- en zakenkenis by opgedaan, en hy verwerkte dat grondig voor zich-zelf.

VI.

Thands had de Princes van Oranje het voorrecht om al hare kinderen rondom zich verzameld te zien.

Nu ook werd het Prins Hendriks beurt om zich een eigen plekje te verwerven onder het heerlyk geboomte, dat Soestdijk aan het voor de prachtige natuur geopend harte zoo boeiend doet zijn.

En zoo vond er weldra ten vierde male het feest eener eerste-steen-legging plaats. Den laatsten dag van Oktober had de jonge zeeman het schootsvel voor en den troffel ter hand: hy grondvestte er het derde jachthuisjen, voor hemzelf bestemd, en dat er merkwaardig boven allen geworden is, toen later zijn onvergetelyke vader plotselyk door den dood werd wechgerukt. Zijn treurende moeder koos zich dit kleine gebouw tot een heiligdom. Het werd tot een plaats van godsvereering gewijd: de Koningin-weduwe deed het inrichten tot eene kapel, waar zy hare gemoeds-aandoeningen kon uitstorten in de vormen, die het geloof harer vaderen — de Grieksche Kerk — haar tot een behoefte had gemaakt.

Er ligt iets diep aandoenlyks in die keuze: de nagedachtenis des beminden afgestorvenen aldus op het naauwst verbonden met die aan den beminden levende, die zoo licht het slachtoffer kon worden van een verraderlyk element.

Toen echter het vriendelyk lentegroen voor de eerste maal het jachthuisjen omlommerde, mocht men het verlaten noemen. Den zestienden Mei 1835 was het fregat De Maas, onder bevel van den Kapitein-ter-Zee Arriëns, uit Texel gezeld, en nevens acht Adelborsten van het Instituut te Medemblik, voor deze gelegenheid byzonder daarop gedetacheerd, bevond zich aan boord ook de Prins, wien deze nieuwe oefeningstocht onder het oog zijns bekwamen goeverneurs in zijne praktische studiën krachtig moest vooruitbrengen.

De brik De Snelheid, gekommandeerd door den Luitenant-ter-Zee Ferguson, vergezeldde het hoofdschip — en bleef gewoonlyk ten achter.

Den drie-en-twintigsten Juny liet De Maas het anker vallen in de rivier van Suriname, voor het sterke fort Amsterdam, dat hier dezen stroom en de daarin uitwaterende Comewijne bestrijkt.

Den volgenden dag stapte men aan de oude «plaats der bloemen», het levendige, nu bovendien nog rijkelyk vlaggende Paramaribo, aan wal, en terwijl de saluutschoten van het fort Zeelandia hun krachtigen welkoomstgroet donderden, verluchtte zich de warme Oranjezin van het Hollandsch scheepsvolk, daar op een aantal ter reede liggende oorlogsvaartuigen aanwezig, in een daverend en eindeloos «Hoezee!»

Aan de Steenen Trap, der booten aanlegplaats, waar de rijtuigen stonden te wachten, werd de Prins ontvangen door den Goeverneur-generaal Baron van Heeckeren, den Kommandant der aanwezige Nederlandsche oorlogsschepen Buys, de leden van den Kolonialen Raad, en andere aanzienlyken, allen in volle uniform. Bezetting en schutterij waren onder de wapenen; het muziekkorps der laatste speelde het »Wien Neêrlands bloed»; de Nederlandsche kleuren wapperden alom; aan het gejubel «Leve de Koning!» «Leve de Prins!»

kwam geen einde — en aldus reed men naar het pas ten vorige jare uit steen opgetrokken goevernementshuis, welks schoonste cieraad de daaraan palende prachtige tamerinde laan heeten mag.

Het was voor Paramaribo een eenige en onvergetelyke dag.

Het blijft ook in de jaarboeken van Neêrlands West-Indie met gulden letteren aangeteekend, dat een Prins uit het gevierd nationaal Vorstenhuis de kolonie met volle belangstelling heeft bezocht.

Vergezeld van zijn hem op alle punten inlichting gevenden goeverneur, bracht de Prins den vijf-en-twintigsten Juny een bezoek aan de ter reede liggende oorlogsschepen, en vervolgens werden eenige dagen gebezigd tot het bezichtigen van het merkwaardigste der stad. De vaersregelen, boven een van de deuren der waag, in blaauwen steen gebeiteld, mogen wel een eigenaartigen indruk op zijn gemoed hebben gemaakt.

»De Mensch, wanneer hem vlijt en eedle moed bezielde,
Herstelde op aarde vaak wat tijd of ramp vernielde;
Maar zal des stichters werk tot roem des volks bestaan:
Hij doe 't ook nuttig zijn, beveel het de Almagt aan!»

Dat was zóo in overeenstemming met zijn geestesrichting, dat het hem wel een blijvend blad in het rijke album zijner herinnering mag zijn gebleven.

Den laatsten Juny werd een bezoek gebracht aan de bloeiende plantaziës, beneden de Commewijne aan de rivier liggende, en daarna gaf de Prins een bewijs hoe hy zich reeds onder de leiding zijns ervaren mentors in de zeemanschap had bekwaamd. De koloniale oorlogsschoener, waarmede het aanzienlyk gezelschap stadwaart keerde, werd door hem-zelf

gekommandeerd, terwijl hy persoonlijk aan het roer stond, totdat het vaartuig aan de reede ankerde.

Een feestelykheid op Zondag den vijftien July had een byzonder karakter: de nieuwgebouwde kerk der Hervormde gemeente te Paramaribo werd op dien dag ingewijd, en de aanwezigheid des jeugdigen vertegenwoordigers van het be- minde Vorstenhuis droeg niet weinig by tot verhooging der godsdienstige plechtigheid. De innemende jongeling won het hart van allen die met hem in aanraking kwamen, en er was liefde in de vereering waarmee de bevolking tot hem opzag.

Alom en by voortdoring getuigde de bejegening van zoo- veel innige hartelykheid, dat de Prins zich op de door hem den zesden July gegeven afscheids-audiëncie weemoedig gestemd gevoelde. »De tranen, welke bij die gelegenheid langs de wangen van den Vorstelijken jongeling vloeiden, waren de welsprekendste getuigen van hetgeen zijn edel hart toen gevoelde.»

By het vertrek naar boord weder ter Steenen Trap geko- men, sprak de Baron van Heeckeren nog een hartelyk woord ten afscheid, dat «door den Prins en den Kapitein Arriëns even treffend als met aandoening beantwoord werd.»

Den tienden July stevende men naar Curaçao, in welks schoone, doch helaas niet meer dicht bevolkte haven een week later geankerd werd.

Aan die haven betrok de Prins een der fraaie huizen, maar dit was slechts een zeer tijdelijk verblijf, want de vreugde der bovendien reeds door hunne gastvrijheid zoo bekende ingezetenen was hier thands even levendig als vroeger te Paramaribo. De aanzienlykste grondbezitters wedyverden om den zoo welkomen gast op hunne lusthuizen te onthalen, en onder den lommer van tamarinden en kokospalmen klonken de heildronken aan Nederland en zijn Vorstenhuis.

Het grootste gedeelte van het overigends aan bergen rijke, aan water arme, en daardoor minder vruchtbare eiland — ofschoon toch een land van kanteloopen en meloenen — werd bezocht en bezichtigd, totdat De Maas den zevenden Augustus weder de ankers lichtte, en koers zette naar New-York. Van de overvloedige gelegenheid tot verrijking van kennis aan zaken en toestanden werd ook hier ruimschoots gebruik gemaakt, en daarna wendde de steven zich vaderlandwaart.

Den negentienden Oktober verscheen De Maas weder op de reede van Texel.

Zonder langer verwijl dan hoogst noodig was, verwisselde de Prins het vaartuig met een rijtuig, hijgende naar het weerzien zijner zoo innig beminde verwanten, zoodat hy reeds twee dagen later te Soestdijk kwam, waar zijne moeder den vijftiende dier maand van een reize naar Boheme was teruggekeerd.

Den twee-en-twintigsten Oktober kwam ook de Prins van Oranje uit 's Gravenhage, en nu was het huiselyk geluk op het liefelyk buitengoed weder volkomen.

Toen de guurheid van November het prachtig geboomte ontbladerde, verliet het Vorstelyk gezin het lustgoed, en betrok als winterverblijf het paleis aan den Kneuterdijk te 's Gravenhage.

VII.

Den zestienden January 1836 werd Prins Hendrik bevorderd tot Luitenant-ter-Zee tweede klasse, doch, waarschijnlijk met het oog op de groote reis, die ten najare in 't verschiet was, hy bleef den zomer te land doorbrengen.

De terugkeer naar Soestdijk vond dat jaar echter eerst laat plaats. Het schrale voorjaar bracht dikwerf zelfs nog winterkoude met zich, en toen Mei zich eindelyk weder in het groen had getooid, werden er aanstalten gemaakt tot een uitstap des Princen van Oranje met zijne beide oudste zonen naar Engeland, welke tocht dan ook op den vierde dier maand aanving.

Geheel buiten boord bleef Prins Hendrik nochtans niet. Ter reede van Texel had zich een eskader verzameld van tien schepen — twee fregatten, zes korvetten, een transportschip en een stoomschip — om, onder bevel van den Schoutby-Nacht Ziervogel, een oefeningstocht in de Noordzee te maken.

Den negentienden Mei kwam Prins Frederik ter reede, vergezeld van Prins Hendrik, om het eskader in oogenschouw te nemen, en beiden woonden er eenige exerciciën by, waarna zy den volgenden middag weder naar 's Gravenhage te rug keerden.

Nog een maand lang bleef de Princes in de hofstad, en eerst den achttienden Juny begaf zy zich met hare beide

kinderen naar Soestdijk. Toen echter de terugkomst van haar gemaal en hare beide oudste zonen aanstaande was, trok haar het harte nog vóór de helft van July naar 's Gravenhage, waar het gantsche gezin zich den achttiende der maand hereenigd vond. In den jeugdigen kring zal het wel niet aan rijke stoffe tot onderhoud en gemeenschappelyke meêdeeling hebben ontbroken, want Engeland had den Held van Waterloo zijner waardig ontfangen, en er was voor zijne beide zonen veel te zien en te genieten geweest.

De dringende plichten van het Legerhoofd veroorloofden het genotvol samenzijn nochtans geen langen duur. Den twee-en-twintigsten July vertrok de Prins van Oranje naar het hoofdkwartier te Tilburg, en de Princes met hunne kinderen naar Soestdijk.

Onder leiding van Kapitein Arriëns werden de studiën der Princen hier geregeld voortgezet, natuurlijk afgewisseld met die landelyke uitspanning, die de gelegenheid in zoo ruime mate aan de hand gaf.

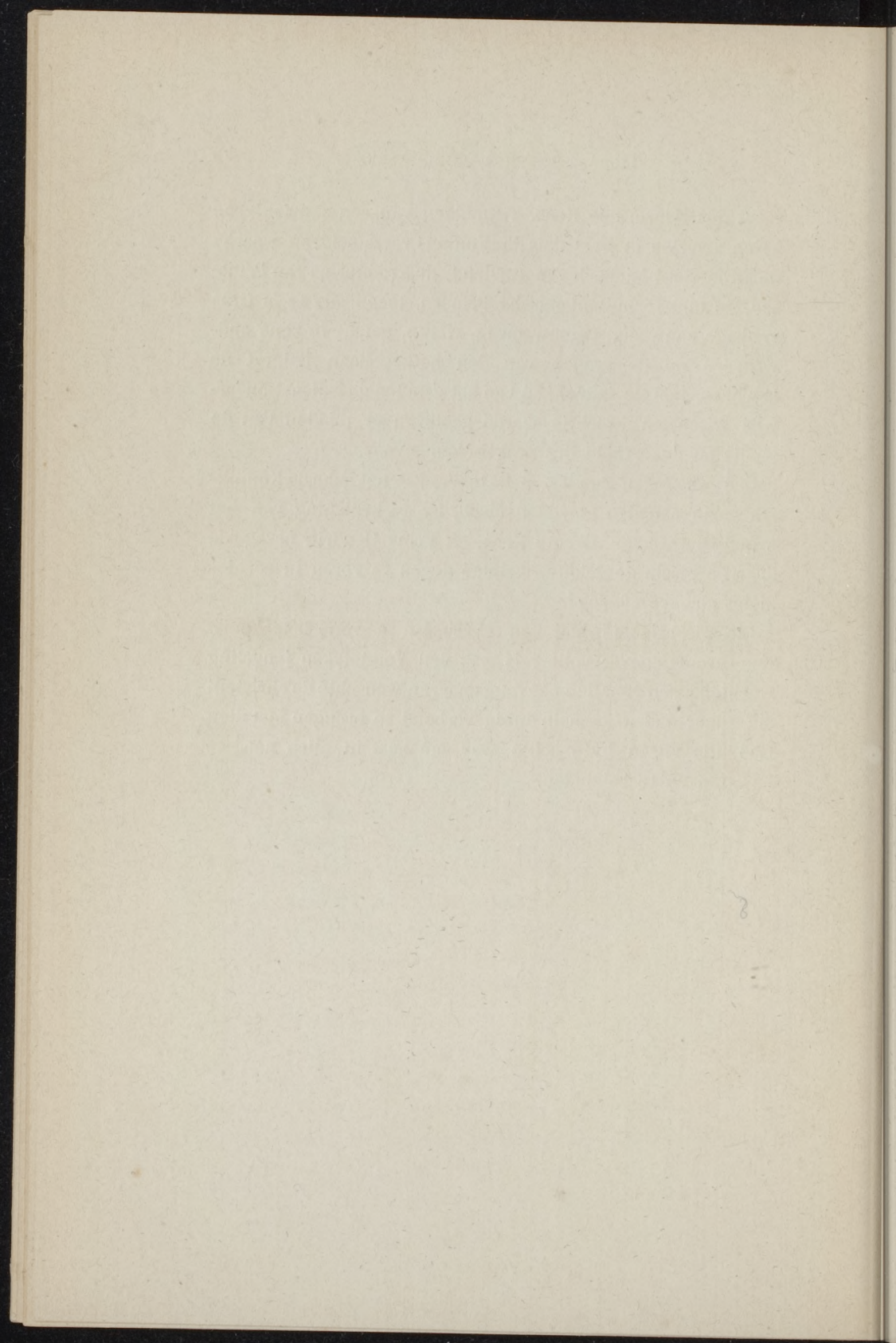
Den tweeden Augustus werd het er een onvergetelyke dag: geheel het Vorstelyk gezin was er toen by-een, van den drie-en-sestigjarigen Koning tot aan de twaalf-jarige Princes. De Koning was in den avond van den laatsten July te Tilburg gekomen, om den volgenden dag de troepen in het kamp van Reyen te inspekteren. Na afloop daarvan begaf hy zich met den Prins van Oranje en Prins Frederik in allerijl naar Soestdijk, waar de Koningin reeds was aangekomen — en zoo werd er de achttiende verjaardag van Prins Alexander op schitterende wijze gevierd.

In het laatst van September bevond de Prins van Oranje zich met de zijnen weder in de hofstad, en wel ter wille eener ernstige plechtigheid: den negen-en-twintigste dier maand legde Prins Hendrik zijn geloofsbelijdenis af als lid-

maat der Hervormde Kerk. Te midden van een aanzienlyken kring, daartoe in het paleis des Konings verzameld, en waarby de Grootvorst Michaël van Rusland, de Kroonprins van Pruissen, en andere buitenlandsche Princen, toenmaals te 's Gravenhage aanwezig, tegenwoordig, waren, gaf hy in zijne antwoorden op de vragen van den hofkapellaan Delprat de bewijzen, hoe de indrukken van het genoten godsdienst-onderwijs frisch en krachtig waren gebleven te midden van de studie en den arbeid des praktischen levens.

Den volgenden Zondag, 3 Oktober, zat het geheele Koninklyk gezin aan den gewijden disch, by de bediening van het avondmaal in de Groote Kerk, en Prins Hendrik bezegelde daar de plechtige gelofte, weinige dagen te voren in eerbiedigen geloove afgelegd.

Die plechtigheid had een méer dan gewone beteekenis. Een groote, gevaarvolle reis was den Vorstelyken jongeling wachtende, en vóór den aanvang daarvan wenschte de christenzin zijner ouders hem in innig verbond te brengen met dien God, die alleen by machte was om hem in allen nood te bewaren en te behouden.

ZEE-OFFICIER EN GEZACHVOERDER.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

I.

Op den avond van den vijftienden Oktober 1836 keerde de Prins van Oranje met zijn zoon Alexander van het Nieuwe-Diep te rug naar 's Gravenhage, in droevige stemming; en met niet minder bewogen gemoed was Prins Hendrik achtergebleven op het fregat Bellona, gekommandeerd door den Kapitein-ter-Zee Arriëns, ter reize naar Neêrlands Oost-Indische bezittingen bestemd.

Wederzijds had het treffend afscheid diep aangegrepen, doch de bezigheden aan boord verschaften den jongen Luitenant-ter-Zee byna terstond een gereedelyke afleiding, want reeds den volgenden morgen lichtten de Bellona en De Snelheid het anker, om zich naar de reede van Texel te begeven, vanwaar zy den zeventienden Oktober zeewaart stevenden.

Bovendien — wanneer hy, denkende aan het ouderlyk huis, zich eenzaam en verlaten gevoelde, dan welde er een krachtige bron van troost op in zijn godsdienstig gemoed: hy wist dat de vurige gebeden, uit het ouderlyk harte tot God gezonden, hem begeleidden, ook op de woelige golven van den grooten oceaen.

De beide schepen werden een eindweegs begeleid door de stoomboot Curaçao, die den twee-en-twintigste weder te Hellevoetsluis binnenviel, vermeldende dat aan boord der beide naar Zuid-Amerika koers zettende schepen alles wèl

was, en men des avonds van den achttiende in volle zee het heerlyk verschijnsel van een buitengewoon prachtig noorderlicht genoten had.

Na een hoogst voorspoedige reis, ankerde men den negenen-twintigsten November in de schoone baai der Januaryrivier, voor de grootste stad van Zuid-Amerika, het handelrijke Rio-de-Janeiro.

Daar lagen Engelsche, Fransche, en Sardinische eskaders, en de Bevelhebbers daarvan wedyverden in beleefdheden jegens den Nederlandschen Prins. De zelf-opoffering van Van Speyk, de vernietiging van het Belgische leger in den tijd van niet meer dan tien dagen, de stoute verdediging der citadel van Andwerpen hadden den Nederlandschen naam in de laatste jaren weder zulk een vermaardheid doen verwerken, en den lauwerkrans van den Held van Waterloo zoo op nieuw doen groenen, dat de tegenwoordigheid eens Prinzen van Oranje-Nassau ook in den vreemde de warmste geestdrift wekte. De Regent van Brazilië kwam een bezoek brengen aan boord der Bellona; de Engelsche Schout-by-Nacht Hamond en de Fransche Schout-by-Nacht Duputel gaven aan boord hunner vlaggeschepen een feestmaal, hetgeen door den Scheepsvoogd der Sardinische vaartuigen met byvoeging van een bal werd besloten.

Den achtsten December was er feest ten hove des beminlyken jongen Keizers-zelf, ¹ ter eere van Prins Hendrik aangericht. Vergezeld van Kapitein Arriëns en een aantal andere Officieren der Bellona en De Snelheid begaf de Prins zich stadwaart. Toen men voet aan wal zette, begroette het Keizerlyk muziekkorps de Nederlandsche gasten met het Nederlandsch volkslied, en die verrassing klom, vooral voor

¹ Don Pedro de Tweede, zijn vader in 1831 onder voogdijenschap opgevolgd, was toen in zijn vijftiende jaar.

den Prins, tot innige getroffenheid, toen men, in de recepcie-zaal gekomen, daar de beeltenissen aanschouwde van den Koning der Nederlanden en den Prins van Oranje.

De luisterrijke maaltijd, waar alle hooge Staatsdienaren, alle vreemde Ministers, en vele Officiëren van de ter reede liggende vreemde schepen mede genoodigd waren, werd gevolgd door een schitterend bal. 't Was alsof het Huis van Portugal zich nog verheugde in de herinnering aan de oude allianciën met de Republiek der Vereenigde Nederlanden, onder het Stadhouderschap der Oranjes.

Toch waren de feestelykheden ter eere van den Nederlandschen Prins daarmee nog niet geëindigd: de Sociëteit der te Rio-de-Janeiro gevestigde vreemdelingen bood den Prins nog een bal aan, dat ook door den Keizer met diens zusters Donna Janeira en Donna Francisca werd bygewoond.

Den elfden December gingen de Bellona en De Snelheid weder onder zeil, den steven wendende naar Néerlands Oost-Indië, en voeren den derden January 1837 de kaap de Goede Hoop voorby.

II.

Op den negenden February 1837 heesch het wachtschip, ter reede van Batavia liggende, de vlag, en deed drie seinschoten, die oogenblikkelyk te Weltevreden werden herhaald.

De Indische Regeering wist thands dat de met spanning verwachte Bellona in 't gezicht was.

Weldra daagde het schoone fregat op, door den Prins-zelf ten anker gebracht.

Den volgenden dag, door eene kommissie van hooge ambtenaren verwelkoomd en afgehaald, betrad de Prins met Kapitein Arriëns en gevolg van andere Officieren den wal, en onafzienbaar was de menigte die zich verdrong achter de langs den weg geschaarde troepen, om in dat door een detachement huzaren geëskorteerde rijtuig den aanblik te genieten eens Princen van Oranje-Nassau: Nederlanders, gedreven door de warmte van hun nacionaliteitsgevoel, Javanen, geprikkeld om een telg te aanschouwen van dat machtige Vorstengeslacht uit den vreemde, dat hunne machtigste Sultans en Soesoehoenans tot afhankelyke vazallen had gemaakt.

Op het, toenmaals nog niet door noodwendige bybouwing van stallen, keukens, en provizekamers ontcierde goevernementshotel te Rijswijk, ten verblyve van den Vorstelyken gast geheel gereed gemaakt, werd de Prins door den Goeverneur-generaal D. J. de Eerens begroet met een warme

toespraak. Hy heette den Prins welkoom «in een land, den zorgen van eenen goeden en wijzen Koning waardig, alwaar de belangrijkheid van den grond geëvenaard wordt door den kinderlyken eerbied van deszelfs bewoners voor den geliefden Vorst, en derzelver gehechtheid aan het nooit te vergeten Vaderland, in het midden eener schare van Nederlanders, die ook op eenen afstand van vier-duizend uren al de waarde gevoelen en er fier op zijn tot een volk te behooren, hetwelk, den ouden roem der Voorvaderen hernieuwende, in de laatste jaren door moed, volharding, en trouw aan Koning en Vaderland, zich een gevestigden naam onder de volkeren der bekende wereld verworven heeft.»

De blijde belangstelling in 's Princen komst uitte zich in verschillende feestelykheden, waaronder een souper en bal, door de Rijswijksche societeit De Harmonie gegeven, geenszins een der minsten was. De voorzitter dier vereeniging bracht er aan den feestdich een dronk van liefde, eerbied, en dankbaarheid. «Liefde voor den Vorstelyken gast dien wy «in ons midden zien,» — sprak hy — «voor den eerste der «Princen uit het Stamhuis van Oranje, die Javaas grond «heeft betreden; eerbied en verknochtheid voor dat Huis, vermeerderd door het aanschouwen van een der kleinzonen van «Neêrlands geëerbiedigden en geliefden Koning, van een zoon «van den doorluchtigen Held, die voor de rechten van Nederland menigwerf en roemrijk gestreden heeft; dankbaarheid «voor de hooge belangstelling van het Koninklyk Huis in deze «gewesten, door de komst van Zijne Koninklyke Hoogheid «onder ons onmiskenbaar gebleken.»

Waardig en kernig beantwoordde de Prins die hartelyke uiting, terwijl — zooals een dischgenoot getuigde — »vooral de toon waarop hy sprak een ieder de overtuiging gaf dat het bloed van Oranje in zijne aderen vloeyde.»

De ranke, blonde jongeling, met zijn edele gestalte, zijn fijn besneden gelaat, en zijne zacht blaauwe oogen, waaruit zoo-veel goedheid en reinheid van harte straalden, maakte, waar hy ook verscheen, steeds een diepen sympathetischen indruk.

Inmiddels was de als gewoonlyk gants niet snelle Snelheid ter reede aangekomen, en naardien ook een bezoek der «buiten etablissementen» in het reisplan lag, besloot Kapitein Arriëns, in overleg met den Prins, om daaraan het eerst gevolg te geven, waarop de beide schepen den vijf-en-twintigsten February met gunstigen wind zee kozen, en in den namiddag van den zesden Maart op de reede van Makasser ten anker kwamen.

De Vorst van Goa had zijn verlangen te kennen gegeven om den vertegenwoordiger van het Koninklyk Huis der Nederlanden zijne opwachting te maken, hetgeen deze echter voorkwam door zelf, aan het hoofd van minstens tweehonderd ruiters, een bezoek te brengen.

De wijze van ontfangst door den Vorst en diens Rijksbestierder bewees hoe grooten prijs op 's Princen tegenwoordigheid werd gesteld. Met diepen eerbied werden hem door een Prins van Goaschen bloede, gevolgd door een der Hofgrooten, al dansende de kostbare rijkskleinodiën voor de oogen gebracht, en by het vertrek werd hem ten aandenken een kris, een stalen ringpantser, en een spiets aangeboden. Hiermeê nog niet te vreden, brachten Vorst en Rijksbestierder met statig gevolg den volgenden dag een plechtig afscheidsbezoek, om den warmsten dank te brengen voor de hun aangedane eer, en met de hartelykste heilwenschen voor Zijne Koninklyke Hoogheid.

Den elfden Maart lichtten de Bellona en De Snelheid het anker, en lieten het veertien dagen later weder vallen voor Kema, aan den noordhoek van Celebes.

Den zeven-en-twintigsten Maart betrad de Prins dat merkwaardig eiland, om er te paard, en vergezelschap van een talrijken stoet, eenigen der voornaamste byzonderheden te bezichtigen: het zwavelmeirtjen tusschen Sonder en Lawowang, welks water een hitte van honderd-negentig graden teekende, en een daarin geworpen ei binnen minder dan vijf minuten nagenoeg gaar kookte; de nabygelegen ziedende modderwel, wier zes goten ieder een modder van verschillende kleur opborrelen; het liefelyke, visch- en vogelrijke meir Tondano, later zoo bekend door de bloeiende koffytuinen aan zijne welige oevers. Hier kwamen Alfoersche Hoofden den Prins hun opwachting maken, maar veroorzaakten hem door hun «oud Europeesch kostuum» niet weinig moeite om ernstig te blijven. «Een hunner was uitgedoscht in een korte satijnen broek met blaauwe kousen, terwijl weder anderen roode en blaauwe geborduurde staatsierokken en gegalonneerde punthoeden droegen. De meesten gingen daarbij op bloote voeten, en hadden een koddige deftigheid over zich.»

In den namiddag van den zesden April zeilden de beide schepen naar Ternate, dat ten gevolge van windstilte eerst vijf dagen later werd bereikt, en welks Sultan met dien van Tidor hunne opwachting by den Prins kwam maken. 's Princen ontfangst by een tegenbezoek by den eerste was niet zonder statigheid. Naardien het avond was geworden, stond op de trappen van het paleis een vijfzigtal mannen met ontstoken waskaarsen op zilveren kandelaars. De zaal was mede zeer goed verlicht. De Sultan had zich gedoscht in blaauw fluweelen staatsierok, zwaar met goud gebordurd, terwijl hy een gouden kroon droeg, met zwarte struisvederen en diamanten vercierd. De Sultane en de Princessen droegen sarong en kabaai — waarby het mede niet aan overvloed van juweelen ontbrak —, en hadden het gitzwarte hair met

melatti-bloemen¹ getooid. De dansers en danseressen, zoo onmisbaar — ten minste de laatsten — by een Indiesch feest, waren in oud-Spaansche dracht gekleed.

Het daarop gevolgd bezoek aan Amboina was aanvankelyk minder gezellig. Terwijl men zich daar in het laatst van April bevond, heerschten er zware aardbevingen, die de in steenen woningen gehuisden veiligheidshalven dwong om uit de ramen te springen. De Prins en Kapitein Arriëns leden nochtans minder last, omdat hun opzettelyk een wel net ingericht maar klein getimmerte van bamboe ten verblyve was verstrekt.

Die aardschuddingen beletteden evenwel niet dat er een reistochtjen landwaart in werd gedaan, gevolgd door een «zoogenaamden grooten toer» door het eiland, die drie dagen duurde. De bergachtige grond en de allermoeielykste wegen gedoogden geen andere wijze van reizen dan met draagstoelen, wier onaangename schommeling, by het onophoudelyk afwisselen der diepste afgronden met voor Europeanen onbeklimbare steilten, echter rijkelyk werd vergoed door de schilderachtige landschappen. «Nooit» — merkte een der Officieren van 's Princen gevolg aan — »zag ik zulk een zonderlinge en toch vruchtbare natuur. Alles was begroeid met eene groote verscheidenheid van boomen, heesters en planten, terwijl men hier en daar in het dichte bosch den nagelboom aantreft.»

Te Hoetoemoeri, aan het zuid-ooster strand van Leitimor, waar de hevige branding der zee met donderend gedruisch tegen de steile klippen slaat, namen eenige Heeren van het reisgezelschap een proef met hier door de inboorlingen gebezigde vlerkpraauwen. Ook de Prins begaf zich met den

¹ De Indische jasmijn.

Fiskaal De Riemer in een dezer vaartuigen, «en schepte naar de branding.» Spoedig echter sloeg het ranke vaartuig vol water, hetgeen de ongerustheid der toeschouwers opwekte. De Prins behield zijn gewone bedaardheid, en naardien de bouw van het schuitjen het omslaan niet mooglyk maakte, kwam hy ook weldra weder ongedeerd aan wal.

Met orembaais ¹ werden nog andere uitstapjens aan omgelegene eilandstreken gebracht, waarna de beide schepen den elfden Mei van Amboina zeilden, en na vier dagen het anker lieten vallen voor het schilderachtige Banda.

Men wist daar reeds dat het een Prins van Nederlandschen bloede was die er een bezoek kwam brengen, en zoo lag de Bellona dan ook naauwlyks in de schoone baai, of het krioelde op de golven van orembaais, wier bemanning onder het rondvaren haar welkoomstgroet bracht in een schel gezang. Een dier vaartuigen «voerde eene vlag, waarin een zwarte leeuw met den pijlbundel prijkte, en welke men later vernam dat het middenstuk was van een vaandel, door den Gouverneur Generaal Jan Pieters Coen indertijd aan de ingezetenen van Lontoir geschonken, ter belooning van het goed gedrag, door hen, bij gelegenheid van een opstand, aan den dag gelegd.»

Voor de Bandaneezen was Prins Hendrik de machtige afstammeling van den ouden machtigen »Jan Companjie.»

Na een bezichtiging van het eiland, een tocht met vaartuig rondom den rijk bewassen voet van den bar gekruinden goenoeng ² Api, en een beklimming te paard van den groenen Papenberg, haalde men op Bellona en Snelheid den vier-en-twintigsten Mei weder de zeilen op, en kreeg den vierden Juny Javaas noordkust in 't gezicht.

¹ Inlandsche vaartuigen.

² Berg.

Drie dagen later vielen de ankers ter reede van Soerabaja, en den volgenden morgen heette het geschut van het fort Kalimaas en der omliggende schepen den Prins met Kapitein Arriëns en het verder gevolg welkoom aan wal.

Op het rezidenciehuis te Simpang vond de eigendlyke officiele ontfangst plaats, en werden den Prins de Generaal-Majoor Riesz en de Majoor der infanterie Roeps toegevoegd: de eerste om hem Javaas oosthoek en Madoera — de tweede om hem het overig gedeelte van het hoofd-eiland te leeren kennen; beiden mannen, geheel thuis op hun terrein, en die derhalven de hoofdpunten wisten aan te wijzen waarop de byzondere aandacht verdiende te worden gericht.

Onder geleide van den Generaal-Majoor scheepte de Prins zich den tienden Juny in op een vaartuig des Sultans van Madoera, naar diens gebied, waar de wijze van ontfangst de hooge ingenomenheid met dit bezoek bewees.

«De kraton, sedert eenigen tijd met een door den welgestelden Sultan rechtstreeks uit Nederland ontboden ameublement gestoffeerd, had een goed aanzien, en de appartementen, voor Zijne Koninklyke Hoogheid in gereedheid gebragt, getuigden van de zorg daaraan besteed.»

Na kennismeming van het merkwaardigste des merkwaardigen eilands, nam de Prins afscheid van den hoffelyken Sultan — die hem een fraaie kris, een lans, en rozen-olie ten aandenken aanbood —, en begaf zich den vijftienden Juny aan boord der den Sultan behoorende bark Zoutman, die, vergezeld door den Kolonialen schoener Kameleon, den volgenden morgen de reede van Bezoeki bereikte. Rijtuigen haalden den Prins en diens gevolg af, en zóo gehaast was men om hem eenige verrassing te bereiden, dat hy reeds des namiddags een stierengevecht bywoonde, en des avonds te zijne eere de rezidencie schitterend verlicht zag.

Reeds den zeventienden Juny werd de reistocht langs den goed onderhouden en dikwerf fraai belommerden grooten weg voortgezet over Probolingo — met nu en dan een uitstap landwaart in — naar Pasoeroean.

Een zware regen en bovendien een lichte verkoudheid van den Prins beletteden voor het oogenblik om den Bromo te bezoeken. Toch werd eenige dagen later een rit naar Tossari gemaakt, en ook hier, op de noordwestelyke helling van het Tengger-gebergte, meer dan vijf-duizend voeten boven de oppervlakte der zee, op een plaats waar in den regel de nevelen heerschen, verloochende zich de tradicie der Oranjezon niet. Toen de Prins in den daar getimmerden pasangrahan kwam, was de lucht als naar gewoonte betrokken, doch langzamerhand dreven de wolken uit-een, en vertoonde zich de landstreek in haren vollen luister. De stralen der ondergaande zon spiegelden zich in de meiren en wateren der weelderige valei, waar hier en daar de wit gepleisterde fabrieken van 's menschen nijverheid — de bergtoppen der Ardjoeno en Kawi benevens het zeevlak van de grootheid der natuur spraken.

Van daar ging het den volgenden morgen naar den Bromo: te voet langs de Pasir of Zandzee — een volkomen zandwoestijn —, vervolgens te paard naar en op den grootschen vulkaan, tot op een honderd voet van den krater, die langs een ladder moet worden beklommen. «Ontzettend was het gezigt dat zich daar voordeed: een dikke rookkolom steeg met vreeselyk gedruisch uit een kolk van vier- of vijf-honderd voet diepte,» en overal ontwaarde men de sporen van lava en vulkaniesch zand en asch, by de laatste hevige ontbarsting in November 1820 uitgeworpen.

Te Soerabaja te rug gekomen, behoefde de Prins een paar dagen om zich van de niet geringe vermoeyenis der reis te

herstellen, maar nam hy vervolgens een hartelyk aandeel in de feestelykheden, daar ter eere van hem en het gevierde Oranjehuis met algemeene belangstelling aangericht; terwijl hy tevens toestond dat, als een blijvende herinnering aan zijn vertoef te dier stede, het in aanbouw zijnde fort den naam »Prins Hendrik» zou dragen.

Op den laatsten dag van zijn verblijf te Soerabaja waren aan het afscheidsmaal niet slechts, als gewoonlyk, de voornaamste ambtenaren en Officieren genoodigd, maar ook de Sultans van Madoera en Soemanap, benevens de Panombahan van Pamakassan, »die opzettelyk naar Sourabaija waren gekomen om Z. K. H. nogmaals te complimenteren.»

III.

In den vroegen morgen van den zes-en-twintigsten Juny stonden de koetsen gereed, waarmeê de Prins zijn eigendlyken hoofdtocht zou aanvangen tot kennismaking met Javaas binnenlanden.

Nog den zelfden dag werden de bouwvallen van Modjopahit bezocht, de eenzame overblijfselen van de hoofdstad des eenmaal zoo machtigen rijks van dien naam, in 1478 ondergegaan.

Alles was er begroeid en verweerd. Kolommen, steenklompen, wanden, kornissen, goden, en altaren liggen er door-een.

De hand des tijds heeft in het stille woud, waarin de monumenten gelegen zijn, veel vernield, maar niet den krachtigen groei der waringienboomen, wier wortelen zich door elke spleet en scheur hebben doorgewerkt, en in waarheid voor elk gebouw van rivier- of metselsteen even geducht zijn als het breekijzer of de moker en 't houweel. De apen, de oude vrienden der Hindoes, en de geboren hartstochtelijke beminnaars van bouwvallen, oude vijvers, graven, en verlaten menschelyke woonplaatsen, hebben ook op deze plek hun vast verblijf gekozen, om in de heldere bronwateren te baden, en in de eerwaardige waringiens rond te springen. Doodsch is de stilte die er alom rondom heerscht, en die stilte schijnt ons toe te fluisteren dat hier iets vreeselyks

gebeurd is, iets groots, iets machtigs is ondergaan. Het is alsof die hooge boomen, die een dak van loof boven onze hoofden welven, en die oude bouwvallen, die zoo ernstig en plechtig op ons nederzien, ons een boodschap uit den voortijd brengen. De natuur heeft muren en poorten met duizend wortelen en lianen en klimop als met kransen en loofslingers gedrapeerd, als wilde ze haar hulde brengen aan de kunstgewrochten die de hand der menschen eenmaal stichtte, en de waringiens hebben kruin en takken als een tent er boven uitgespannen, als om ze tegen wind en regen en zonnestralen te beschermen. En onder 't dichte lommer dat ze vormen, en tusschen de bouwvallen die daar liggen, schijnt de geest van het verledene peinzend en zwaarmoedig rond te waren. ¹ De Javanen gelooven dat de geesten der oude verdedigers zich in de beelden hebben verborgen, of liever dat zy om hun hardnekkig aankleven der leer van Boeddha in steen veranderd zijn; zelfs houden zy zich overtuigd dat iemand, die ook maar eenig onbezield steenen voorwerp zou willen ontvoeren, oogenblikkelyk zou worden besprongen door de tygers, die als wachters dit oord bewaken.

Ontwifelbaar heeft dit verheven tafreel een dieper en blijvender indruk op 's Princen gemoed gemaakt, dan de bloedige kamp tusschen een tyger en een buffel, hem den volgenden dag te Kediri aangeboden.

De Inlandsche Hoofden achtten het zich een eere om zich by den Princelyken trein aan te sluiten, zoodat hun getal onophoudelyk aangroeide, en zy weldra een eerewacht vormden van drie- of vier-honderd man.

Overigends — «de reis ging wel wat al te vlug,» klaagde een der Officieren. «Men was naauwelijks op een plaats, of men was alweder op de afreize bedacht.»

¹ Dr. Buddingh.

Toch werd steeds al wat byzondere aandacht verdiende — het mocht eenige merkwaardige oudheid, een treffend natuurtooneel, deze of gene belangrijke inrichting, een groote fabriek, een nieuwe aanplanting, of dergelijke zaken gelden — bezocht, en niet zelden met naauwkeurigheid in oogenschouw genomen.

Den eersten July werd het aan dalems ¹ rijke Soerakarta bereikt, waar men «te midden van de aan beide zijden van den weg geschaarde troepen en bevolking binnenreed, en aan het residentiehuis afstapte.»

Den volgenden morgen kwam de Soesoehoenan van Soerakarta ² zijn bezoek by den Prins afleggen, en bezigde daartoe, als by buitengewone gelegenheid, de rijkvergulde staatsiekoets, door zijne voorzaten in 1740 van Bewindhebbers der Oost-Indische Companjie ten geschenke ontfangen, en nu bespannen met acht paarden, onder geleide en gevolg van een tweehonderdtal Princen en Hofgrooten. De Soesoehoenan was gedoscht in zwart fluweelen huis en sarong, met het kommandeurskruis van den Nederlandschen Leeuw op de borst, terwijl de overigen het nationaal gewaad hadden behouden, uitgezonderd de Princen van den bloede, tot het legioen Prang-Wedono behoorende, die de Europeesche uniform van dat korps droegen. Na het rond dienen van eenige ververschingen bracht de Soesoehoenan een heildronk aan den Nederlandschen Prins, hetgeen door dezen met hoffelykheid werd beantwoord.

Nog den zefden morgen legde de Prins een tegenbezoek

¹ Paleizen van Inlandsche Vorsten.

² Gewoonlyk de Keizer van Solo genoemd, toenmaals Pakoe Boewono Senopati Ingalogo Ngabdoe'r-rahman Sajidin Panoto Gomo de Zevende, een beschaafd en vriendelyk man.

in den kraton af, waartoe de staatsiekoets van 1740 hem afhaalde. Aan de binnenste poort des dalems wachtte de Soesoehoenan, vergezeld van een aantal vrouwen, rijke gouden sieraden houdende, den Prins af, en geleidde hem naar de pondoppo of het staatsievertrek, en vervolgens naar de kapoetrèn of harem, waar de Prins aan de Ratoe¹ en hare vrouwen werd voorgesteld, maar de overige Heeren slechts op een afstand mochten blijven toeschouwen.

Het Vorstelyk verblijf wekte nochtans weinig bewondering op: «alles zag er vervallen uit, en was niet in evenredigheid met de pracht en de tevens bevallige kleeding,» hetgeen nog meer werd opgemerkt, toen men een paar dagen later het heerlyk gelegen lustgoed van een der Rijksgrooten bezocht, dat zeer goed was ingericht.

Een uitstap naar Soekoe werd niet vergeten. Daar, op een vooruitspringenden rug van den vulkaan Lawoe, dwaalden men tusschen de prachtige puinhoopen eener geheimzinnige eeredienst: terrassen, tempels, beeldwerk, van wondervollen rijkdom, half verloren tusschen hoog-opschietend gras, overdekt en doorgroeid van mosch, bloemstruiken, en slingerplanten, en overwelfd door het rijke loover van hooge tjemoroboomen. «Over de heerlykste hoogten en laagten» reden de reizigers vervolgens «naar onderscheiden minerale en stikbronnen, en erkenden dat dit het schoonste plekje was dat ze nog op Java gezien hadden.»

Toch maakte, by de voortzetting der reize van Soerakarta naar Djokjokarta — 8 July —, een bezoek aan de bouwvallen van Brambanan geen minderen indruk. Overblijfselen van kolossale bouwgewrochten vertoonen er zich naar alle zijden aan den verbaasden, byna bedwelmenden blik: tempels en pa-

¹ Keizerin.

leizen, cierlyk en stout tevens, beschaduwd door zware vijgenboomen, in die steenkolossen-zelf wortelend, en waar de tortelduif klagend kirt, de groote prachtige tempel Sewoe, geknot en brokkelend, maar toch nog hoog oprijzend boven de hem in viervoudige rij regelmatig omringende honderd zes-en-seventig kleinere tempels. Slangen wringen hunne klamme leden om de gedraaide kolommen van het voorhof; groote hagedissen legeren aan den voet der throonen in de nissen, vanwaar de godenbeelden voor immer zijn verdwenen; groote vleermuizen ontschuilin in de duisternis der verweerde koepels de gloeiende stralen der tropische zon. Weelderig bloeiende slingerplanten omwingeren ook hier de bebeeldhouwde overblijfselen, als wilden zy alles bedekken onder heur net van wisselend groene met gebloemde doorsprenkelde drapeeringen, terwijl het zwart graauwe gesteente uit elkander wordt gewrongen door de tierige wortels van in-een geward struikgewas, te midden waarvan hier en daar een reusachtige aronskelk zijn zilversatijn doet blinken.

Aangrijpend tafreel voor een gaarne in zich-zelf gekeerd, nadenkend gemoed!

In het te midden zijner groene rijstvelden schoon gelegen Djokjokarta had de ontfangst van den achttienjarigen Sultan door den Prins, en des laatsten tegenbezoek ongeveer op de zelfde wijze als te Soerakarta, plaats. Hier trok echter geen oude karos, maareen groep olifanten de aandacht, die, met hunne wachters in het rood gedoscht, den Vorstelyken trein opende.

Den kraton vond men veel zindelyker en rijker dan dien te Solo, en het gewaad der vrouwen scheen er nog bevaliger. «Mogelyk heeft hier echter het gezichtjen der Sultane «wat aan gedaan» — biechtte een der Officieren —, «een meisjen van dertien of veertien jaren, het mooiste Javaansche «gezichtjen dat ik tot nu toe gezien heb.»

Minder gunstig was het oordeel over de Rijksgrooten, voornamelyk over de onafhankelyke Princen: mocht men hun meer zelfstandigheid kunnen toeschrijven — «zij waren op verre na niet op die trap van beschaving en opvoeding als die van Solo.»

Evenwel was de eerbiedige vereering van Djokjokartaas Hof niet minder.

En dat kon ook niet anders.

De fijne, zachte blik van den Nederlandschen Vorstentelg, dat weekblauw kristal vol innige diepte, te sprekender by zijne edele gestalte, zoo goed uitkomende in de schilderachtige zee-uniform, moet noodwendig op de donker-oogige Insulanners een eigenaartigen, aangrijpenden indruk hebben gemaakt.

IV.

Den twaalfden July vertrok de Prins uit de Vorstenlanden naar de westelyk aangrenzende rezidencie Bageleen, wier hoofdplaats Poerwoeredjo reeds in den namiddag werd bereikt.

Ook van dit welvarend gewest, met zijn gezonde ligging en zuivere luchtstreek, werden de voornaamste merkwaardigheden bezocht.

Den veertienden July voerden eenige fraai vercierde vaartuigen de reizigers over de rivier Tjintjing-Goeling, in de richting naar de hooge kalkrots te Karang-Bollong, die, nadat eerst een gedeelte der bergstreek met door menschen getrokken rijtuigen was doorspoed, te paard werd bestegen. Ongeveer honderd el beneden slaat de schuimende branding met woest geweld tegen den klippigen rotsvoet, en het uitzicht van boven is te indrukwekkender, naardien men daar als het ware in volle zee staat, en byna alle holen kan overzien, waarin de Javaansche zwaluw haar door de gastromen — in 't byzonder de Tsjineezen — zoo gretig begeerd nest bouwt. Uit rotang vervaardigde ladders zijn van den top naar beneden gespannen, en de Prins werd opzettelyk in de gelegenheid gesteld om de gevaarvolle afdaling te zien naar de door de branding bespate holen, ter inzameling der nestjens, die gemiddeld met vijftig cents per stuk worden betaald.

«De vogelnestklippen waren niet het minst belangrijke van hetgeen men tot dusver gezien had.»

Uit Bageleen kwam men in de rezidencie Banjoemaas, en reed langs het nieuwe kanaal Kali Djosso naar de zeeplaats Tjilatjap, waar het tegenoverliggend kleine eiland Noessa Kambangan werd bezocht. «Het was een taaie reis in een sloep, welke zes uren duurde (dus ook terug) doch wel beloond werd door hetgeen men zag.»

Het eiland toch draagt zijn naam, «Rots der bloemen», niet ten onrechte. De noord-oost- en westkusten zijn byna geheel met geurige bloemstruiken, heesters, en planten begroeid, die een verrukkelyke kleurschakeering opleveren. In het binnenland slingert zich een sterke parasiet om het geboomte, wier roode reuzenbloem der grootte eener kleine kool naby komt, en op den zuid-oostelyken rotshoek bloeit eenig de sajo koesoemo of keizersbloem, weleer door priesterhanden eerbiedig geplukt, om te dienen by de krooning eens nieuwen Keizers van Mataram.

Indrukwekkend was het bezoek aan de Mesigit-Sella of Zadelmoskee, een druipsteengrot, die met hare door de natuur geformeerde hooge gewelven, hare ranke zuilen, hare nissen en gangen, volkomen op een gothischen tempel gelijkt, terwijl een drupsteen figuur aan den linker wand, den vorm hebbende eener middeleeuwsche doopvunt, met een groot verheven deksel er boven, de wonderbare overeenkomst voltooid. By het licht der fakkels is de betoovering volkomen.

Thands werd de reis voortgezet naar het nog wel kleine, maar fraai aan de uitmonding der Koelawang in de Serajoe gelegen Banjoemaas, de hoofdplaats der rezidencie, vanwaar een uitstap werd gemaakt naar het niet minder schoon gelegen Poerbolingo, aan de zuid-oostelyke helling van den merkwaardigen vulkaan Slammat, byna het r.iddenpunt van Java.

Vervolgens ging de tocht verder langs den door djatiboo-
men overlommerden weg naar Bandjar Negoro, «dat vier-
duizend voet boven de zee gelegen is, en waar men des
nachts zeer goed een wollen deken kon velen.» Scherper nog
was de koude te Bator, «als zes-duizend voeten hoog ge-
legen, het hoogst bewoonde oord van Java. Des avonds zat men
bij een groot vuur, en des nachts kon men niet slapen van
wege de koude. Men vond des morgens ijs van een driegul-
den dik, iets bijna ongelooflijks op Java.» Het bestijgen, te
paard, was moeielyk geweest — nog moeielyker werd nu het
afdalen, «tien uren lang,» maar «men deed dit met geno-
gen om weder in de warmte te komen.»

By het overtrekken van het gebergte Djeng genoot men,
onder de rijkste afwisseling der prachtigste natuurtooneelen,
byzonder van het gezicht op de donker-appelgroene wateren
van het Telaga ¹ Mindjier, en nog meer van den veelkleu-
rigen, door het weelderigst bergwoud omzoomden water-
spiegel van het Telaga Warna.

Een teleurstelling daarentegen gaf de beruchte Doodsvalei,
de Goewa Oepas, op de nok van een der ruggen van het
Djenggebergte. Het is een langwerpige-ronde laagte, van on-
gelijke diepte, wier tamelyk steile wanden weelderig groenen
van struikgewas. In het midden der kom bevindt zich echter
een kale, met een paar rotsblokken bedekte zandplek, van
naauwlyks vijftien voet in doorsnede, uit wier spleten een
voor de inademing doodelyk gas opstijgt en gemeenlyk ter
hoogte van een paar voet boven den grond blijft hangen.
De recht-opgaande mensch ontkomt het gevaar, dat het dier
oogenblikkelyk doet stikken. In den regentijd werkt de gif-
tige uitdamping het sterkst; in den goeden moesson daar-
entegen soms uiterst zwak; en dit was thands juist het ge-

¹ Meir.

val: «men kon op de daarin geworpen dieren geene de minste werking der stiklucht bespeuren.»

De Prins, voor meêwarigheid zoo vatbaar, zal er zich wel niet over hebben beklaagd.

Ten deele door het Bageleensche te rug, trok het reisgezelschap naar de rezidencie Kadoe, wier hoofdplaats Magelang den drie-en-twintigsten July werd bereikt.

Een paar dagen later maakte men van hier een uitstap naar Boro-Boedoer, waar zich de te recht beroemde tjandi of tempel van dien naam bevindt. ¹

Het was een schoone reis. Van Magelang reed men zuidwaart tot naby Pasangan, en trok toen de sterk stroomende Progo over, aan wier westelyken oever zich een vruchtbare, weelderige vlakke uitstrekt. Daar, op de kruin van een kogelvormigen heuvel, door zijne gedaante daartoe als aangewezen, verheft zich het reusachtig bouwgewrocht, welks vierkante grondslag aan ieder zijner zijden byna honderd twee-en-vijftig Nederlandsche ellen meet, en dat »in den ganschen eindeloozen rijkdom zijner details zijn zuiver Boeddhistischen oorsprong met onbetwistbare klaarheid aan den dag legt.» Het bestaat uit een opgaande reeks van elf terrassen, wier prachtige muren naarmate men hooger komt in omvang verminderen, totdat het geheel eindigt in een soort van koepel, ongeveer vijftien el in doorsnede. Zes of zeven trappen van trachiet-lava-steen leiden tot vier naar de hoofdwindstreken gekeerde poorten of ingangen, door steenen liggende leeuwen bewaakt. De muren die de terrassen ondersteunen, en waarvan de steenen niet door kalk of cement, maar slechts alleen

¹ Een keurige beschrijving van dezen bewonderenswaardigen bouwval geeft Prof. Veth in het tweede deel van zijn voortreffelyk «Java», waarin diepe wetenschappelyke kennis en levendige populaire voorstelling met elkander om den voorrang strijden.

door inkeeringen en zwaluwstaarten aan elkander sluiten, zijn aan beide zijden met het rijkste beeldhouwwerk vercierd, en hebben aan de buitenzijden nissen, waarvan ieder een meer dan levensgroot Boeddha-beeld, in zittende houding, met de beenen kruiselings onder het lichaam, bevat, ten getale van ruim vijf-honderd. De drie hoogste terrassen zijn kringsgewijze met koepelvormige gebouwen bezet, waarboven, op het laatste terras, zich een kolossale koepel verheft, allen een zittend Boeddha-beeld bevattende.

In dit beeldhouwwerk schijnt de kunst op Java haar hoogsten trap te hebben bereikt: de zachtheid en regelmatigheid, gepaard met cierlykheid en keurigen smaak, zijn hier zoo gelukkig vereenigd, dat de tempels van Hindostan er by ten achter staan. ¹

De tjandi Moendoet, een half-uur verder gelegen, eerst drie jaren te voren uit het bedelvend vulkaanzand van den Merapi opgegraven, werd nu onaanzienlyk door zijn geringen omvang, maar boeide toch de aandacht door de drie reusachtige beelden, waar het gebouw rondom heen is opgetrokken, en door het fijn en smaakvol beeldhouwwerk der muren.

»Een album, voorzien van 's Prinsen handteekening en die der reisgenooten, werd ter plaatse bestemd om bij deze tempels bewaard te blijven, tot voortdurende herinnering aan het bezoek van den Vorstelijken reiziger.»

Te paard werd verder de tocht over het vruchtbaar en boschrijk Djamboes-gebergte afgelegd, naar Semarang, waarby de Prins, by een bezoek aan het rozenrijke Ambarawa, de in aanbouw zijnde hoofdvesting den naam zijns vereerden grootvaders «Willem den Eerste» gaf. Ook van het als in een paradijs gelegen Salatiga, een der verrukkelykste oorden van de Koningin der Indische eilanden, werd genoten,

¹ Roorda van Eysinga.

en daarna eenige dagen hoofdverblijf gehouden op de hoofdplaats Semarang — eigendlyk een rustelooze rust. Ook hier werd den Prins verzocht om den eersten steen te leggen en den naam te geven aan de in aanbouw zijnde citadel, hetgeen weder met de daartoe behoorende feestelykheden plaats vond. Het fijn-gevoelend hart, dat eerst den naam des grootvaders had genoemd, sprak nu dien zijns beminden vaders uit, en alzoo heet het fort te Semarang «Prins van Oranje.»

Daarna — onder andere belangrijke merkwaardigheden — een rit naar Manggar en naar Poerwodadi. By de eerste plaats vertoonde zich het zeldzaam verschijnsel van het heilig vuur Mer Api: «midden in de lage landen is een plekje grond, waaruit de vlam slaat en steeds doorbrandt, zoodat, wanneer het onder water staat, de vlam aan die plaats als op het water drijft.»

By de tweede plaats ligt eene niet slechts boomlooze, maar zelfs graslooze, duistere, zwarte vlakke, enkel modder. Op misschien twintig plaatsen te gelijk zien we reusachtige blazen of bellen van modder ter hoogte van twee of drie ellen oprijzen, zich uitzetten, en met eigenaartig gedruisch weder ontploffen. En telkens rijzen er nieuwe bellen of blazen, en telkens dreunen de slagen waarmee ze uiteen spatten, en telkens stijgt een damp, die een zwavelachtigen reuk verspreidt, naar het zwerk omhoog. Niets anders ziet het oog dan zwarte zuilen, als spooksels uit den afgrond opgedoken; niets anders hoort het oor dan het dof gebulder waarmee die zuilen in zich-zelf te rug vallen, om dadelyk weer een nieuwe zuil, een nieuwe modderkolom te vormen. En dit duurt dag en nacht, jaar in jaar uit, altijd — altijd voort!¹

»Hoezeer het aanwezen van den Vorstelijken reiziger in de beide »laatste »Residentiën slechts voorbijgaande was, spaar-

¹ Dr. Buddingh.

den de ambtenaren en inlandsche hoofden evenwel geene moeiten om het verblijf aan Hoogst Deszelveu zoo aangenaam mogelijk te maken, en stelden zij alle pogingen in het werk, om, even als overal elders, blijken te geven op welken hoogten prijs de tegenwoordigheid van den Koninklijken telg werd gesteld.»

Te Semarang te rug gekeerd, vertrok de Prins van daar weder, den vijfden Augustus, langs den kustweg door de rezidenciën Pekalongan en Tagal, naar het naby het lage zeestrand tegen een berghelling liggende Tjeribon, waar een dag werd vertoefd — 8 Augustus — en, zooals overal, het merkwaardigste der plaatsen bezichtigd.

Toen ging de tocht zuidwaart naar Tasik-Malaja, waarmede men de Preanger Regentschappen bereikt had, waar te Garoet een paar dagen halte werd gehouden, ter bezichtiging der omstreken. Den eersten dag gold dat het byna melkwhite Telaga Bodas of Zwavelmeir — een uitgebranden krater, op den berg die er zijn naam van ontfangt —, den tweede het vischrijke Telaga Bagendiet, alwaar een jacht-party werd bygewoond.

Ook de hoofdplaats Bandong, die, ongeveer ter hoogte van zeven-honderd ellen aan den zuid-oostelyken voet van den zelfs onder Javaas bergen als een reus opstijgenden Tangkoeban-Praoe gelegen, van een heerlyk panorama te genieten geeft, strekte een paar dagen tot verblijf. Een gehouden hertenjacht mislukte ten deele, maar zoo veel te meer voldeed het »bijwonen van onderscheideue volksspelen en andere inlandsche vermakelijkheden», hier als op zoo menige andere plaats de bevolking feestelyk stemmende.

Daarna begaf men zich naar het nette, een woud van ooft- en palmboomen gelijkende Tjandjor, waar slechts één dag oponthoud plaats vond, en kwam eindelyk, na nog een

vluchtig bezoek op den Megamendong aan een moezerij van van den Goeverneur-generaal, «met een aardig huis, in de wolken gelegen,» den een-en-twintigsten Augustus weder te Buitenzorg, en den volgenden dag te Batavia.

»Alzoo keerde de Prins op de hoofdplaats van Neêrlands Indië terug, na eene afwezigheid van bijna zes maanden, gedurende welke Zijne Koninklijke Hoogheid de schoonste gedeelten van den Indischen archipel bezocht;» en het is op zijn rijperen leeftijd gebleken, hoezeer hy doordrongen was van de hooge belangrijkheid der koloniën voor het moederland.

Van wat hy later met warmen yver voor handel en scheepvaart op Indië heeft gedaan, werd hier ongetwijfeld de grondslag gelegd.

V.

«Hartelijk was de vreugde van Batavia's ingezetenen over den gelukkigen afloop dezer reis, en de uitbundige toejuichingen, waarmede de Prins ontvangen werd, toen Hoogst Dezelve den volgenden avond in den schouwburg eene Fransche opera bijwoonde, getuigde hoezeer een ieder zich op nieuw verheugde in de tegenwoordigheid van den Vorstelijken reiziger.»

Den vier-en-twintigsten Augustus was er de geestdrift algemeen: de tegenwoordigheid eens Princen van den bloede verhoogde op een éenige wijze de feestelyke stemming, door 's Konings verjaardag te weeg gebracht.

Een parade van schutterij en garnizoen op het Waterlooplein opende 's morgens ten zeven ure den feestdag. Ten twaalf ure woonde de Prins de plechtige audiëncie by, door den Goeverneur-generaal gegeven, die daarby tevens de kort te voren ontvangen, verblijdende tijding meêdeelde, dat het verraderlyke Banjol, op Soematra, getuchtigd en voor het Nederlandsche zwaard bezweken was. 's Avonds gaf het Goevernement bal en souper in het cierlyk en smaakvol ingericht gebouw der sociëteit de Harmonie te Rijswijk.

Na nog een paar feestelyke dagen, woonde de Prins een avondzitting van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen by, dat hem het eerlidmaatschap en een volledig exemplaar der uitgegeven werken aanbod.

Den laatsten Augustus legde de Prins den eersten steen aan de citadel te Weltevreden, en gaf ze den waardigen naam zijns ooms «Prins Frederik.»

«Den tweeden September keerden Zijne Koninklijke Hoogheid en de Gouverneur-Generaal naar Buitenzorg terug, ten einde aldaar eenige dagen door te brengen en de merkwaardigheden dier rezidentie te bezien. Deze tijd is zeker niet de minst aangename geweest van 's Prinsen verblijf in deze gewesten, ofschoon eene ongesteldheid, waarschijnlijk een gevolg der vermoeijenissen, aan de door Hoogstdenzelven gedane reis onafscheidelijk verbonden, Zijne Koninklijke Hoogheid belette om al die gemakkelikheden bij te wonen, welke door Hoogstdeszelfs gastheer, den Gouverneur-Generaal, waren voorbereid.»

Den vier-en-twintigsten September verliet de Prins voor goed Buitenzorg, en reed naar Batavia, waar hem twee dagen later de Goeverneur-generaal ten afscheid een gala-bal en souper aanbod. Toen zijne Excellencie by deze gelegenheid een heildronk bracht, hem daarin «onder anderen een gelukkig wederkeeren in den schoot zijner dierbare betrekkingen, en nog vele goede dagen» toewenshende, getuigden de herhaalde toejuichingen van het aanzienlyk gezelschap met hoeveel warmte daarin werd gedeeld.

De Prins, zijn oprechte erkentenis betuigende, eindigde met de woorden: «Het is my aangenaam ook in dit oogenblik «mijnen dank hiermede te vereenigen voor alle blijken van «attencie, zorgen, en beleefdheden, die ik heb mogen ontfangen «gedurende mijn verblijf in Indië. De indruk van mijn kortstondig «doch belangrijk verblijf op Java zal nimmer uit mijn geheugen gewischt worden, en de voorspoed van Java my steeds «ter harte gaan. Ik verzoek by dit vaarwel, aan Uwe Excellencie, en aan Java te mogen drinken het welzijn Uwer Ex-

«cellencie, onder toewensching van alle geluk en zegen in deszelfs bestuur, alle geluk voor hare familië en voor Javaas ingezetenen in het algemeen.»

Vier dagen later stond voor het hotel te Rijswijk het rijtuig, dat den Vorstelyken bezoeker naar de plaats des vertreks moest brengen. Het hartelyk afscheidswoord van den Goeverneur-generaal werd door den Prins niet minder hartelyk beantwoord. «Ik ben in dit oogenblik doordrongen» — sprak hy — «van hetgeen ik in een verblijf van ruim zeven maanden in de Oost-Indische bezittingen van Zijne Majesteit heb genoten en ondervonden. Ik heb van Uwe Excellencie, «van alle rangen en standen menig blijk van welwillendheid, liefde, en eerbied ontvangen, en het is my aangenaam «dit te erkennen en te betuigen op het oogenblik dat ik mijne «wenschen voor Uwe Excellencie, diens familië, en Javaas ingezetenen herhale. Ik bid Uwe Excellencie die met mijn «afscheidsgroet te willen aannemen, en tevens ook over te «willen brengen aan het volk, uwer zorge toebetrouwd. De «Hemel schenke Uwer Excellencie in deszelfs hooge en gewichtige betrekking Zijnen besten zegen, en doe alzoo uwe «pogingen gelukken, tot eer en roem en welvaart van Vorst «en Vaderland.»

Een hooggeplaatst Indiesch Ambtenaar, by het afscheid tegenwoordig, spreekt daarvan als van «eene scheiding, die voorzeker in veler oog een traan van aandoening, liefde en erkentelijkheid verwekte, bij de ervaring van de voortreffelijke hoedanigheden, welke ieder, die de eer had den Vorst meer van nabij te leeren kennen, bij Zijne Koninklijke Hoogheid heeft opgemerkt; van de minzaamheid, zoo geheel aan den geliefden Prins eigen, en hier steeds ondervonden; van de hooge belangstelling, waarmede Zijne Koninklijke Hoogheid de bestaande inrigtingen van algemeen of bijzonder nut

heeft gadegeslagen; van den hoogen prijs, die blijkbaar door Hoogstdenzelven is gesteld geworden op alles, wat tot den bloei, den luister en de welvaart dezer gewesten dienstig wordt geacht; bij het bewustzijn eindelijk, dat de geliefde Prins den gevaarvollen en moeilijken togt in het belang van Nederland en Nederlandsch-Indië getrotseerd heeft.»

Den dertigsten December lichtten Bellona en Snelheid het anker, ¹ den steven wendende naar Riouw, dat zy den zeventen Oktober bereikten, en waar het schoonste weder de bezichtiging der byzonderste merkwaardigheden begunstigde. Twee dagen later zeilden fregat en brik weder verder, en zeiden daarmee den Nederlandsch-Oost-Indischen bezittingen vaarwel, terwijl zy nog dien zelfden dag de zuidelykste punt der Britschen bereikten, de levendige reede van Singapoera, waar, onder de talloze schepen, niet minder dan vier-en-sestig Nederlandschen, zoo koopvaardij- als kustvaarders, werden geteld.

Met veel onderscheiding werd de Prins met zijn gevolg den volgenden dag door de Engelsche autoriteiten aan wal ontvangen en bejegend, waarna op den elfden Oktober de reis noordelyk werd voortgezet door de groenachtige, ondiepe, en daardoor lastige wateren der straat van Malakka, naar het schilderachtig bergrijke Poeloe-Pinang, ² waar den negen-en-twintigsten Oktober het anker viel, en de ontfangst by de Engelschen weder uitmuntend heeten mocht.

Vier dagen later gingen de zeilen weder op, maar geen gunstige wind blies ze vol. Regenbuien en windstilte wis-

¹ Uit het verslag des Heeren Cornets de Groot, toenmaals Goevernements-sekretaris, zou men den negen-en-twintigste opmaken. Jhr. Ridder van Rappard, een der Officieren van de Bellona, spreekt bepaald van den dertigste.

² Prince of Wales Island by de Engelschen.

selden elkander af, en een doorgaande hitte van een-en-tachtig tot vier-en-tachtig graden Fahrenheit had het noodlottig gevolg dat de gevreesde roode loop aan boord uitbrak. Dit verdween eerst een paar weken later, by verbetering van weder en koeler lucht in de golf van Bengalen, waar den drie-en-twintigsten November de monding van den westelyksten arm der Ganges, de Hoeghly, en den acht-en-twintigste de stad der paleizen, Calcutta, werd bereikt.

VI.

Men had alle redenen om over de hoffelykheid der Engelsen te vreden te zijn.

«De eerste ontvangst was Vorstelijk» — schrijft Kapitein Arriëns. «Van alle zijden ontvingen wij doorslaande blijken van de meeste welwillendheid, die als voorboden mogten worden beschouwd van hetgeen ons later te wachten stond. Ons onthaal, de hoogst voorkomende wijze waarop wij door ieder werden bejegend — dit alles was zoodanig, dat er voor ons niets te wenschen overbleef. Allen waarmede wij in aanraking kwamen, schenen als het ware te wedijveren om elkan- der in heuschheid te overtreffen.

«Aan het paleis, alwaar een eerewacht geschaard stond, werd Zijn Koninklijke Hoogheid ontvangen door den Deputi Governor, President van den Raad van Indië, den Heer Ross» — by afwezigheid van den Goeverneur-generaal —, vergezeld van eenige andere personen van aanzien, en als bewijs voor het waarlyk vorstelyke van het onthaal kan dienen «dat tweemaal daags tachtig couverts ter dispositie stonden.»

Een treffende bejegening genoot de Prins op Donderdag den dertigsten November. Het was de vierdag van den patroon der Schotten, sint Andries, en derhalven was er een feestmaal aangericht, waarby de Prins met Heeren van zijn gevolg werd genoodigd.

Doedelzak en whiskey karakterizeerden het feest, en aan toasten ontbrak het niet. De Chairman der Schotten bracht er een aan den Prins. «Een byzonder bokaal, Mijneheeren!» sprak hy. «Vergun my om de gezondheid in te stellen van onze luisterrijken gast, aan mijne rechter zijde gezeten.» En na de luide toejuichingen die zijne woorden onderbraken, vervolgde hy met warmte: «Zijn vaderland, dat in vrede onze achting won, in oorlog onzen eerbied vorderde, strekt reeds alléén ten waarborg dat ieder lid der Koninklyke familië van Holland met eer en toejuiching zal worden ontfangen. Maar de dankbaarheid, die iederen rechtgeaarten Brit bezielt by het herdenken dat zijne landgenoten alles aan het Huis van Oranje verschuldigd zijn,¹ moet er iedere vereeniging van Britten toe leiden om een telg van dat roemrijk Huis te ontfangen met de warmste gevoelens van eerbied, genegenheid, en zelfvoldoening.

«Heeren — de gezondheid van Zijn Koninklyke Hoogheid Prins Hendrik van Oranje, en van zijne familië.

«Oranje boven!»

Met uitbundig gejuich werden deze hartelyke woorden van den edelen Schot ontfangen, en terstond door den Prins beandwoord.

Niet minder was de hulde, den Prins bewezen door den even beschaafden als kennisrijken Nabob Dwakarnath Tagore, by 's Princen bezoek op diens buitengoed Balgauchie: de fraaie ontfangstzaal was gedrapeerd met zijde van oranjekleur,

¹ Toespeling op de onwaardeerbare verdiensten jegens Engeland van Koning-Stadhouder Willem den Derde, later door Macauley zoo schitterend uit-een gezet. Het fort te Calcutta — volgens Kapitein Arriëns, «het belangrijkste en sterkste fort in gansch Indië —» draagt ter zijner eere den naam van fort William.

en toen 's avonds de tuin schitterend werd verlicht, flonkerde boven den ingang van het gebouw «Oranje boven!»

Te midden van deze en een aantal andere feestelykheden, die de bewijzen eener allerhartelykste sympathie gaven, bleef de afwezigheid van Lord Auckland, den Goeverneur-generaal van Britsch-Indië, die een reis door de binnenlanden maakte, nochtans een teleurstelling, en Kapitein Arriëns vond zich daardoor bemoeielykt. De Prins van Oranje had hem meêgedeeld dat Prins Hendrik «een brief had voor Lord Auckland, dien hy in persoon moest overgeven.» De Heer Ross sloeg een reis in palankijns voor, waartoe hy bereid was om alle maatregelen van voorzorg te nemen. Na rijpe overweging was de bedachtsame Kapitein Arriëns van oordeel «dat de reis naar de opperprovinciën voor Zijn Koninklijke Hoogheid, die den leeftijd had bereikt dat een dergelyke tocht voor hem, vooral naardien hij nog zoo kort te voren Java had bezocht, van onschatbaar nut kon zijn, en dat een dergelyke gelegenheid, indien zij nu werd verzuimd, zich later welligt nimmer zou voordoen.» Ook de gunstige inwerking van het klimaat op het scheepsvolk woog by den waardigen Kommandant, en alzoo werd, na overleg met den Prins, het vriendelyk voorstel aanvaard.

Met een goevernementsjacht, door een stoomboot gesleept, vertrok men den zesden December naar Barackpore, vanwaar, op den tegenoverliggenden rechter oever der Ganges, de landtocht den volgenden morgen in noord-westelyken koers werd aangevangen.

De reis met palankijn by dawk of dák geschiedt op de volgende wijze. Men meldt zich aan by de postdirekcie, bepaalt de richting en den afstand, betaalt, en al het overige wordt door de direkcie geregeld. — De direkcie bepaalt het aantal dragers, geeft den tijd op wanneer, en de plaats waar zy zich

moeten bevinden, en de reiziger ondervindt op zijn tocht nimmer eenig oponthoud. Daar het in dit onmetelyke land schier de eenige wijze van reizen is, zijn de daartoe betrekelyke maatregelen zóo juist beraamd, dat zy als het ware volmaakt mogen genoemd worden. — De palankijn wordt gedragen door vier man, die door vier anderen worden vergezeld, en op die wijze elkander van tijd tot tijd vervangen; by elke palankijn behooren verder twee toortsdragers en eenige personen bestemd om de goederen te dragen, wier getal grooter of kleiner is naar gelang men meer of minder pakkazië met zich voert. De goederen worden in vierkante kistjens gepakt, die den inhoud hebben van ongeveer anderhalven kubieken voet, en waarvan het deksel pyramidaal oploopt. Deze kistjens, die met rotting gestropt worden, heet men petarraas. De drager plaatst een bamboe op den schouder, en hangt aan elk der beide uiteinden een dergelyk kistjen.

«Wij hadden ieder vier petarra's voor onze goederen —» verhaalt Kapitein Arriëns, wiens dagboek de bovenstaande regelen ontleend zijn — «daarenboven vier met levensmiddelen, zoodat onze gansche karavaan, ons zelve niet medegerekend, uit acht en dertig personen bestond. Op die wijze hebben wij bijna twee duizend engelsche mijlen afgelegd, en gedurende al dien tijd geen noemenswaardig oponthoud of tegenspoed ondervonden; steeds troffen wij de dragers op de bestemde plaats, en de vertraging, die somtijds plaats vond, was onbeduidend, liet zich als het ware voorzien, en gaf meer stof tot scherts en vrolijkheid dan tot bezwaar. — Daar de reis door het Britsch bestuur werd bekostigd, vordert de dankbaarheid dat wij den lezer onze uitrusting meer uitvoerig beschrijven.

«Wij hadden voortreffelijke palankeins, voorzien van ma-

tras, met zijde overtrokken dekens, zijden jassen, zoogenaamde chamberloucs, aan het voeteneinde een karaf met een glas, om onder weg te kunnen drinken, benevens eenige andere kleine geriefelijkheden; voorts hadden wij bij ons eenige boeken, papier tot het houden van aantekeningen, onze wapenen, enz. Gewoonlijk lagen wij in de palankein, gehuld in onze jassen. Van de vier petarra's waren er twee gevuld met brood, boter, koud vleesch, vooral humps, dat is de bult van den Bengaalschen os, een heerlijk eten, een voorraad van thee, koffij, en het benoodigde gereedschap om die te zetten; de twee anderen bevatteden bordeaux van de beste kwaliteit, en zoete melk. — Naar ik meen waren zoowel de melk als de wijn uit Bordeaux aangevoerd, maar dit is zeker, dat de wijn overheerlijk was; op de melk of room viel niet minder te roemen. — Wanneer onze levensmiddelen begonnen te verminderen, werd een der dragers, zoodra wij halt hielden of een europeschen resident passeerden, afgezonden om nieuwen voorraad te halen, en steeds kwam hij onmiddellijk terug met petarra's, gevuld met heerlijke levensbehoefden.

«Het palkee reizen gaat gewoonlijk dag en nacht door; volgt men den grooten militairen weg, zoo vindt men van tijd tot tijd een huis, ¹ voorzien van de noodige gemakken, dat een vier- à zestal vertrekken heeft, en gebouwd is ten dienste der reizigers die den nacht er in wenschen door te brengen, of er slechts in willen vertoeven ten einde zich te verfrischen en te ververschen. Men kan er warm water, melk, eijeren, een vrij goede kerry en rijst bekomen, en dit, gevoegd bij hetgeen men zelf medebrengt, levert een goed ontbijt, of een smakelijk diner. Men betaalt er zeer weinig, maar

¹ Bungalow genoemd.

het is niet geoorloofd om er langer dan vier en twintig uren te vertoeven; daarentegen is de reiziger verplicht aan te teekenen of hij al dan niet te vreden is over de bediening.

«Elke bungalow heeft een kitmundhar — hofmeester? — en twee bedienden; het gebouw is in tweeën verdeeld, beide op gelijke wijze ingerigt, en elk bestemd om door eene familie te worden betrokken; in de kamers vindt men eene tafel, stoelen, en een ledikant. Uithoofde men hier te land aan hard liggen gewoon is, rolt men zich bij het gaan slapen in zijne dekens, en dat is al hetgeen noodig is om zich een uitmuntend bed te verschaffen. Bij voorkeur reist men alhier des nachts, zoo om de meerdere frischheid die men alsdan geniet, als om den grooteren spoed waarmede de togt kan worden voortgezet.

«Het reizen in palankeins kan niet door ieder even goed worden verdragen. — Sommige reizigers kunnen er gemakkelijk in slapen, niettegenstaande de palankein voor een man van gewone grootte ter naauwernood lang genoeg is om er rechtuit in te kunnen liggen. Men wordt bestendig geschud; de dragers verwisselen ieder oogenblik van schouder, en verpoozen telkens elkander. — Behalve deze blijvende kwaal, heeft men overdag de hitte te verduren, en des nachts de koude van het klimaat, waarbij dan nog komt de stank der toortsen, die, van oud katoen en linnen gemaakt, voortdurend met olie worden bevochtigd, en door de dragers steeds aan de windzijde worden gedragen.

«Maar de grootste plaag is het stof dat van den weg opwaait, waarbij vooral niet mag worden vergeten het akelig steunend, klagend geluid dat de dragers maken om in de maat te loopen. Behoeft men slechts een korten weg af te leggen, dan mag deze manier van reizen uitmuntend worden geheeten; is het traject daarentegen lang, dan wordt het een we-

zenlijke plaag, ja het wordt eindelijk onuitstaanbaar. Ik althans bevond mij op het eind der reis in zulk een toestand, dat ik mij geen uur levens zou hebben toegeschreven, indien ik het in de palankein had moeten doorbrengen. Dikwerf stapte ik onderweg er uit om eene wandeling te doen, maar dan moet men goed voortspoeden, want voor het minst dat de weg goed is, loopen de dragers steeds in een draf.»

De landschappen die men doortrok waren over het algemeen eentonig, slechts hier en daar door eenig geboomte verlevendigd, en werden eerst later heuvelachtig en vervolgens steenrijk. Op een avond, toen de weg door een boschachtig oord liep, hielden de dragers eensklaps stil: zy hadden een tyger bespeurd. De Prins sliep zoo rustig in zijn palankijn, dat Kapitein Arriëns hem niet wilde wekken, maar zich met den Engelschen Kapitein Caine aan het hoofd van den trein plaatste, het geladen geweer in de hand. Het dier, ongetwijfeld door het fakkellicht afgeschrikt, verdween nochtans, en op even gelukkige wijze doortrok men verder, mede in de nacht, den Tygerpas, «die als de gevaarlijkste van alle passen wordt beschouwd.»

Er waren nochtans onophoudelyk ontmoetingen die dieper aangrepen: de hongersnood was toenmaals in Bengalen ten top gestegen; op vele plaatsen aan den weg lagen dooden en stervenden, en zelfs in de nabyheid van winkels, wel voorzien van eetwaren, zag men lijken.

Het jammerlyk fanatisme eener eenzijdige geloofsleer deed zich by deze gelegenheid weder in al de volheid zijner ellendigheid kennen. De Nederlandsche reizigers boden, in den regel, te vergeefs lafenis: de uitgehongerden weigerden spijzen die hunne priesters verboden. «Soms tijds namen zij geld aan, ook rijst of andere hunner spijzen,» door het reisgezelschap voor hen aangekocht; »doch meerendeels werd zulks,

louter uit wantrouwen, door hen van de hand geslagen. Het referein was altijd: «Het is zoo bepaald.»

Den vijftienden December ontmoette men op een half uur van Lord Aucklands kamp, by Futtihpoer, in het noord-oosten van Bengalen, een rijtuig, door hem den Prins toegezonden, en werd by de aankomst met een Koninklyk saluut en onder de wapenen staande troepen ontfangen. In de onmiddellyke nabyheid der tent van den Goeverneur-generaal waren tenten in gereedheid gebracht voor den Prins en zijn gevolg, wier inrichting niets te wenschen overig liet.

Den volgenden morgen woonde de Prins een groote doerbar of audiëncie by, in des Goeverneurs-generalen tent, nevens Lord Auckland gezeten, even als deze in een rijk en smaakvol vergulden en vercierden armstoel. De Radjaas — inlandsche Koningen of Vorsten — der verschillende landen in de nabyheid van het kamp, de een minder, de ander meer rijk of machtig, maar allen het hoofd buigende voor het Engelsch gezach, kwamen hunne verplichte opwachting maken by den hoogen vertegenwoordiger van Hare Britsche Majesteit. Het zijn langdradige plechtigheden, waarby van weërszijden geschenken worden aangeboden, en de met behulp van een tolk gevoerde gesprekken door hunne innerlyke onwaarheid, verhuld in echt Oosterschen tooi, voor den beschaafden Europeaan op zijn welwillendst een komischen tint verkrijgen.

«Ik hoop dat gy welvarend zijt?» sprak de Lord tot een Radja.

En deze antwoordde: «Ik was niet wel, maar het geluk »van U te aanschouwen heeft my hersteld.»

Een ander werd door den Goeverneur-generaal gevraagd: «Lijdt uw land veel door de heerschende droogte?»

En het antwoord luidde: «O ja! Maar de glans van uw «aanshijn zal de vruchtbaarheid aan de aarde hergeven.»

Oostersche beeldspraak; doch de kalm opmerkende geest des Princen ontving er een kostbare bydrage tot waardeering van den toon der vleierij van hen, die zooal niet willen pluimstrijken, dan ten minste zich zonnen in den glans van het oppergezach.

Aangenamer bezigheid waren de jachten die nu en dan werden gehouden, niet slechts op gewoon wild, maar ook op tygers, en by welke gelegenheden men steeds op olifanten reed. Verschillende malen werd het kamp verlegd — waarby een twaalf duizend man, benevens tallooze paarden, runderen, kameelen, en olifanten op de been waren — en de Prins met de zijnen namen daar deel aan tot aan Cawnpore, waar op den zeven-en-twintigsten December afscheid werd genomen van den gastvrijen Goeverneur-generaal, die zich in alles echt gentleman had betoond.

De waardige Lord Auckland heeft by den Prins, by Kapitein Arriëns, en by al de Heeren van het gevolg een blijvenden indruk achtergelaten.

VII.

De terugtocht, in de duisternis der nacht aangevangen werd plotselyk op de angstigste wijze vertraagd: nadat men aan een kruisweg de noord-oostelyke richting naar Delhi was ingeslagen, miste men op-eens de palankijn van den Prins. Er was een oogenblik van ontzetting. Illings werden er echter maatregelen genomen om een onderzoek te doen op den anderen weg, en zoo was er wel geruimen tijd een onrustige spanning, maar die door een gelukkige bevrediging werd, wechgevaagd: de uitgezonden zoekers kwamen met de afgedwaalden te rug.

Met verruimd gemoed werd nu de reize voortgezet. Hoe meer men Lucknouw naderde, hoe fraaier de aanblik werd der omringende landschappen: «bekoorlijke landouwen, schoon geboomte, sierlijke gebouwen.»

De merkwaardige stad-zelf werd naar alle zijden doorkruist en bezichtigd, en aan feestelyk onthaal, aan dierengevechten — rammen tegen antilopen, olifanten tegen olifanten, — aan verlichting en vuurwerk, en dergelyken, ontbrak het niet, en daarby waren tooneelen die aan de Duizend-eneen-Nacht deden denken. Het merkwaardigst van alles echter was de kennismaking met de Thugs.

Er bestaat in Hindostan sedert onheuglyke tijden onder de bevolking een wijd-uitgestrekte broederschap van moorde-

naars en roovers, Thugs genaamd. Zy achten hun vereeniging van goddelyken oorsprong, als ingesteld door de godin Doerga of Bhawanie, en beschouwen de door hen vermoorden — maar die zy tevens uitplunderen — als offers, h a a r toegebracht. Onwrikbaar getrouw aan hunne wetten, zijn zy tevens bygeloovig van aart, en raadplegen voorteekenen. Zijn die ongunstig, dan geven zy de voorgenomen onderneming op.

De Thugs onderscheiden zich by uitnemendheid door goede manieren en vormen, die zy zich eigen maken ten einde het vertrouwen van reizigers des te gemakkelijker te winnen; en daar hun moordtuig slechts uit een zakdoek bestaat, zijn zy-zelf ongewapend, om hun helsch beroep te verbergen. Indien zy nu wisten waar een gezelschap reizigers zich bevond, gingen zy dikwijls in den zelfden serai, ¹ of op de zelfde rustplaats, verbroederden zich met hen, en reisden toevallig of naar de zelfde plaats, of moesten althands over een groot gedeelte den zelfden weg volgen, en kwamen hierom overeen om, tot onderlinge zekerheid, te zamen te reizen. Nu zijn er op deze ontzettend uitgestrekte, woeste, en onbewoonde wegen een menigte afgezonderde plaatsen, of wel de Thugs overreedden hunne medereizigers om een korteren of beteren weg in te slaan, ten einde hen op die wijze ter plaatse te brengen die voor de uitvoering van hun moorddadig plan geschikt was; op die wijze kwam het eindelijk tot rusten of tot eten, waarby ieder zich op de aarts-vaderlyke wijze nederzette. Nu wist iedere Thug zijn werk. Het hoofd der bende begint gewoonlyk een verhaal dat zeer de aandacht boeit, en waarin veel wordt gesproken van den hemel waarop hy de aandacht vestigt. Op een ongekunstelde

¹ Karavanserah.

wijze heeft zich allengs en onbemerkt een Thug geplaatst achter ieder reiziger, en zoodra, by het aandachtig luisteren naar het verhaal, ieder toehoorder het hoofd opheft, krijgen zy een doek om den hals, die met verwonderlyke handigheid wordt toegedraaid — en binnen een halve minuut zijn allen dood, en draagt iedere wurger een lijk naar den put, die zich natuurlyk dicht by de gekozen rustplaats bevindt; alvorens de lijken daar in te werpen, worden hun de oogen uitgestoken. Is er tijd toe, dan gebeurt het dat zy worden begraven, en moet er soms bloed stroomen, dan wordt er later een vuur aangelegd, ten einde elk spoor van den gepleegden moord wech te wisschen. ¹

Sedert 1830 was het Engelsch Bewind dien gruwelbond op het spoor gekomen, en «een ongeloofelyk groot aantal» dezer misdadigers meester geworden, die met den strop of met levensslangen dwang-arbeid werden gestraft.

«Gedurende ons verblijf te Lucknow» — deelt Kapitein Arriëns verder mede — «zagen wij eene menigte dier Thugs, en een Kapitein, met dit gedeelte der regterlyke magt bekleed, had de vriendelykheid hen voor ons hun handwerk te doen vertoonen. Er kwamen eenige personen, dit verbeeldden reizigers met hunne goederen, deze werden vriendelyk bejegend door andere reizigers die hen ontmoetten, dit waren Thugs. Men rustte gezamenlyk uit. Het hoofd dezer lasten begon het gewone onderhoud, en in een oogenblik was de eerste groep reizigers vermoord — hier namelyk in schijn —, en alles was afgeloopen alvorens men er bijna iets van bemerkte. Met reizigers te paard is het bijna eveneens zoo: vóór zij den zadel hebben verlaten zijn zij vermoord.

«Onder de Thugs, die hier aanwezig waren, bevonden

¹ Kapitein Arriëns.

zich eenige matadors. Een hunner werd boos, en zeide: «Mijn vader en grootvader waren Thugs, ik ben er een, en mijn zoon is het; wat is daar voor vreemds in gelegen? Het is natuurlijk.»¹

«Hij had deelgenomen aan negen honderd eenenvijftig moordtogten.

«Onder de boeven, die zich hier vóór ons bevonden, was een bejaard man, die zijn eigen zoon had verraden, een knaap van achttien jaren, welke bitterlijk hilde en beweerde onschuldig te zijn. De Kapitein verhaalde dat dit het eerste en eenigste voorbeeld van zwakheid of van berouw was, dat hij bij hen had ontmoet. Er waren hier nog vader en zoon, waarvan de eerstgenoemde door den laatste verraden was, zonder dat zulks hen in het minst scheen te hinderen; zij baden op hunnen rozenkrans, terwijl zij ons met de grootste zelfvoldoening de door hen begane misdaden verhaalden.»

Indrukken, by een gelegenheid als deze verkregen, worden wel nimmer uit het geheugen gewischt.

Onder den rollenden galm van een Koninklyk saluut ter eere van den Prins, verlieten de reizigers in den namiddag van den dertigsten December Lucknouw, door den dokter voorzien van «grove wollen slaapmutsen, met de noodige aanwijzing hoe die te gebruiken,» want het was scherp koud.

In een kale, dorre vlakte, waar, ofschoon slechts op zes-en-twintig graden noorderbreedte gelegen, vinnige koude heerschte, en de van het Himalaya-gebergte uitschietende wind zóo onophoudelyk wolken van stof en zand en dorre bladeren deed opwerpen, dat de anders wolkenlooze hemel er door verduisterd, en de omtrek reeds op weinige voeten afstands onzichtbaar was, werd de nieuwjaarsdag van 1838 op een halte

¹ De afbeelding van een zevental dezer fanatieke ellendelingen vindt men in Cassell's History of India, II. 43.

gevierd. Achter een verschansing, uit de palankijns samengesteld werd met groote inspanning een vuur aangelegd en onderhouden, en daar, in zijden chamberlouc en met rood wollen slaapmuts uitgedoscht, zat men neer, en verkwikte zich met «eene gloeiende kop koffij», terwijl men voor het overige gedeelte van het maal de grootste zorg moest dragen, want zwermen van kraaiën en raven vielen er zoo onbeschaamd op aan, dat zy den etende zelfs het brood en vleesch uit de hand trachtten te rooven.

Over Agra, Delhi en andere merkwaardige plaatsen bereikten de reizigers den zestienden January Allahabad, zeer te vreden dat zy de palankijn konden verlaten, die hen vrij had afgemat: zy waren «worn out» verklaarde Kapitein Ariëns, er nochtans byvoegende: «Zijne Koninklyke Hoogheid «verdroeg de vermoeijenis het best.»

Een vertraging in het vertrek der stoomboot naar Calcutta werd ten nutte gemaakt om nogmaals een bezoek te brengen aan de stad der tempels en heiligen, Benares, het Rome der Hindoes.

Den laatsten December stoomde The Thames met een ander vaartuig achter zich — «een zeer vrolijk en luchtig drijvend verblijf —» de Ganges af, en voerde aldus den Prins met de zijnen naar Calcutta te rug.

Daarmede was de zoo belangvolle en leerrijke reize door Britsch-Indië — dubbel leerrijk, naardien zy op die door Nederlandsch-Indië onmiddelyk volgde — afgeloopen. Den achttienden February was men weder aan boord, zakte den volgenden dag den Ganges af, en ankerde den tweeden Maart voor het oude vervallen Madras, dat zich nochtans kon beroemen op het bezit van een allerprachtigst paleis, en waar de ontfangst door Lord Elphinstone hoogst hoffelyk was.

Den dertienden April werd het anker weder gelicht.

Thands zette men koers naar Zuid-Afrika, viel er den vijftenden Mei de Tafelbaai binnen, en kwam twee dagen later in de Kaapstad. «De geestdrift der Kapenaren bij het zien van een Nederlandsch Oranje Vorst ging alle beschrijving te boven, het geroep van «Oranje boven!» was verdoovend.» Na een uitstap in het binnenland, waar Constantia en Stellenbosch den Nederlander zulke treffende herinneringen bieden, werd de reis den twee-en-twintigste weder voortgezet, en toen men vervolgens Sint-Helena aandeed, werd ook een bezoek aan Longwood en het belommerde Keizersgraf niet vergeten.

Den twintigsten Juny, zeilende in den Noord Atlantischen Oceaan, nam de Prins-zelf het »Middags Bestek» op, waarby hy aantekende: «Wij hebben volgens dien de Equator gesneden gisteren in de E W ten 10 of 11 u. op 24' 29",43.» En de Vorstelyke jongeling, die zoo gevierd was geworden op iedere plaats waar hy verscheen, onderschreef zijn werk eenvoudig met zijn doopnaam.

Eenvoud is een karaktertrek door geheel zijn leven geweest.

Den achttienden July kwam de Bellona ter reede van Texel, waarvan de telegraaf onmiddelyk de tijding naar 's Gravenhage en Tilburg overbracht, ten gevolge waarvan de Prins van Oranje, die zich ter laatste plaatse bevond, nog in de nacht naar de hofstad snelde.

Den volgenden namiddag, tusschen vier en vijf ure, zat het Koninklyk gezin in de Oranjezaal ¹ aan den maaltijd, toen Kapitein Arriëns Prins Hendrik binnen leidde. Het onuitsprekelyk genot des weerziens, na zoo lange scheiding, was echter niet onvermengd: de Princes van Oranje bevond

¹ De oorspronkelyke naam van het paleis in 't Haagsche bosch, door een laffe patriotten-kleingeestigheid in onbruik geraakt.

Middags Bestek den 20ste Juny 1838 aan boord L. M. Regat Bellona

Generale Gegr. te hoersen Perken N. 88 W 4.2 myl
Gebelde id id N. 50 ^W 5 0 ^W 4 myl

Afgevarc Br. 1° 19' 9" W Lengte 23° 23' 41,45 Lengte R. M. N° 11 - 25° 17' 18,75

Serandent Noord 2° 35' 12" West. 1° 4' 12,00 id id N° 39 - 25° 17' 56,1

Geg. bek N Br 1° 16' 3" W Lengte 24° 27' 53,45 id id N° 51 - 25° 14' 59,6

Bev. Middags Br. 1° 29' 56"

Quit Middags Br. 1° 31' 15"

Volgens dien het Eiland Togo N 1/3 W 19 1/2 myl.

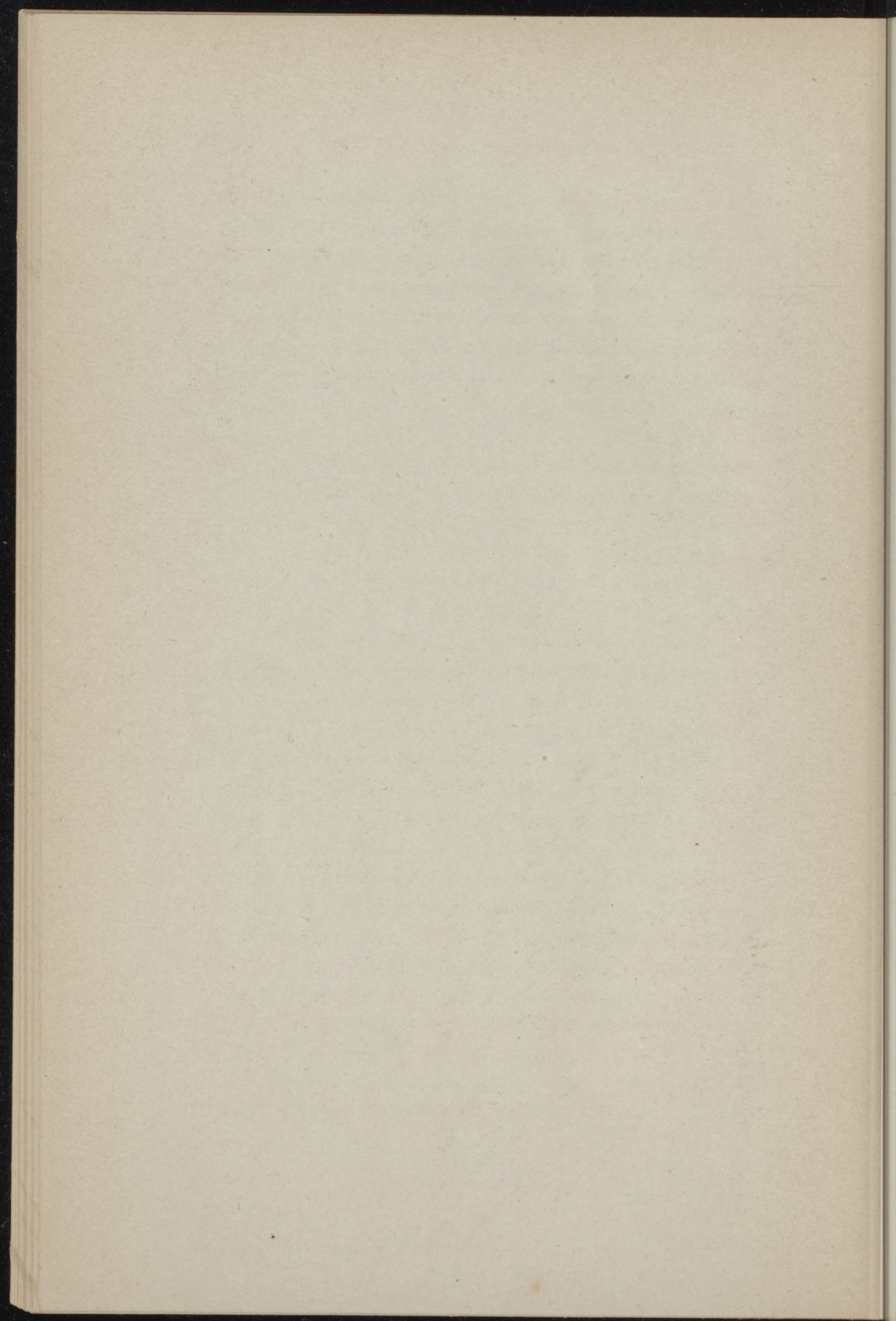
Wy hebben volgens dien de Equator gesneden gisteren in de b. W. ten 10 of 11 of
24° 18' 29,43

Geob. Mismyring door Simpeiling 13° 15'; Azimuth 13° 132"

De compassen liggen op 10° N. westtang.

Teilende in den Noord Atlantischen
Oceaan

Hendrik

zich nog op een reis in Duitschland, en Koningin Wilhelmina was in Oktober des vorigen jaars overleden.

Zes dagen later was er vreugde in het huiselyk verblijf te Tilburg: de Prins van Oranje zag alle vier zijne kinderen weder rondom zich heen. Prins Hendrik bekleedde toen den rang van Luitenant-ter-Zee Eerste Klasse, waartoe zijn grootvader hem bereids nog in zijn afwezigheid — 41 Maart 1838 — had benoemd.

VIII.

Na de niet geringe vermoeyenissen, verbonden aan een ruim anderhalfjarige reize, die niet minder land- dan zeetocht kon heeten, mocht er thands wel eenige rust worden genoten, hetgeen 's Princen bevordering nochtans niet in den weg stond: by besluit van den twaalfden Juny 1839 werd hy tot Kapitein-Luitenant ter Zee benoemd.

Nu werd het weêr tijd om de verdere oefening in zijn vak voort te zetten, den kring zijner kennis uit te breiden.

In het begin van September lag in de haven de oorlogsbodem De Rijn, weleer vier-en-veertig vuurmonden voerende, thands herschepen in een fregat van vier-en-vijftig stukken. «Men had het op de sleepelling gezet, midden doorgezaagd, en er een el of tien tusschen-in gevoegd, zoodat het nu een voor dien tijd zwaar en sterk fregat was.» Den zevenden September lag het op de reede, bestemd voor een reis naar de Middellandsche Zee. «De bestendige afwisseling van schepen en het verkeer op dezelve is voor zeelieden een ongemeene prikkel om den naijver op te wekken, die eensgezindheid aankweekt en de leergierigheid aanspoort; wat toch werkt krachtiger dan het voorbeeld en onderlinge vergelijking om te streven anderen te evenaren of te overtreffen?

«Dit is een der voornaamste redenen waarom men de

Middellandsche zee eene school, of liever hoogeschool noemt voor zee-officieren.» ¹

Den zeventienden September paradeerde de manschap van De Rijn in het want, werd de scheepsmarsch geslagen, en speelde de muziek het aloude volkslied van Nederland en zijn Vorstenhuis — want de Prins van Oranje kwam aan boord met zijn zoon Hendrik, die er onder Kapitein Arriëns het kommando zou voeren.

Den acht-en-twintigsten September liep De Rijn het breede zeegat de Wielingen uit, koers zettende naar het Kanaal, en lag, door goed weder begunstigd, den twaalfden Oktober in de schoone baai van Gibraltar, «met de sneeuwbergen van Malaga in het verschiet.»

Na een bezoek aan Tanger en enkele andere plaatsen, verliet men de gastvrije rotsvesting, en wendde den steven naar Genua.

De stormwinden in de daardoor zoo beruchte golf van Narbonne bleven ditmaal gelukkig achterwege, en ook dit was een bydrage tot veraangenaming van een zeetocht, waarvan een der Officieren ² roemde: «Het is een onbetwistbaar voorregt om met een lid van de Koninklijke familië te reizen. Men bezoekt de schoonste steden en havens; in het gevolg van den doorluchtigen reiziger heeft men toegang tot de beste kringen, zelfs tot de hoven.» En die genoegens werden hier nog verhoogd door «de minzaamheid van den Prins voor alle Officieren en Kadets zonder onderscheid, en den bewonderendswaardigen tact dien de Heer Arriëns in alle omstandigheden aan den dag legde. Alle moeilijkheden werden opgelost of voorkomen, zoo-

¹ Kapitein Arriëns.

² De toenmalige Eerste Luitenant ter Zee Jhr. De Vaynes van Brakell.

dat op De Rijn alles even goed of nog beter ging dan op vele andere schepen.» Uit beginsel, in het belang zijns kweekelings, die zijne opleiding zooveel eere deed, bemoeide Kapitein Arriëns zich nooit met het manoeuvreren, zoodat de Kommandanten van de wacht uitsluitend onder den Prins werkten.

Den achtsten Oktober, onder het prachtigste weder, liep De Rijn de baai van Genua binnen, waar vijf dagen lang quarantaine moest worden gehouden wegens het bezoek aan Tanger. Toen de geele vlag eindelyk kon worden nedergehaald, beijverde zich de bloem van «la Superba»¹ om den Nederlandschen Prins en zijne Officieren te overladen met beleefdheid en hoffelykheid. «De Admiraal Villanova had de beleefdheid aan het État Major van De Rijn de sleutels zijner loge in den grooten schouwburg Carlo Felici aan te bieden,» en daarvan werd een ruim gebruik gemaakt. Ook had de Prins de gewoonte om, wanneer hy aan wal genoodigd was, steeds een paar zijner Officieren mede te nemen. Toen men den tweeden December Genua verliet, was het «met een schat van aangename herinneringen aan de gastvrijheid zijner inwoners.»

Na eenig oponthoud in de haven van Spezzia, waar aan boord de verjaardag des Princen van Oranje werd gevierd, kwam De Rijn den zesden December op de reede van Livorno voor anker.

De reede van Livorno, is in den winter verre van veilig, weshalven Kapitein Arriëns het noodzakelyk oordeelde om persoonlyk aan boord te blijven. Een ander Officier diende dus den negentienjarigen Vorst te vergezellen, en deze koos daartoe den degelyken en zelfstandigen Luitenant ter zee Eerste klasse

¹ De bynaam van het schoone Genua.

Jhr. de Vaynes van Brakell, den eenigen gehuwde onder de Officieren van De Rijn.

Kenmerkende uiting van een rein gemoed.

De eerste uitstap gold de toenmalige hoofdstad van Toscane, het aan natuur- en kunstschoon zoo rijke Florence. «Jammer dat de Prins slechts een drietal dagen te Florence verblijven kon, want weken en maanden zijn er noodig om alle kunstschaten te beschouwen welke hier vereenigd zijn.» Eén bezoek echter werd niet verzuimd: «dat aan de Tribune, het heiligdom der kunst, met zijn Venus van Medicis, zijn Apollo Belvedere, zijne meesterstukken van Rafaël, Van Dijk, Rubens, Douw, Lucas van Leyden, enz.»

Van Florence en omstreken ging het naar Pisa, waar de omzichtige Luitenant op het plat van den bekenden «schuinen toren,» den Prins stevig by de jas greep, «want het woei heftig op dit verheven punt.»

Na 's Princen terugkomst aan boord zeilde De Rijn naar Napels, en liet den twee-en-twintigsten December op een uur afstands van die stad het anker vallen in de veilige haven van het oude Baia, «beroemd om de lustverblijven der Romeinsche Keizers, met zijn heerlijk klimaat en zijn treffend uitzigt op de vele eilanden in de golf van Napels, met zijne herinneringen aan het grootsch verleden.»

De Prins begaf zich naar Napels, waar het weder aan feestelykheden ter zijner eere niet ontbrak: Prins San-Theodore onthaalde hem luisterrijk op zijn in Pompeïaanschen stijl gebouwd paleis, en de Koning van Napels noodigde hem tot bywoning eener wapenschouwing over twaalf-duizend man, waarby de paarden uit de Koninklyke stallen den Prins en diens gevolg ten gebruike werden gesteld.

Een bezoek aan «de stad der dooden», het belangwekkende, ofschoon nog slechts ten deele ontsluitte Pompeï, bleef zoo-

min achter als een tocht naar den Vesuvius, in wiens borlenden krater het vuur ten duidelykste zichtbaar was.

Onder de vele hoffelykheden, den Prins bewezen, behoorde een groote jachtparty, met de Koninklyke familië, op het prachtige Koninklyk landgoed Caserta, welks paleis beroemd is om zijne twaalf-honderd zalen en vertrekken.

Een der hartelykste onthalen was het feestmaal by den Kolonel der Zwitsers, Muralt, geweest. Hy en een aantal zijner Zwitsers hadden vroeger in Holland gediend, en warme heildronken getuigden dat zy dat goede land nog niet waren vergeten.

Den dertienden January verliet men, «vervuld van de aangenaamste herinneringen, het bekoorlyke Napels,» hield zich nog kortelyk te Syracuse op, en liep den drie-en-twintigste de prachtige haven binnen van Malta, «voor den zwervenden zeeman eene der aangenaamste plaatsen.» Zoo bleek het ook thands: «onze Hollandsche jongelui sloten zich dadelijk bij de Engelsche Adelborsten aan, terwijl de Officieren zich voegden bij de Officieren der regimenten die hier in garnizoen lagen.» De geest van Kalypso waart nog steeds over haar oud verblijf, Odysseus komt meermalen te rug.

By de maaltijden, door de Engelsche Officieren gegeven, viel de kostbaarheid van het zilveren dischgeraad in het oog; er waren zelfs luchters van goud.

Dat overigends een winterreis in den Griekschen Archipel gewoonlyk niet tot de aangenaamsten behoort, ondervond de bemanning van De Rijn op den eersten Maart, ter hoogte van kaap Matapan, drie dagen nadat men Malta had verlaten. Met een zwaar bezette lucht liep de wind tegen, en krom weldra tot een hevigen storm, die een gantsche week aanhield. In de stikdonkere nacht tusschen den vierden en vijfdien Maart ontstond er een vreeselyk onweder. «Een vuur

voor-uit!» riep plotselyk de man op den uitkijk — en men vreesde een aanvaring.

Aller oogen vestigden zich in de aangewezen richting, en men zag dan ook een licht — maar dit was niet anders dan het sint-Elmoos-vuur, dat zich op den uitersten nok van het jaaghout had gezet. Weldra scheen de geheele Rijn geillumineerd: op verschillende nokken der raas en op de toppen vertoonden zich sint-Elmoos-vuren. Dit zeldzaam schouwspel eindigde met een geduchte ontlading van den bliksem langs de donderketting of scheeps-afleider: ¹ een flauw blaauwkleurige vlam, ter lengte van ongeveer een voet, daalde langzaam, al wentelende, langs den afleider neer in zee. ² De Rijn hield zich goed, maar was toch niet weinig gehavend, toen zy den elfden Maart de naauwe haven van den Piraeus binnenliep.

Griekenland viel tegen. «Het is een vernield land, dat van meester is veranderd, zijn voorspoed heeft verloren, doch waarvan de bewoners alle aangeboren en aangenomen ondeugden hebben behouden.» De jonge Koning, Otto van Beieren, was zijn rijk van harte togedaan, ³ en zijne bevallige gemalin sprak met warmte over haar nieuw vaderland. By de eerste ontfangst aan het Hof was de Koning in het schilderachtig Albaneesch gewaad gekleed.

Met De Sales in de hand werden de overblijfselen bezocht der oudheid van het eenmaal zoo prachtige Athene, de stad wier faam, wanneer zy in de middeleeuwen de zetel der Pausen was geweest, die van Rome verre zou hebben over-

¹ Jhr. De Vaynes van Brakell.

² Kapitein Arriëns.

³ Men herinnert zich hoe dit trouwlooze en ondankbare volk zulks beandwoord heeft.

straald, maar die nu, behalven in hare hoofpunten, nog altoos herkenbaar was en belangstelling opwekte.

De bezoeken aan het Hof werden beantwoord door een bezoek van den Koning en de Koningin aan boord van het Nederlandsch vaartuig waar een feestelyk onthaal plaats vond, waarna op den vijf-en-twintigsten Maart Athene werd verlaten, en De Rijn drie dagen later het anker liet vallen op de veilige reede van Smyrna.

IX

De Fransche stoomboot Lavoisier sleepte De Rijn de Dardanellen binnen, en den achttienden April viel voor Galata, aan de haven Konstantinopel, het anker.

Wanneer men van-hier-uit den blik laat weiden over den omtrek die zich amfiteatersgewijze verheft, dan moet men erkennen dat de Grieksche Keizers blijk gaven van een goeden smaak, toen zy dit punt tot hunne rezidencie uitkozen. Niet alleen de stad, maar ook de oever aan de overzijde rijst met een zachte helling, die met steden en dorpen bedekt is. De Bosforus, de berg Ida, het serail, de moskee van Sofia met hare vier slanke minarets, of die van Achmed die er zes heeft; de groote witte gebouwen met grijze koepeldaken en vergulde toppen of halve manen, zijn even zoovele punten die het oog byna onafgebroken boeien, terwijl met die schitterend bonte kleurenpracht het lommer der cypressenbosschen, die in en om de stad liggen, liefelyke rustpunten vormt. ¹

In de haven heerscht een levendige drokte, vooral door de onophoudelyke beweging der kaiken, «kleine roeivaartuigen, scherp als een naald aan beide stevens, maar lang genoeg

¹ Jhr. De Vaynes van Brakell.

om zes of tien roeijers te bevatten, die ze met bliksemsnelheid over den effen waterspiegel doen heenschieten.»

Vijf dagen later ging men de stad bezichtigen, die in geen enkel opzicht aan een Europeesche stad doet denken, waarby ook de slavenmarkt werd bezocht, waar de te koop zijnde slavinnen in vertrekken neergehurkt zitten.

Twee dagen later volgde een bezoek aan den Sultan, op het paleis Besjiktasj. Abdoel Moesjied was van gelijken leeftijd als de Prins, «doch naar zijn uiterlijk te oordeelen, dat eenvoudig was, zou men hem ouder hebben geschat; het boezemde geen hoog denkbeeld in van zijne ziels- en lichaamskrachten. Hij zag er bleek en ongezonder uit, en behoefde niet gevaccineerd te worden.» Tegenover de ranke, frissche gestalte van den Hollandschen Prins maakte de beheerscher van het groote Ottomanische rijk, al vonkelde de diamanten ster midden op de borst van zijn blaauw jasjen ook nog zoo hel, een treurige figuur.

Overigends vormde het paleis, even als het later bezochte instituut voor marine, door zijne zindelykheid een scherpe tegenstelling met de veelal morsige stad.

Een firman van den Sultan gaf vervolgens gelegenheid tot het bezoeken van het Serail, een stad op zich-zelf, een labyrinth van gebouwen, terrassen, en tuinen, dat zich weer onderscheidde door byzondere zindelykheid.

Nadat Konstantinopel in alle richtingen was doorkruist en bezichtigd; na verschillende uitstappen, gemaakt in de schoone en schilderachtige omstreken, zoowel te land als te water, en nadat de feestelykheden des verjaardags van Mohammed ¹ waren bygewoond, lichtte De Rijn dien zelfden middag het anker.

Aanvankelyk liep het weder niet mede, maar eindelyk kwam

¹ 14 Mei.

er een gunstige noorden wind, en toen «vloog De Rijn tuschen de eilanden van den Archipel door,» en ankerde den zes-en-twintigsten Mei op de buitenreede van Alexandrië. «De kusten van Egypte deden denken aan de Hollandsche duinen, vooral aan het Nieuwediep,» maar de stad, met hare moskeën en minarets, bood natuurlyk een gantsch ander gezicht. Zy werd echter niet bezocht, en het verlangen om met «het oude wonderland der pyramiden» kennis te maken moest geheel worden opgegeven: de vreeselyke pest woedde er, en maakte daaglyks talrijke slacht-offers.

Drie dagen later ging het met een stevigen noord-noordwester in westelyken koers verder, en den zeven-en-twintigsten Juny was men te Malta, na nog een paar dagen oponthoud voor Tunis, ten einde Karthago te zien, hetgeen werd toegestaan «onder het genot van quarantaine.»

Ook voor Malta moest quarantaine worden gehouden, waarna op De Rijn weldra weder de zeilen werden gehechen ten tocht naar Palermo, dat in het laatst van July werd bereikt. Het verblijf aldaar werd veraangenaamd door de komst des Konings met zijn gemalin, wiens verjaardag — 30 July — er met schitterende illuminacie en andere feestelykheden werd gevierd. Het bezoek, door den Prins aan den Koning gebracht, werd door dezen reeds den volgenden dag met een tegenbezoek aan boord beantwoord, waarna De Rijn naar Algiers stevende. Daar werd echter quarantaine gevegd, waaraan men zich niet wilde onderwerpen, zoodat men de reede verliet, »zonder iets gezien te hebben van het Fransche regeeringsstelsel in de jeugdige kolonie.»

Nu werden achtereenvolgens Port-Mahon, Toulon, Marseille en Malaga aangedaan. Vooral te Toulon was de ontfangst indrukwekkend. «Zoodra de sloep met den Prins de binnenhaven naderde, werden de vlaggen van alle daar lig-

gende oorlogschepen geheschen, terwijl het geheele exercitie-eskader paradeerde, en een der schepen met zijne geheele batterij salueerde.»

Na een kort verblijf te Malaga, even als gantsch Spanje in gisting verkeerende, konden tegenwind en zware stroom niet beletten om de reis voort te zetten naar Gibraltar, waar men na acht dagen zwaar opwerkens behouden aankwam. Toen schoot de wind plotselyk naar het oosten, waardoor men in staat was om in twee-en-veertig uren het bevallige Cadix te bereiken, waar acht dagen werd vertoefd.

Tegenwind en lastige hooge zee op de Fransche kust vertraagde de reis zeer, zoodat men eerst den zestienden Oktober de haven van Brest binnenliep. Daar vernam men den throons-afstand van Koning Willem den Eerste, en de aanvaarding der regeering door Willem den Tweede. «Prins Hendrik was dus thans de zoon des Konings. In verband hiermede kwam de order aan den Kommandant om terstond naar het vaderland terug te keeren en te Vlissingen binnen te vallen.»

Den zestienden Oktober werd er de reede bereikt, zoodat de Prins tijdig genoeg in het Vaderland te rug was, om de plechtige huldinging zijns vaders in de Nieuwe Kerk te Amsterdam — 28 November — te kunnen bywonen.

X.

Den acht-en-twintigsten November 1840 werd Prins Hendrik benoemd tot Kapitein ter zee, en in dien rang deed hy in den zomer van het volgend jaar, onder zijn tot Schoutby-Nacht bevorderden mentor Arriëns, een oefeningstocht.

In Juny 1841 lag ter reede van Vlissingen een eskader van vijf schepen. «Het bestond uit de fregatten De Rijn en De Palembang, met Prins Hendrik en Kapitein Rietveldt respectievelyk tot Kommandanten, de korvet Juno, Kommandant de Kapitein-Luitenant ter zee Klein, de brik De Zwaluw, onder den Luitenant ter zee 1ste klasse Enslie, en het stoomschip Etna, onder den Luitenant ter zee 1ste klasse Coertzen.»

Den zeventiende der maand liep dat eskader in zee. Zulk een oefeningstocht heeft voor den zeeman een groote waarde. »Van de hoogsten tot de laagsten zijn allen bezielde met een geest van activiteit, want het oog van den chef gaat over alles, en de minste afwijking in dienst of manoeuvre valt terstond in het oog. De kijkers van officieren en kadets zijn dan ook onophoudelijk op het admiraalschip gerigt, vanwaar zij door seinvlaggen gedurig goed- en afkeuring hebben. — Zelfs voor de Kommandanten der schepen is het eene uitmuntende oefenschool, al heeft ook voor hen de onafgebroken contrôle hare onaangename zijde.

«Onafgebroken ook is de onderlinge wedijver der schepen. Wanneer een Kommandant met zijn schip achterlijk is bij een ander, wat hem menige afkeuring berokkent, heeft hij geen rust voor hij met dezen gelijk staat. Het gevolg er van is, dat aan de Officieren de strengste eischen worden gesteld, en evenzeer aan de kadets en de equipage, waarbij natuurlijk de discipline zeer wint. Zoo al de schepen zelven onderling verschillen, het meeste komt toch aan op de bekwaamheid en activiteit van den Kommandant en de Officieren en op de geoefendheid der equipage.»

Den derden Juny lag het eskader aan den mond der Taag, en na een vierdaagsch bezoek aan Lissabon en de omstreken liep het naar Madeira.

De dienst aan boord is bij deze gelegenheid door een der verdienstelykste Officieren van het eskader met de volgende levendige trekken geschilderd.

«Om half acht sta ik op: om acht ure ontbijt ik; ten negen ure moeten alle Officieren in uniform op het dek zijn. Dan wordt er parade gehouden. Ieder maakte dan zijn rapport aan den Eersten Officier. De Equipage wordt geïnspecteerd, en ieder Officier ziet of zijne ondergeschikten rein zijn en of hunne kleeding in orde is. In dien tusschentijd inspecteert de Eerste Officier het fregat in al zijne onderdeelen. Ten half tien beginnen de exercitiën met het geschut van de twee batterijen; dit duurt tot half twaalf. Dan moet ieder op het dek wezen om de zonshoogte waar te nemen, dat tot twaalf ure duurt. Dan vangt de wacht aan die ik kommandeer, en eerst ten vier ure is afgelopen.»

«Nadat de onderofficier, die bij het schaften der equipage tegenwoordig is, van den Adelborst heeft vernomen dat de Officier van het piket zijne toestemming heeft gegeven om laag water te maken, geeft hij zulks met luide stem met de

gewone formule te kennen, door uit te roepen: «Bootsman «en schieman, zeuntjes, enter op met bakken achter en voor «laag water!»

«Dan worden evoluties gemaakt met het eskader, en oefeningen met de zeilen, het geweer, de sabel, enz. Ten vier ure dineer ik, en het is vijf ure eer ik in het scheepsjournaal de bijzonderheden van mijne wacht heb ingeschreven. Dan zou ik vrij zijn, maar daar ik vier uren van den nacht wacht heb, neem ik een uur rust.

«Ten zes ure, half zeven, ben ik present aan de theetafel, en daar dan op dit uur de muziek zich doet hooren, wandel ik tot half acht op het dek. Dan heb ik anderhalf uur ter mijner vrije beschikking. In die uren zijn de Officieren bijna allen vereenigd in den longroom om in gezellig zamenzijn door te brengen. Als ik lezen wil, of plan heb te schrijven, moet ik van dien tijd profiteren.

«Ten negen ure begeef ik mij ter rust, maar gewoonlijk slaap ik niet voor tien ure, half elf, door het aanhoudend gepraat van de heeren «passagiers», zoo als ik hen noem die nooit wachtdienst hebben, die allen twaalf uur in hun bed kunnen blijven, en zich een gedeelte van den tijd korten door allerlei discussies, die overluid worden gevoerd.

«Ten kwart voor twaalven word ik gewekt, en te middernacht ben ik op het dek, tot vier ure des morgens. In de «hondenwacht», die ik al de vier jaren waarnam, welke ik aan boord van De Rijn diende, zorg ik altijd volkomen op mijn gemak te wezen, want in die uren ben ik de kommandant van het schip, daar het geheele Etat-Major slaapt. Met de halve equipage, en bijgestaan door een Officier en drie of vier Kadets, rust de verantwoordelijkheid voor allen en alles op mij, en ben ik ontslagen van alle toezigt of inmenging van hoogerren.

«Ten vier ure moet ik alles in het journaal schrijven wat er aan boord heeft plaats gehad. Ten kwart over vieren leg ik mij voor goed ter ruste, om ten half acht weder mijne dienst te beginnen.

«Zoo gaat het dag aan dag, en ik heb dus geen tijd om mij te vervelen.»

Was nu de dienst voor sommigen zwaar wanneer men zich ter zee bevond — ter reede liggende had men het des te gemakkelyker, naardien er vele Officiëren op de Rijn waren, en wacht en piket derhalven slechts na verscheidene dagen voor ieder te rug kwam. Daardoor waren zy in gelegenheid om veel te zien, en den Prins dikwerf te vergezellen, hetgeen vooral te Madeira van belang was, naardien op dat schoone en vruchtbare eiland slechts weinige dagen werd vertoefd.

In groote tegenstelling met het zachte klimaat van Madeira was dat der Orcadische en Shetlands eilanden, die vervolgens langs werden gezeild, ten einde, benoorden Engeland om, naar het vaderland te rug te keeren: de koude mist hing er zoo zwaar dat een onophoudelyk tromgeroffel en horengeschal de schepen moest waarschuwen om niet op elkander te stooten. Daardoor werd weinig of niets gezien van Schotlands kust en eilanden, en men was verheugd den veertienden Augustus het anker te kunnen laten vallen op de reede van Texel.

In het volgend voorjaar werd De Rijn weder voor een zomerreis in gereedheid gebracht, om, vergezeld van het fregat Jason naar Petersburg te gaan, waar 's Konings schoonbroeder, Keizer Nicolaas zijn zilveren bruiloft stond te vieren.

De fregatten werden van alles ruim voorzien, «teneinde met eere de Hollandsche marine in den vreemde te handhaven,» en den dertigsten Mei kwam de Prins op De Rijn

aan boord, alle Officiëren met een handdruk verwelkomende. Het was thands zijn zesde zeereis, maar de eerste waarop hy geheel zelfstandig het bevel zou voeren, want de Schoutby-Nacht Arriëns ging niet mede.

Den eersten Juny stak de koene Bevelhebber in zee, niettegenstaande het weder zoodanig was, »dat menig kapitein op de reede zou zijn blijven liggen.» Op de hoogte van Kamperduin werd de Jason ontmoet, en nu zette men gezamenlyk koers naar het Skagerrak.

Na een kort vertoef te Elseneur — 12 Juny — liepen de beide fregatten den volgenden morgen «met liefelyk schoon weder en kalme zee» de Oostzee binnen. De Rijn had alle vlaggen in top, en beantwoordde een saluut van een-entwintig schoten, door de Jason gebracht. Feestelyk was de stemming aan boord — en aldus werd 's Princen twee-entwintigste verjaardag gevierd.

Ter reede van Cronstad kwam de Groot-Admiraal, Prins Menzikoff en eenige andere hooggeplaatste Officiëren den neef huns Keizers begroeten en aan wal geleiden. De Keizerlyke familië ontving den Prins weder op het Vorstelyk verblijf Petershof.

Vijf stoombooten voeren den eersten July van Petershof de Newa af, en aan het hoofd daarvan stevende de Kamsjatka, aan welks boord zich de Tsaar, de Tsarin benevens een twaalftal Princen en hooggeplaatste personen bevonden: het gold de ontfangst des Konings van Pruissen, mede een schoonbroeder van den Tsaar.

«De Kamsjatka liep de vloot langs, en stoomde den Koning van Pruissen te gemoet. Het eerste schot van het Keizerlyk vaartuig was het sein voor het algemeen saluut voor den Koning. — Den vijfden Juli vereerde Zijne Majesteit den Prins met een bezoek. Eerst werd Prins Hendrik geïnstal-

leerd als Kommandant van de Azof» — een lineschip van vier-en-seventig stukken, welks vlag na den zeeslag by Navarino was gedekoreerd. «Toen van diens top de Koninklijke Nederlandsche vlag werd geheschen, salueerde de geheele vloot. Nadat de Hollandsche vlag van de Azof was nedergehaald, kwam de Keizer aan boord. De Prins, die zich inmiddels in Nederlandsche monteering had gekleed, sprong het eerst uit de sloep, om den doorluchtigen bezoeker op zijn eigen schip te ontfangen, die hartelijk bij herhaling zijn neef omhelsde.

»Prins Frederik, ¹ de Aartshertog van Oostenrijk, Prins Menzikoff, en verscheidene andere Princen vergezelden den Keizer.»

Den dertienden July — geboortedag der Keizerin, en tevens jaardag van haar huwelyk — vingen de feestelykheden aan, die buitengewoon rijk en schitterend waren, en waarbij de Nederlandsche Officieren een niet gering aandeel in het genot hadden. Konden zy hier hunne beschaving doen kennen — een week later konden zy een bewijs hunner bekwaamheid afleggen: den een-en-twintigsten July gingen De Rijn en de Jason met de geheele Russische vloot onder zeil naar de golf van Finland, waar verschillende oefeningen zouden worden gehouden.

«De Prins was intusschen op zijn lineschip de Azof overgegaan, op welk schip, gedurende des Princen verblijf, dagelijks een diné van veertig couverts gereed werd gehouden.

«Voor een Hollandsch Officier, die in den tegenwoordigen tijd zelden een voet op een lineschip zet, veelminder met vloten manoeuvreert, was het eene geheel vreemde zaak om

¹ Prins en Princes Frederik der Nederlanden waren ter viering van 's Keizers feest overgekomen.

met zulk eene geduchte vloot in zee te zijn en de taktiek der Russen te kunnen waarnemen.» Vooral belangwekkend en leerrijk was vier dagen later een spiegelgevecht, door de Russische vloot in tegenwoordigheid van den Tsaar gehouden.

Toen de Keizer met den Prins in den namiddag waren vertrokken, keerde de vloot weder te rug naar Cronstad, waar de beide Nederlandsche fregatten eindelyk den negenden Augustus het anker lichtten, zeilree naar het Vaderland.

Op het middaguur van Saturdag den zeven-en-twintigsten Augustus bespeurden de op hun duin staande Scheveningers op vrij grooten afstand in zee een schip, dat een-en-twintig schoten deed. Onmiddelyk vielen eenige visschers in een boot, en roeiden door de branding zeewaart. Straks bleek het hun dat het De Rijn was, aan welks boord zy hartelyk werden ontfangen en minzaam door den Prins toegesproken. Terwijl zy mild werden onthaald, ondervroeg hy hen naar den welstand van het Koninklyk Gezin, waarvan zy gelukkig de beste tijdingen konden meêdeelen.

Overgelukkig roeiden de wakkere Scheveningers in den namiddag weder naar hun dorp te rug, terwijl De Rijn de reize voortzette naar Vlissingen, op welks reede den eersten September werd geankerd.

XI.

In de maand July van 1843 vereenigde zich ter reede van Vlissingen een eskader van negen schepen: de fregatten De Rijn, De Sambre, en Jason; de korvetten Castor en Boreas; de brikken De Haai, De Lynx, en De Pijl, benevens het stoomschip Bromo.

Prins Hendrik was de Opperbevelhebber, en smaakte als zoodanig het genoegen om zijn Koninklyken vader, zijne beide broeders den Prins van Oranje en Prins Alexander, benevens zijn schoonbroeder den Erfgroot Hertog van Saxon-Weimar-Eisenach op den dertienden July aan boord van De Rijn te ontfangen. Onder het gevolg bevond zich ook de Fransche zeeschilder Gudin, «die voor Zijne Majesteit eene schilderij moest maken van het prachtig gezigt dat de reede van Vlissingen dien dag opleverde.» Twee Nederlandsche zeeschilders P. J. Schotel en Van Beest waren mede aan boord, om op de reis studiën te maken.

Het paradeeren van schepen is altijd een treffend schouwspel; vooral ditmaal was het indrukwekkend door de geestdrift die by het volk heerschte, en het gejuich der matrozen, die op de nokken der raas een driemaal herhaald hoezee deden klinken, terwijl het kanon voortdurend bulderde. Toen de Koning op De Rijn overstapte, waren het vier Officieren die de eer hadden als valreepsgasten te fungeeren, welke

taak anders aan scheepsjongens wordt opgedragen. Onder een saluut van drie-en-dertig schoten werden de koningsvlag en de standert aan den top van De Rijn geheschen. Nadat door den Kommandant het Etat-Major aan den Koning was voorgesteld, werd de bemanning van De Rijn in oogenschouw genomen. Alles werd toen gereed gemaakt voor het gevecht en de verschillende exerciciën, voor Zijne Majesteit te verrichten.

Na afloop van het diné werd de bemanning voor den boeg gefloten. De Koning hield een toespraak, en liet aan elk der manschappen van het eskader een dag soldij uit zijn privaatkas uitkeeren, ¹ terwijl bovendien nog een paar Officieren bevordering ontvingen. Prins Hendrik smaakte het genoeg te bespeuren hoe zijn vader, des avonds weder vertrekkende, by allen een blijvenden indruk achterliet.

Den derden Augustus liep het eskader in zee, voerende De Rijn den standert aan den grooten top.

In zee was het meestal 's Princen gewoonte om behalven zijn Adjudant en den Eersten Officier, een drietal Officieren van het Etat-Major 's middags by beurte aan den disch te noodigen. Hy-zelf was dan steeds de leider van het gesprek, «dat zich kenmerkte door nautische en andere wetenschappelijke zaken.» Des Zondags werd daarby door hem met een glas champagne altoos den vasten toost gedronken: «Het «welzijn onzer absente betrekkingen!»

Dat waren immer gezellige uren aan boord, waarop door de Officieren grooten prijs werd gesteld. Overigends kenmerkte de Zondag zich ook door zijne viering.

Aan boord werd telken Zondage om elf ure godsdienst-oefening gehouden. Doorgaans bestaat deze in een gebed en het voorlezen uit een stichtelyk boek, met dit doel aan de

¹ Jhr. de Vaynes van Brakell.

oorlogsschepen meêgegeven. De gangspil wordt dan bekleed met een blauwe vlag, waarop het gebed en het boek ter voorlezing liggen. Onder het luiden der scheepsklok komen dan Officiëren, onder-Officiëren en schepelingen op het dek, en beurtelings wordt een der Officiëren met de godsdienst-oefening belast.

By ongunstig weder wordt kerk gehouden in den kuil, de ruimste plaats van het schip; langs de boorden ter wederzijden bevinden zich de kanonnen, terwijl lijnen gespannen zijn voor de toehoorders, opdat deze niet door de zware slingeren van het schip van de eene zijde naar de andere zouden worden geworpen. ¹ Verschillende omstandigheden brengen intusschen het hunne toe om een eigendlyk godsdienstige stemming gemeenlyk te doen ontbreken.

De eenige haven die op deze reis des Princen werd aangedaan was Port-Mahon, en ook de reis-zelf leverde geene byzonderheden op, totdat men by den keertocht in het Kanaal kwam. Hier werden de schepen overvallen door een fellen storm, die ze van elkander joeg.

De Prins toonde zich op zijn bodem een waardig Gezachvoerder. Byna geen enkel oogenblik was hy van het dek. Met de meeste kalmte en bedaardheid gaf hy zijne bevelen, en Officiëren en manschappen beijverden zich om ze ten spoedigste uit te voeren.

De Boreas, Lynx, en Bromo kwamen achtereenvolgens weder by De Rijn te rug, maar de kwade uren waren nog niet ten einde. Op den avond van den dertienden October bevond men zich voor de Wielingen, en wel in zeer verontrustende omstandigheden. Met onstuimige zee, hooge deining, en buiig weder ontwaarde men by het looden verontrustende ondiepten. Er was geen loods aan boord, en van een Belgi-

¹ Dr. Swaving.

schen loods, die in 't gezicht kwam, wilde de Prins geen gebruik maken: hy wilde daar 's Lands vlag niet toebetrouwen aan een vreemdeling. Te vergeefs maakte de Eerst-aanwezende Officier Bijl de Vroe hem opmerkzaam op het gevaar van den toestand; hy liet zich niet van zijn stuk brengen, en hield bedaard het oog over alles. Eindelyk in den vroegen morgen daagde een Vlissinger loodsboot op, en nog den zelfden dag viel in veiligheid het anker op Vlissingens reede.

In het begin van Juny des volgenden jaars lag De Rijn er weder, vergezelschaft door de Jason, Snelheid, en Dolfijn, allen onder het opperbevel des Princen, die persoonlijk De Rijn bleef kommandeeren.

Den vijfden Juny staken de schepen in zee, en liepen een maand later de baai van Gibraltar binnen, van waar de Dolfijn echter naar het Vaderland te rug keerde. De Rijn zette met de beide andere bodems vervolgens de reis voort, naar Tunis. By 's Princen komst aan wal aldaar — 27 July — werd hem terstond tot huisvesting een paleis aangeboden, «rijk aan goud, marmer, stuc, enz.» Nogmaals werden by deze gelegenheid de bouwvallen van Karthago bezichtigd. De hitte in Tunis was eenige uren van den dag ondraaglyk: de thermometer teekende eenmaal honderd zes en een halven graad Fahrenheit, en de wind was even heet als de lucht.

In de Middellandsche zee werden verder weder Malta en Napels aangedaan, waarby een tweede bezoek aan Pompei werd gebracht. Ter eere van den prins werd door den Koning een groote revue gehouden, en den negentienden September woonde men het schouwspel by van het vloeiend worden des bloeds van sint Januarius. Over het geheel was het verblijf te Napels weder alleraangenaamst, waartoe ook de Vesuvius met zijn prachtig schouwspel van gloeiende steenworpen het zijne bybracht.

Over Gibraltar ging het weder vaderlandwaart, en den elfden November kwam De Rijn op de reede van Vlissingen, terwijl de beide andere bodems den volgenden dag in Texel binnenliepen.

Een geheel andere tocht volgde in den zomer van 1845. Den tweeden Juny stak de Prins met De Rijn in zee, om Schotland, IJsland, Halifax, en Newfoundland te bezoeken, en weldra liep men de golf van Forth binnen naar Leith, de haven van Edinburg. Het «Athene van Grootbrittanje» — zooals de Schotten hun hoofdstad roemen — met haar romantische ligging, haar paleis Holyrood, haar Arthurs-zetel, en zoo menige merkwaardigheid meer, boeide eenige dagen, tot dat den dertienden Juny de reis weder werd voortgezet.

Zes dagen later bevond men zich aan dat boomloos berg-eiland, «vol woestenijen, steile rotsen en sneeuw- en ijsgevaarten, dat door zijn negen-en-twintig nog werkende vulkanen — waaronder de Krabla en de Hekla —; benevens zijn tallooze heete bronnen — waaronder de Kleine en de Groote Geysers —, een bezoek zoo overwaardig en verdiend is. Reikiavik, waar men ankerde, telde een goede duizend inwoners, en is toch de hoofdplaats van IJsland. Hier en daar by het stadje een plekje groen, doch overigends niets dan rotsen en sneeuw. Er heerschte dan ook voortdurend eene snerpende koude.

Halifax, de grootste oorlogshaven van Noord-Amerika bood een veilige ligplaats, maar veel behagen vond de Prins in het verblijf op Sint-Johns, de hoofdplaats van het overigends meestal in nevelen gehulde Newfoundland.

Hoe belangwekkend ook deze reize heeten mocht — niemand der opvarenden beklagde zich, dat hij, uit het kille Noorden, den zestienden September weder op de vaderlandsche kust zich te rug bevond.

XII.

In den aanvang van 1846 lag op de reede van Vlissingen een zevental schepen, bestemd voor oefeningstochten. Drie daarvan, de Prins van Oranje, de Sambre, en de Juno waren bestemd naar de Middellandsche zee, onder bevel van Prins Hendrik.

Den vierden July staken zy gezamenlyk in zee, en reeds den negen-en-twintigste ankerde het smaldeel des Princen in de baai van Gibraltar, vanwaar men drie dagen later naar Malta stevende

Na het vertrek van Malta — 17 Augustus — had de Prins een voor zijn gevoel hoogst stuitende taak te verrichten. Het doorgaand beminnelyke van zijn karakter, zonder dat dit het minst aan zijn rang en waardigheid te kort deed, had ten gevolge dat de bemanning hem op het innigst aanging en hem met liefde en lust gehoorzaamde en diende. Dit voorkwam in den regel op 's Princen bodem lijfstraf, waartegen hy reeds als Adelborst een sterken afkeer koesterde.

Thans echter mocht de handhaving der wet niet achterwege blijven. Drie schepelingen hadden zich zonder verlof van boord verwijderd, en waren acht dagen op het eiland gebleven. By dit vergrijp sprak het wetboek gebiedend, maar toch bepaalde de Prins de straf zoo licht als zijn plicht dit

gedoogde. De gevonnissen werden tegen den rooster gebonden, en ontvingen een dracht slagen, met een driestrengs eind touw. Het was den Prins aan te zien hoezeer dit tooneel, waarby hy als Kommandant moest tegenwoordig zijn, hem tegenstond. 't Was of de kaerels-zelf zulks bespeurden, zy uitten geen enkelen kreet, ofschoon de pijn heftig genoeg was om een hunner bewusteloos te doen samenzakken. De Officier van gezondheid maakte hiervan gebruik tot het verzoek om de straoefening te doen eindigen, waaraan de Prins van gantscher harte gevolg gaf.

's Namiddags verrichtten zy weder met ijver hun scheepswerk — en men bemerkte aan den Prins hoeveel stil tegenooen hem zulks deed.

Een heerlyke dag wachtte hem te Genua. Dáar, waar een kongres van Italiaansche en Fransche geleerden by-een was, zou den zeven-en-twintigsten September, in tegenwoordigheid van het Hof en vele Vorstelyke personen, de eerste steen worden gelegd van een standbeeld van Christoforo Colombo.

Niemant daarby in gelukkiger stemming dan Prins Hendrik; want zijn moeder de Koningin, en zijn broeder Prins Alexander bevonden zich thands mede te Genua. 's Namiddags ten drie ure bracht de Prins hen en hun luisterrijk gevolg aan boord van zijn fregat. Met een saluut van drie-en-dertig schoten, en het paradeeren van het scheepsvolk in het want en op de raas, werden de Koningin en hare omgeving ontfangen. Door middel van een daartoe opzetteljk ingericht hyschtøestel, voorzien van een armstoel, met de Nederlandsche vlag vercierd, terwijl de Prins zich uit zorgvuldigheid in staande houding eerbiedig en liefdevol voor haar plaatste, kwam de Koningin op het dek, waar zij hem hartelyk en met aandoening omhelsde. Den Officieren, in groot-

uniform op het dek geschaard, betuigde zy zich gelukkig te gevoelen eindelyk den voet op een Nederlandsch oorlogschip te zetten, en wel een schip dat onder het bevel stond van haren geliefden zoon. Aan zijn arm trad zij door de rijen der mariniers en matrozen, en bezichtigde met groote belangstelling het vaartuig.

Toen begaf men zich naar de kajuit, die der Koninginne wel opvallend moet zijn geweest door den eenvoud, maar het tevens krachtig sprekende van het cieraad. Dit laatste toch bestond voornamelijk uit eenige stukken geschut en een schilderij. De eersten waren vier dertigponders, in porcelijnvorm, met sneeuwwitte sjorlijnen en broekings, blinkende koperen percussiesloten, en zwart verlakte rolpaarden; het tweede was de beeltenis van De Ruyter met het handschrift in de lijst: «*Patriae decus — terror hostium.*»

Na in de kajuit te hebben gedineerd, begaf de Koningin zich op de kampanje, vanwaar zy de regatta of wedstrijd van roeibootjens aanschouwde, en vervolgens het prachtig schouwspel genoot eener algemeene en luisterrijke verlichting, niet alleen van de stad met hare wallen en vuurtorens, maar ook alom op het water, van schepen en booten. Ten half-negen in den avond vertrok zij, na een afscheid vol diepe aandoening.

Den volgenden morgen zou het stoomschip dat de Koningin en Prins Alexander te Genua had gebracht, weder vertrekken, en Prins Hendrik had behoefte om het nog zoo ver mooglyk na te oogen. Hy gelastte een Officier om hem te waarschuwen wanneer het stoomschip aanstalten maakte. Grievend was nu zijne teleurstelling, toen hy den volgenden morgen, ongewaarschuwd, het dek betrad, en zijn oog zelfs met den kijker het verdwenen vaartuig niet meer kon bereiken. In een opwelling van drift, als by hem uiterst zeldzaam was

bespeurd, voegde hy den Officier eenige harde woorden toe, te harder, naardien ze van zijne lippen kwamen. Toen het echter bleek dat het de schuld eens ondergeschikten was, waardoor het verzuim was gepleegd, aarzelde de edele Bevelhebber geen enkel oogenblik om den gekrenkte, in tegenwoordigheid van diens mede-Officieren, de hand te reiken en hem verschooning te vragen voor het begane onrecht.

Wie zulke bladzijden in zijn levensboek heeft, behoeft niet te schromen voor het oordeel der nakomelingschap.

Italië's kust verlaten hebbende, werd het smaldeel in het begin van November vóór Malta door stormweder overvallen, zoodat de hoog schuimende baren ter naauwernood den engen havenmond van La Valette lieten onderkennen. Op de Juno en de Sambre was men eenparig van oordeel dat het thands niet mooglyk was om de haven binnen te loopen — toen de Prins van Oranje seinde om te volgen.

Tal van Engelsche zeelieden, zoowel Officieren als matrozen, en honderden soldaten van de bezetting sloegen van de schepen, fort en rotsen de Nederlandsche schepen met bezorgdheid gade, duchtende ze ieder oogenblik tegen de rotsen te zien verbrijzelen. Maar tot hunne verbazing liepen alle drie met dicht gereefde zeilen de haven binnen, en lieten bij de Engelsche oorlogschepen het anker vallen.

Prins Hendrik had een daad verricht, die algemeen den lof en de bewondering der Engelsche Zee-Officieren verwierf, en de Engelsche Admiraal riep in vervoering uit: «The man who ordered this hazardous thing can only be a Prince of Orange!»

En het was niet de eenige maal op deze reis, dat de Prins het bewijs leverde hoe hy zich den kalmen moed had eigen gemaakt van den grooten zeeman, wiens beeltenis zijn kajuit vercierde.

In de nacht van den drie-en-twintigsten December, ter hoogte van kaap Sint-Vincent, stormde het allerhevigst, met een stikdonkeren hemel. Omstreeks twee ure ontving de Prins van Oranje een ontzettenden schok, waarop een gekraak volgde alsof te gelyk het tuig brak en over boord sloeg. De oppasser van den Officier van gezondheid stootte diens hut binnen met den kreet: «Alles breekt voor-uit, het vaartuig is geheel wech, wy zullen zinken!» De Officier, ijlings naar het dek gespoed, vond er den Prins reeds op de kampanje, met de meeste bedaardheid, door den scheepsroeper zijne bevelen gevende, «die met het grootste vertrouwen door het volk werden uitgevoerd.»

. De Prins van Oranje had de Sambre aangevaren.

Dank zij de juistheid der bevelen, geraakten de beide boegen, al was het ook met niet geringe schade, weder vrij.

De storm hield echter aan, met immer sterker vlagen, en steeg op den morgen van den eersten Kerstdag tot orkaan. Lucht en weerglazen hadden daar intusschen reeds voor gewaarschuwd, en alle maatregelen van voorzorg waren genomen, en men had bovendien het voorrecht van inmiddels «in het ruime sop» gekomen te zijn. Toch schepte het rusteloos slingerend vaartuig te lijboord zoo dikwerf water, dat er onophoudelyk moest worden gepompt. Dat méer water maken dan gewoonlyk deed de vreeze ontstaan of de aanzeiling ook een lek had veroorzaakt, zoodat de Prins in overleg met zijne Officieren besloot om het op Cadix aan te houden.

Dat men, aldus kampende met de woede der elementen, het groote feest der christenheid vergat, kan wel niemant bevreemden! Daarom verwekte het een byna algemeene verwondering toen de Adelborst van de wacht 's Princen order kwam brengen: «Ten zes ure in den kuil, klein tenue, steek en degen.»

Met den laatsten slag der klok verscheen de Prins-zelf, met het grootkruis van den Nederlandschen Leeuw, eene orde, welke hij alleen bij buitengewone gelegenheden droeg.

«Hij gaf aan geen der Officieren last om het gebed te doen maar begon zelf met eene stem, die getuigde dat hij doordrongen was van godsdienstig gevoel, een gebed zoo vurig, krachtig en welsprekend, dat allen er zich in vereenigden. Een buitengewone zeggingskracht bezielde des Prinsen gemoed, en plegtige stilte heerschte onder de schepelingen, die thans in geheel andere stemming verkeerden dan zoo straks, toen men morde en vloekte bij het zoeken in kist en plunjezak, om zich voor de kerk aan te kleeden. Met diep ontzag en heilige aandacht werd de Prins aangehoord, en de woorden van dankbaarheid aan het Opperwezen» wegens de redding uit de doorgestane gevaren, en het betrouwen op Zijne hulp by de wellicht nog in aantocht zijnde onheilen, vonden weerklank zelfs in het hart van den ruwsten matroos. Langen tijd nog waren velen onder den indruk van dit «Gebed in den storm.»¹

De beeltenis van De Ruyter in 's Princen kajuit bleek dus méer dan enkel cieraad.

Den tweeden Kerstdag hield de storm even geweldig aan; gierende wind en steigerende golven loeiden en brulden el-kander tegen. In dien toestand zag men van de Prins van Oranje een Spaansch schip, dat met de vlag in sjouw op de

¹ Dr. J. Swaving te Arnhem, wien ik deze en verschillende andere belangrijke mededeelingen dank, was toen Officier van gezondheid op de Prins van Oranje, en vermeldde dit feit in de Arnheemsche courant van den dertigsten September 1878. De Heer Swaving had de voldoening, dat hem namens den Prins, onder hartelyke dankbetuiging, de verzekering werd gegeven dat Zijn Koninklyke Hoogheid die herinnering aan dat ernstig oogenblik met genoeg gelezen had.

Juno aanhield. Daar vernam men weldra de angstkreet: «Ter liefde van de moeder Gods, neem ons aan boord: wy zinken!»

Het bleek nu de Spaansche brik Antonia te zijn, en de Juno spande alle kracht tot redding in, maar worstelde tot tegen den avond toe te vergeefs. De Prins zwalpte te ver aan lij om bystand te kunnen bieden, en seinde toen: «Als de wind aanhoudt, door bekomen schade afhouden naar Cadix, maar Juno eerst trachten de Spanjaarden te redden.» Slechts één man was nog gered, vier anderen, door het omslaan eener hun toegeworpen boot, waren in de schuimende golven verdwenen. De masten waren over boord geslagen, en op het slingerend wrak zagen nog acht wanhopende menschen den dood te gemoet in de donkere nacht. Nu nam de storm een weinig af, waardoor kort daarna de zee verminderde. Alle kijkers op de Prins van Oranje waren naar het terrein der worsteling gericht. Men zag de Juno byna rakelings langs het wrak komen, en tot aller vreugde werden alle acht man, die zich in een boot hadden laten vallen, gered. Met een luid hoera juichten Prins Hendrik en de zijnen de wakkere bemanning der Juno toe. ¹

De avonturen dezer reize «vol storm en onweer», waren hiermede nog niet geëindigd.

Nadat men eindelyk de reede van Cadix had bereikt, ontstond daar in de nacht van den negen-en-twintigsten December, aan lij der Prins van Oranje, brand in de groote Spaansche stoomboot La ville de Madrid, die weinige oogenblikken te voren uit zee, van Barcelona, op de reede was gekomen. Prins Hendrik ging terstond zelf met drie sloepen tot by-

¹ De Eerste Officier op de Juno, Jhr. de Vaynes van Brakell, had de beweging geleid.

stand, sprong op het brandende schip, liet tot stuiting der vlammen de masten kappen en over boord werpen, en zond een sloep met de brandspuit naar een naastby liggend Fransch schip, dat groot gevaar liep door het vuur der stoomboot. Het grootste gedeelte der bemanning en alle reizigers hadden de stoomboot in sloepen verlaten. De Prins redde nog vele koffers en kisten met goederen der reizigers en verschillende zaken van waarde. «Door den sterken wind viel de brand nochtans niet te blusschen, maar nam meer en meer toe, zoodat de Prins eindelyk het schip moest verlaten, dat, geheel reddeloos, na korten tijd in de diepte wech zonk. ¹

Den veertienden January verliet het smaldeel Cadix, en twee weken later was er een vreugdedag te Vlissingen. Op den morgen van den acht-en-twintigste zag men met harde koelte snel een schip naderen, welks saluut oogenblikkelyk werd beantwoord. Toen zag men weldra alom de Nederland-sche vlag wapperen, terwijl het klokkespel zich vrolyk deed hooren: het was de Prins van Oranje, die spoedig op de reede het anker liet vallen, en aldus vreugdevol werd begroet. Ondanks het onstuimige weder deed Prins Hendrik zich naar wal roeien om er een bezoek te brengen aan den Vice-Admiraal Lucas, waarna hy weder aan boord te rug keerde.

Op den avond van den laatsten January was er vreugde in 's Konings huis: Prins Hendrik bevond zich weder by de zijnen.

¹ Dr. Swaving.

XIII.

In July 1847 kruisten de fregatten De Rijn, de Juno, en De Sambre op de Doggersbank, «alle evolutiën en exercitiën doende, en dagelijks visch vangende,» waartoe die plaats een uitmuntende gelegenheid aanbiedt. In Augustus begon men er dat bedrijf nochtans eentonig te vinden, en was verheugd toen Prins Hendrik, den tiende dier maand met de Prins van Oranje uit Vlissingen gezeild, kwam opdagen, en onder zijn bevel koers naar Schotland werd genomen.

By de aankomst te Leith «was er terstond eene stoombootdienst georganiseerd om den geheelen dag door het eskader te kunnen bezoeken, waarvan dan ook druk gebruik werd gemaakt. Uit alles bleek het dat er groote sympathie voor Hollands geloofsgenooten bestond,» en een der Officieren meende zich later zelfs te herinneren, «dat aan Zijne Hoogheid door de Edinburgsche jonge dames eene prachtige bijbel werd aangeboden.»

Deze reis was echter niet van langen duur. Op den terugtocht ter hoogte van Kamperduin gekomen, scheidde de Prins van Oranje zich van de overige schepen af, die naar Texel zeilden, en viel den tienden September weder te Vlissingen binnen.

Het bewijst evenzeer voor 's Princen onvermoeiden aart als voor zijn warme belangstelling in alles wat het zeeewe-

zen betreft, dat hy reeds vijf dagen later te Rotterdam was, waar, onder zijne leiding een belangrijke algemeene vergadering der Koninklyke Nederlandsche Yachtclub werd gehouden.

Slechts eenige weken echter bracht hy aan wal door. De kwijnende ziekte waaraan zijn broeder Prins Alexander leed, deed het ergste voor diens toestand vreezen. De geneeskundigen gaven den raad voor een verblijf in het zuiden, en daartoe werd het liefelyk klimaat van Madeira gekozen.

Prins Hendrik zou zijn broeder derwaart brengen. Daartoe liep de Prins van Oranje den eersten November van Vlissingen uit, vergezeld door de rijksstoombooten de Cycloop en de Cerberus. De Vorstelyke lijder was den vorigen dag aan boord gekomen, en velen, die hem te Genua nog hadden gezien in den frisschen bloei der gezondheid, aanschouwden nu met weemoed hoe hy, bleek van gelaat en wankelend van gang, aan den arm zijns broeders naar de kajuit trad. Gelukkig was het buitengewoon goed weder en de frissche zeelucht deed den kranke goed. Dikwerf zat hy op het dek in een armstoel, en Prins Hendrik was onuitputtelyk in bezorgdheid. Hoopvol landde men op Madeira. Natuurlyk was het een aangrijpend afscheid, toen Prins Hendrik den negen- en-twintigsten November Madeira verliet.

Den vijftienden December liep Prins Hendrik te Texel binnen. Op het gelaat van den loods, van wien hy zich daar steeds by voorkeur bediende, las hy een ongewone treurigheid. Met de fijne oplettendheid, hem eigen, knoopte hy een gesprek met den loods aan, en vernam eindelyk dat deze zijne zuur verworven spaarpenningen, meer dan tien duizend gulden bedragende, als aandeel in een veelbelovende inpoldering op Texel had gestoken, waarvan de najaarsstormen alle werken hadden verwoest.

«Hoor eens» — sprak de Prins met treffende hartelykheid — «gy zijt te oud geworden en hebt steeds te goed «uw plicht gedaan om nu nog zulk verdriet te hebben. «Daarom stel ik u voor om het aandeel, dat gy in de bedijking «gestoken hebt, aan my te doen overdragen. Mocht het on«verhoopt blijken dat de zaak weinig voordeel, wellicht na«deel oplevert — welnu! dat zal my waarschijnlijk minder «hinderen dan u.»

— «Hoogheid! er spreekt een engel uit uw mond!» riep de zeeman ontroerd, en aanvaardde met innigen dank het edelmoedig voorstel. ¹

Nauwelijks was de Prins weder aan den vaderlandschen wal, of hy spoedde zich naar 's Gravenhage, waar hij reeds den zestienden December het bemoedigend verslag van den overtocht kon geven, en balsem van hoop kon druppelen in het gewonde ouderhart.

Twee dagen later erlangde hij zijne bevordering tot Schoutby-nacht.

Dat was de laatste bevordering die hem uit de hand zijns Koninklyken vaders gewerd.

De hoop, van Madeira te rug gebracht, werd helaas niet verwezendlykt. Den zeventienden Maart 1848 was er droefheid en rouw in het Koninklyk gezin: te 's Gravenhage was de tijding gekomen dat Prins Alexander den twintigsten February zijn nog zoo jeugdig, nog zoo verwachtingvol leven had afgelegd.

Bij de onrustige golvingen in het staatkundig leven diens tijds, die het gevoelig gestel en het zoo prikkelbaar hart

¹ Ten volgenden jare is de indijking hervat en gelukt, en deze aanwinst van vier honderd en zestig bunders draagt den naam Prins-Hendriks-Polder.

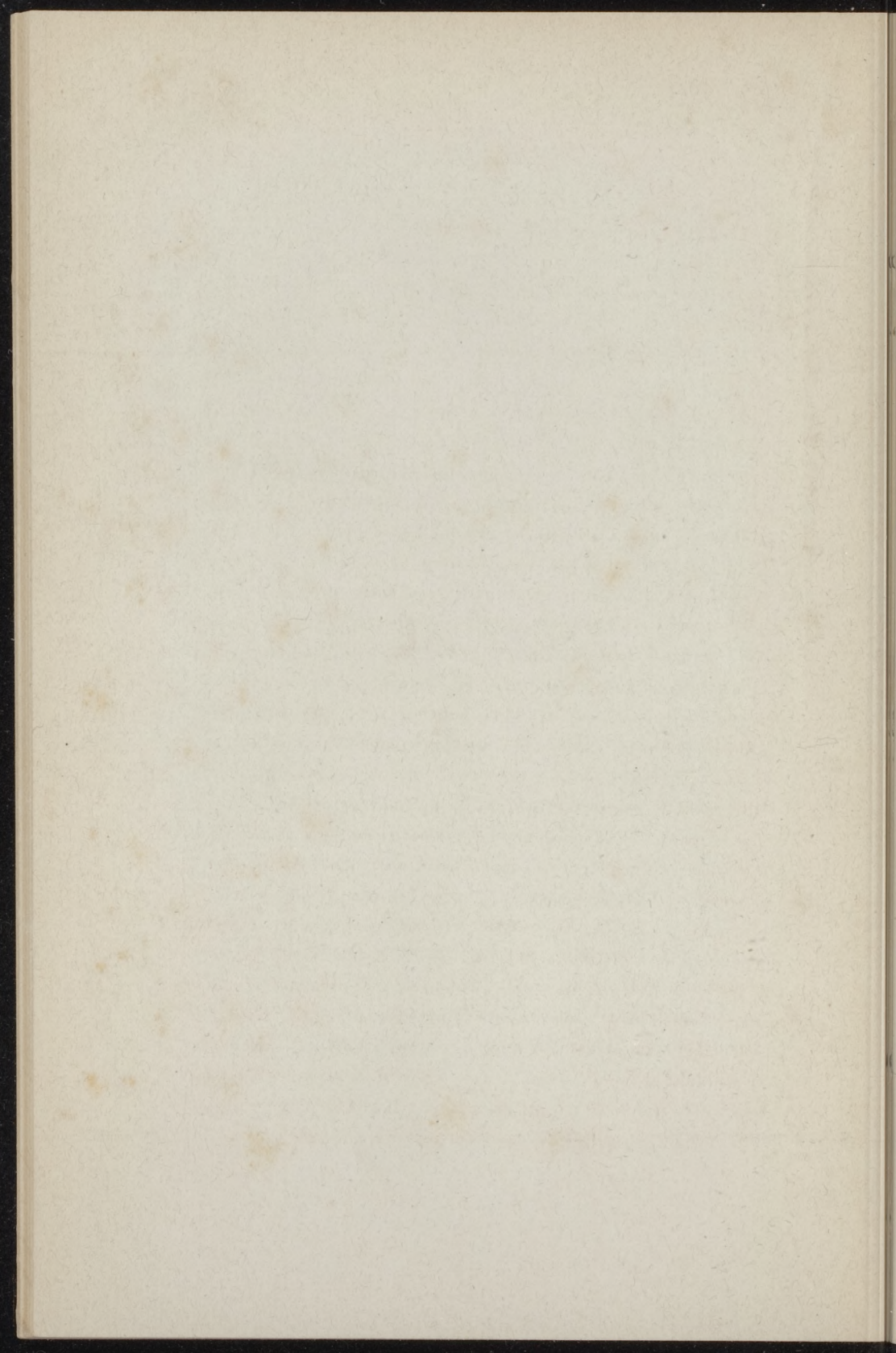
van Willem den Tweede gants geen goed deden, was dit op nieuw een harde beproeving van ingrijpender aart misschien dan men wel heeft vermoed.

Weder was het de zeventiende Maart, thands 1849 — en in het landelyk paleis te Tilburg stond Prins Hendrik met zijne moeder, badende in tranen, by het lijk van een dierbaren vader en echtgenoot.

De Koning was den dertiende naar het voor hem altoos zoo aantrekkelyke Tilburg gereisd, geen acht slaande op den eenigzins koortsigen toestand van zijn gestel. Een val op de landswerf te Rotterdam, waar hy een aldaar in aanbouw liggend stoomjacht wilde bezichtigen, en de guurheid van het ruwe en natte voorjaarsweder, verergerden dat, en brachten hem weldra in zorgwekkende omstandigheid. Op het bericht daarvan was de Prins oogenblikkelyk naar Tilburg gespoed, waar hy in den voormiddag van den zestiende met kalme blijmoedigheid door zijn Vader werd ontvangen, wiens toestand toen gunstiger wending scheen te nemen. In den avond kwam de Koningin, maar de geneesheeren oordeelden het volstrekt noodzakelyk dat zy, ter vermindering van verlevendigde aandoeningen by den kranke, eerst den volgenden dag tot hem zou gaan. Ten één ure in de nacht verhieven zich echter hartkloppingen en benaauwdheid met verwoestende kracht, en reeds vijf minuten voor driën was Koning Willem de Tweede niet meer.

Den derden April werd het lijk naar Holland geleid, en op het in rouw gehulde jacht waarmee het de Maas werd afgevoerd, bevond zich de treurende Koningin-Weduwe met haren zoon Prins Hendrik en hare dochter Princes Sofia.

DE REGENT.

I.

De dood zijns vaders, en het optreden zijns oudsten broeders als Koning Willem de Derde, oefenden een beslissenden invloed op Prins Hendriks volgend leven uit.

Zijn werkelyke loopbaan als Zeevoogd, waartoe zijn geheele opleiding had gestrekt, werd thands gesloten, en in een geheel daarvan verschillende richting zou hy thands zijn weg nemen.

Toch was dat verleden rijk in vruchtbaarheid geweest voor die toekomst. Voorzeker eischt het roer van staat een geheel andere hand dan het scheepsroer, maar zijne veelvuldige reizen, in allerlei staten en onder allerlei volkeren, waren zijner kennis van menschen, zaken, en toestanden in rijke mate bevorderlyk geweest. Men behoeft de geschriften des Heeren Arriëns slechts te doorbladeren, om te zien hoe deze bekwame leider een vijand was van oppervlakkige waarnemingen, en hoe gaarne hy verschillende toestanden met elkander vergeleek. De vatbare, rustige leerling vond hier by den meester een voorbeeld, dat op zich-zelf reeds aantrekelyk was voor zijn opmerksamen en gaarne nadenkenden geest. Met byna alle maatschappelyke standen, van den machtigen Rijksvorst tot den nederigen daglooner, was hy in aanraking geweest, regeeringen en bestuursvormen hadden hem als onder het oog gelegen, en het waereldbelang des volkerenverkeers had hy by ervaring leeren beseffen.

Zóo was hy gevormd, toen hy den nieuwen werkring intrad, waartoe het vertrouwen zijns Koninklyken broeders hem had geroepen.

Den vierden Oktober 1850 benoemde Koning Willem de Derde Prins Hendrik tot zijn stadhouder in het groothertogdom Luxemburg.

«Als der Prinz am 22 Oktober 1850 für's erste Mal in Seiner Eigenschaft als Statthalter das Grossherzogthum betrat, ging für Letzteres ein Glücksstern auf ¹ — roemt de Luxemburger in dankbare erkentelykheid.

«Ik weet» — verklaarde de Prins — «hoezeer de Luxemburgers aan hunne instellingen en hunne nacionaliteit gehecht «zijn; mijn tegenwoordigheid in uw midden waarborgt u het «behoud en de bevestiging daarvan.

«Ik heb Vaderland en bloedverwanten verlaten om de vereenigde krachten van volk, Kamer, en Regeering, die het «heil des Lands trachten te verzekeren, naar vermogen te «ondersteunen.

»In mijne toewijding en genegenheid hoop ik de middelen «te vinden om het geluk van Luxemburg, dat ook mijn geluk is, te verwerkelyken. Opdat dit my moge gelukken, «zal ik steeds mijn steun zoeken in de vrijmoedigheid en «getrouwheid der Luxemburgers.»

En nog klinkt het uit den boezem van het groothertogdom: «Treuer wurde nie ein Fürstenwort gehalten!»

Toch was de taak niet licht. Voor 1830 tot 1839 met België vereenigd, uitgezonderd de hoofdstad en den door hare vestingwerken beheerschten omtrek, had het land deze vereeniging duur betaald. Geen enkel voordeel, wel nadeel had deze vereeniging den Luxemburgers aangebracht. Onderwijs,

¹ Arendt. «Heinrich, Prinz der Niederlande.»

kunst, wetenschap, beschaving, landbouw, ja de algemeene welvaart — alles was verachterd. Ofschoon nu na het herstel des groothertooglyken bestuurs weldra de hand der verbetering heur werk had aangevangen, en niet zonder vrucht, moest er nog oneindig veel gedaan toen de Prins als Stadhouder aan het bewind kwam.

Luxemburg is een kleine staat, in het Moezelgebied eene oppervlakte beslaande van nog geen volle zeven-en-veertig duizend vierkante mijlen, tellende toenmaals een aantal van ongeveer honderd en negentig duizend bewoners.

Twee derden des bodems, het zoogenaamde «Gutland», behooren tot het Lotharingsche hoogland, en zijn zeer geschikt voor den akker-, inzonderheid graanbouw, terwijl de breede, vruchtbare dalen, als het Moezeldal, het Merschdal, het Roeserdal, en het Kordal, even als de omstreken van Echternach en van Diekirch, tevens gunstige gelegenheid voor de veeteelt aanbieden. Aan den Moezel, inzonderheid op den linker oever, tusschen Schingen en Wasserbillig, wordt ook wijn gebouwd, waaronder de Wormeldinger; en aanzienlyke bosschen, als het Grünwald, het Reiterwald, het Baumbusch, het Eichholz, het Gehailach, en anderen van minder omvang, allen gezamenlyk het Ardennerwald genoemd, leveren veel timmerhout.

Het noordelyk derde des lands, de Oesling, is grootendeels door de bergen der Ardennen ingenomen, en eigent zich daarom minder tot akkerbouw, maar zooveel te meer tot schapen- en zwijnteelt. De bergstreken bezitten overvloed van ijzererts en bouwsteen, en tevens koper, lood, spiesglans, marmar, lei, gips, enz.

Het klimaat in 't algemeen kan gematigd en gezond worden genoemd, maar is toch niet overal gelijk: in het bekoorlijke Moezeldal, bij Remich, is 't het zachtst; het ruwst daar-

entegen in de romantische Oesling, waar het veel langer wintert.

De voornaamste takken van industrie zijn ijzersmelterijen en smederijen, papier-, porcelein- en aardewerkfabrieken, leerlooierijen, laken- en katoenweverijen.

Met uitzondering der bewoners van een paar Waalsche dorpen aan de Belgische grens, zijn de Luxemburgers Duitschers, doch in de hoogere kringen wordt algemeen Fransch gesproken; vandaar dat ambtsstukken in beide talen worden uitgevaardigd.

De staat is verdeeld in twee arrondissementen, Luxemburg en Diekirch, die ieder zes kantons bevatten; ten behoeve der administracie bestaat er tevens een verdeeling in vier distrikten, Luxemburg, Diekirch, Grevenmacher, en Mersch.

Den negenden July 1848 met een grondwet begiftigd, was Luxemburg sedert dien tijd een konstitucioneele monarchie.

Ofschoon een eigen regeering bezittende, maakte het groothertogdom een deel van den Duitschen Bond uit, zag daardoor zijn hoofdstad, als bondsvesting, door een Pruissiesch garnizoen bezet. Misschien heeft dit wel aanleiding gegeven dat het groothertooglyk verblijf gemeenlyk of op het paviljoen te Walferdingen, of op het kasteel Berg gehouden werd.

Den vier-en-twintigsten Oktober legde de Prins den eed af, en ving hy zijn nieuwe levenstaak aan met al den ernst dien ze vereischte — zonder nochtans iets uit het oog te verliezen wat in zijn geliefd Vaderland de welvaart bevorderen kon.

Er was daar sprake van de oprichting eener vereeniging tot ontginning der tinnijnen op Billiton. ¹ «Billiton is geen tin-eiland» — verklaarde een Officier, wiens vroeger verblijf

¹ In de uitspraak Bliton.

in Indië dat oordeel gezach byzette. De Prins, die groot belang stelde in de zaak, koos den verstandigsten weg om tot zekerheid te geraken: hy droeg den Heeren Vincent, Baron van Tuyl van Serooskerken en John Loudon op, om zich door zorgvuldig onderzoek op het eiland-zelf van den toestand te vergewissen. De uitslag was de tot stand bringing der maatschappij, met den Prins aan het hoofd. Het eerste jaar der ontginning bracht niet meer dan zes-honderd seventig pikols op, het tweede jaar nog niet eens de helft daarvan, maar het derde reeds ruim twee duizend, en in 1873 een-en-vijftig duizend pikols, een waarde vertegenwoordigende van ruim vier millioen gulden. 't Was het doorzicht en de volharding des Princen waaraan de maatschappij haar ontstaan en haren bloei te danken heeft.

Het stelsel om de handen in-een te slaan en met gezamenlyke krachten te arbeiden, vond in hem een warm voorstander, en in ruime mate heeft hy met gezegenden uitslag zulks ook in Luxemburg toegepast en ten uitvoer gelegd. De landbouw wordt er de «Mutterindustrie des Landes» geheeten. Het hooge belang daarvan ontging zijn blik niet, en ter krachtiger bevordering bracht hij in 1853, onder zijn bescherming en eere-voorzitterschap, de Vereeniging tot bevordering van Land- en Tuinbouw tot stand, welke inrichting hy vervolgens krachtig bleef steunen. Indien het hem mooglyk was, prezideerde hy jaarlyks zelf by de land- en tuinbouw-tentoonstellingen, en niet zelden schonk hy uit eigen beurs beteekenende sommen voor prijzen. Hy droeg zorg dat de beginselen eener degelyke landhuishoudkunde op bevattelyke wijze onder het landvolk werden verspreid door middel van een goedkoop tijdschrift, en liet byna ieder jaar op zijn eigen kosten de nieuwst uitgevonden landbouwwerktuigen komen om te beproeven en na te vormen. Jaren achtereen stond op

het kasteel Berg een stoomdorschwerktuig, waarvan de landbouwkundigen in den omtrek gebruik mochten maken.

Tengevolge zijner arbeidzaamheid nu meer dan ooit huiselyk, openbaarde zich de behoefte aan een levensgezellin. De degelijke man, die de zorg des levens in hare gewichtvolle zwaarte opvat en er zijne krachten aan wil wijden, heeft behoefte aan den boezem eener liefhebbende vrouw, waar hy het matte hoofd kan neervlijen tot verpoozing niet slechts, maar zelfs tot vernieuwing van kracht.

En voor zich en voor het volk, welks belangen Prins Hendrik als vertegenwoordiger zijns broeders zoo getrouw behartigde, was zijn keuze een allergelukkigste: den negentienden Mei 1853 verbond hy zich in den echt met Princes Amalia Maria da Gloria Augusta van Saxen-Weimar-Eisenach, de beminnyke dochter van den heldhaftigen Hertog Bernhard, die de vriend zijns vaders was geweest. De plechtigheid vond plaats op het residentieslot te Weimar, en behalve de doorluchtige verwanten — waaronder van 's Princen zijde zijne moeder de Koningin-Weduwe, — bevonden zich daarby ook een aantal Vorstelijke personen, benevens de gezanten van Nederland en der Groote Mogendheden.

De beide echtgenoten waren elkander ten volle waardig in den edelsten zin des woords.

II.

In het groene, rijkbevolkte, tusschen boschrijke heuvelen ingesloten dal der Alzette, ligt, zes mijlen van de stad Luxemburg, het groothertooglyk lustslot Walferdingen, in de nabyligheid van het dorp van dien naam, en in 1840 tot een Vorstelyk verblijf ingericht.

Het was in 't byzonder daar, dat de echtelingen by voorkeur hun verblijf hielden, niettegenstaande het schoone en schilderachtig gelegen kasteel Berg door aankoop 's Princen persoonlyk eigendom geworden was.

Het lustslot bestaat uit een groot hoofdgebouw met twee lagere vleugels, ter wederzijde van welke laatsten rechthoekig een daaraan niet verbonden gebouw naar voren springt, zoodat daardoor een voorplein gevormd wordt — een frisch grasperk, met eenige oranjeboomen beplant — dat aan de vierde zijde door een ijzeren hek wordt omperkt en afgesloten.

Twee hoofd-ingangen, aan iedere zijde van het middengebouw, naast de vleugels, geven toegang tot vestibules, waar de deuren der benedenkamers op uitkomen, en waar de trappen naar de eerste verdieping zijn aangebracht. De benedenvertrekken, eenige voeten boven den grond verheven, bestaan uit recepcie- en eetzaalen en eenige kleinere salons, terwijl op de eerste verdieping zich de woonvertrekken der Vorstelyke personen bevinden. De apartementen van den

Prins strekten zich aan de rechterzijde van het paleis, van den straatweg gerekend, uit. De rechter trap geeft ook meer onmiddelyk daarheen toegang. De aan de linkerzijde gelegen vertrekken werden bewoond door de Princes.

Op de tweede verdieping hielden de dames van het gevolg verblijf, en heeft men eenige logeerkamers. Ook in den linkervleugel zijn vertrekken, bestemd voor Vorstelyke bezoekers, terwijl in den rechter zich nog de woningen der mindere bedienden bevinden, en vervolgens ook het telegraafbureau is geplaatst.

Uit de kamers op de beide verdiepingen van het hoofgebouw heeft men een zeer schoon vergezicht op de boomrijke heuvelrij aan de westzijde van het dal. Vooral in het najaar, wanneer de levendige herfsttinten de wouden kleuren, is het gezicht verrukkelyk.

Achter het paleis strekt zich een klein park uit, geheel als bloemtuint ingericht, maar tevens prijkende met hooggeboomte, vele uitheemsche gewassen, en een schoone verzameling van de zoo te recht beroemde Luxemburgsche rozen. Voor wandelingen is het echter te klein. Om dezen te vinden moet men aan weerszijden van de valei de heuvelen beklimmen. Men wordt dan ook voor de moeite ruim beloond, wanneer men zich bevindt in het Kopstallerbosch aan de westzijde, of in het Walleidingerbosch en het Grünwald, waarmede de oostelyke heuvels zijn begroeid. Vooral op deze laatste hoogten heeft men allerprachtigste vergezichten op de valei, tot Luxemburg toe. Dit Grünwald is een der grootste bosschen van Midden-Europa, en werd door Koning Willem den Tweede voor ruim een half-miljoen gulden aangekocht. Het is het geliefdskoosd verblijf van wilde zwijnen, herten, en ander wild. ¹

¹ M. A. Perk.

In gelukkige huiselykheid gingen op Walferdingen de dagen voorby, voor zoover de Prins, te midden zijner drokke en veelvuldige werksaamheden, daaraan ook maar eenigzins kon toegeven. Ook de uren zijns arbeids werden gezellig gemaakt: wanneer het thee-uurtjen was aangebroken, zette de Prins zich voor de omvangrijke bundels zijner ingekomen stukken en andere papieren, terwijl de Princes zelf thee schonk. Ten elf ure begaven beiden zich naar de gemeenschappelyke slaapkamer, en dan was de avond steeds wél besteed, want de Vorst behandelde geen enkele zaak oppervlakkig, en van alle instellingen of vereenigingen — hetzij door hem-zelf in het leven geroepen, hetzij door aanzoek om zijne begunstiging of ondersteuning zijne belangstelling wekkende — waaraan zijn naam verbonden was, verlangde hy steeds op de hoogte van den toestand te worden gehouden. Zijn werksaamheid in dit opzicht is inderdaad verbazend geweest, waartoe trouwens zijn uitmuntend geheugen — het erfdeel als het ware der Nederlandsche Oranjevorsten — hem by uitnemendheid te stade kwam.

Zóo beantwoordde hy het onbeperkt betrouwen, in hem gesteld door zijn Koninklyken broeder; zóo overtrof hy de hope, door zoo menige vereeniging op hem gesteld.

Hoe de Luxemburgers 's Konings keuze eens Stadhouders reeds vroeg op hoogen prijs stelden, bleek Zijner Majesteit ten ruimste toen hy zich in de lente van 1855 in het groothertogdom bevond, waar hy, door zijn broeder vergezeld, op den acht-en-twintigsten Mei den eersten steen legde aan het gedenkteeken in het aloude Romeinsche legerkamp, by het dorp Dalheim. Voerden klerikalen of liberalen in de Luxemburgsche Kamer soms heftige oppositie tegen de Regeering — de bevolking liet zich daardoor niet uit het spoor eener ge-

zonde en wèlverdiende waardeering lokken, en sprak met warmte van «onsen Prenz.»

Intusschen werden toch de leemten der grondwet van 1848, en de noodwendigheid eener herziening|van deze, meer en meer gevoeld, en reeds den zeven-en-twintigsten November des volgenden jaars kwam die herziening tot stand. Het oppergezach bleef daarby in handen van den Koning-Groot-hertog, doch voor iedere uit te vaardigen wet werd de toestemming der volksvertegenwoordiging vereischt. Deze werd nu bepaald op een-en-dertig Afgevaardigden, die in de dertien kiesdistrikten voor den tijd van zes zittingjaren werden gekozen. Ieder kiezer of kiesgerechtigde moest Luxemburger, vijf-en-twintig jaren oud, binnen het groothertogdom woonachtig, en in het vrije genot zijner burgerlyke en staatkundige rechten zijn, en bovendien onder een direkte belasting betaling vallen van minstens dertig francs. De Staten werden geregeld ieder jaar ter vergadering geroepen. Het regeeringslichaam is samengesteld uit een Prezident, met den tytel Minister van Staat, en drie leden, Direktours-generaal, waarnevens ten volgenden jare nog een Staatsraad werd gevoegd. Bovendien was te 's Gravenhage een Sekretariaat gevestigd voor de Luxemburgsche zaken.

Het groothertogdom mocht derhalven erkennen dat er voor zijn staatkundige zelfstandigheid zooveel was gedaan als in die dagen mooglyk kon worden geacht.

En 's Lands inwendige belangen, zedelyken zoowel als stofelyken, ervoeren evenzeer krachtige behartiging. Zijne uitnemende bekwaamheid als Scheepvoogd scheen Prins Hendrik op den Regent te hebben overgebracht. Het roer van staat hield hy met de zelfde scherppte in het oog als weleer het scheepsroer, en met vastheid hield hy den eenmaal gekozen koers.

De aanleg van spoorwegen was voor het zoo gunstig gelegen land als het ware een levenskwestie, doch de daaraan verbonden, voornamelyk geldelyke, moeielykhelden schenen een byna onoverkoomlyk bezwaar.

Onder een Regent als Prins Hendrik niet onoverkoomlyk.

In 1855 werd de gunning voor de eerste spoorweglijnen verleend — en vier jaren later werden die naar Arlon, Diedenhofen, en Trier, in 1862 die van Luxemburg-Ettelbrück en Ettelbrück-Diekirch, en in 1866 de lijn Ettelbrück-Ufflingen — Trois-Vièrges — geopend, waarmee de grondslag was gelegd tot dat belangrijk spoorwegnet, dat Luxemburg tot een middenpunt voor het West-Europeesch verkeer heeft gemaakt.

Het onderwijs was tijdens de negen jaren der Belgische heerschappij jammerlyk verwaarloosd, tot een treurigen staat van verval gekomen, en voor een niet gering gedeelte in ongeschikte en onbekwame handen geraakt. Trouwens, de bezoldiging dier zoogenaamde onderwijzers — waarvan sommigen slechts gedurende drie of vier wintermaanden school hielden, omdat hun eigendlyk ambacht van timmerman, metselaar, of iets dergelyks, alsdan stil stond! — was zóo ellendig, dat er onder hen waren die 's middags achtereenvolgens by de ouders hunner leerlingen gingen eten, om op die wijze ten minste «aan de kost» te komen.

De wet van Koning Willem den Eerste, van 1843, had hierin wel verbetering gebracht, maar zulks schreed traag voort. De Prins nam nu de zoo gewichtige zaak ernstig ter harte. In 1855 stichtte hy een normaalschool voor onderwijzeressen, en opende in 1866 nieuwe scholen voor lager en middelbaar onderwijs.

Het hooger onderwijs verloor hy evenmin uit het oog, en bevorderde dat zelfs krachtig door zijn persoonlykheid. Gaf van tijd tot tijd het atheneum te Luxemburg een «wissen-

schaftliche Soirée,» dan ontbrak de Prins er niet, en toonde er steeds de levendigste belangstelling in de gehouden wordende voordrachten. Gewoonlyk hield hy by de sluiting een goed gedachte aanspraak, waarin hy den yver der leerlingen en de volharding der leeraren opwekte, den leerlingen in 't byzonder liefde tot het Vaderland op het harte drukte, en altoos eindigde met een warm en steeds weerklink vingend »Lcve de Koning-Groothertog.«

De het gevoel ontwikkelende en verfijnende muziek vond in hem mede een werkzaam voorstander. Niet alleen stichtte hy in de hoofdstad een muziekschool of conservatoire, maar hy nam ook het eere-prezidium der Algemeene Luxemburgsche Muziekvereniging aan, die onder zijne werkdadige bescherming van zes-en-twintig muziekgezelschappen en zangverenigingen tot niet minder dan zestig klom, en van hoogst gunstigen invloed is geweest op de degelyke beoefening der toonkunst in het groothertogdom.

Met innige erkenenis klinkt het er hem dan nu ook nog na: »So verstand es Prinz Heinrich zu wirken für die Pflege und der Fortschritt von Kunst und Wissenschaft. Was Er aber im Stillen für Studienbörsen und Unterstützungen aller Art that, davon wissen allein die zahlreichen Beglückten zu erzählen. So kann man denn sagen, dass in unserem glücklichen Ländchen die geistigen und moralischen Fortschritte Hand in Hand gingen mit den materiellen Fortschritten.«¹

¹ Arendt.

III.

Hoe aantrekkelijke luststreek Walferdingen heeten mocht, welke ruime gelegenheid het paviljoen aanbood, zoowel tot ingespannen arbeid als tot milde verpoozing — onverwacht ontving het een mededinger, die het nu vervolgens 's jaarlyks eenige maanden als tot een verlaten plaats maakte.

Na den dood van Koning Willem den Tweede had de Koningin-Moeder het haar zoo dierbaar geworden Soestdijk, aan de doorluchtige erfgenamen overgegaan, door aankoop tot haar persoonlijk eigendom gemaakt, July 1850. In den kring der herinneringen aan gelukkige dagen bracht zy hier de zomermaanden door, als een engel van goedheid en weldadigheid geroemd in den omtrek. Zes jaren later haar uitersten wil beschikkende by olografiesch testament, legateerde zy het Vorstelyk landgoed aan haren tweeden zoon, die na haar overlijden — den eersten Maart 1865, op den rijpen leeftijd van seventig jaren — by onderhandsche akte op den eerstvolgenden Meidag daarvan in het bezit werd gesteld.

Het liefelyk toneel zijner onbevangen jeugd werd thands bovendien als omstraald door den aureool eens persoonlyken aandenkens zijner tederbeminde moeder; dubbele drijfveer om, al was het blijde verlangen ook met diepen weemoed doormengd, het verblijf voor eenigen tijd aldaar te bespoedigen.

Den negentienden Juny geschiedde dit.

Alsof de natuur in die gezegende oorden niet genoeg gedaan had om het geheel het aanzien te geven eener blijde inkomst, had de dankbaarheid en de vereering van het Geslacht der aloude bezitters van Soestdijk, Soest, en Baarn den loover- en bloemenkrans gevlochten, die deze sinds lang beweldadigde gemeenten vercierden, en toen de avond gevallen was, werd het tooneel der vreugde verfraaid door een feestelyk vuurwerk. — En hoe verhoogde de vreugde der feestviering, nu de Prins zijn intocht hield op het voorvaderlyk erfgoed aan de zijde eener doorluchtige gemalin.¹ Men wist het reeds lang hoe zy een engel van minzaamheid en liefde was, en voorzeker kon de zoon van Anna Paulowna zijner edele moeder geen waardiger opvolgster schenken dan zijne haar in menige tedere hoedanigheid gelijkende Amalia.

De schoone dagen van Walferdingen waren thands op Soestdijk overgeplaatst, en het paleis-zelf, in zijn helder wit «blinkende tusschen het donkere loof van frisch en statig geboomte, gelijk het met zijne galerijen en paviljoens aan het einde van het ruime voorplein zich uitstrekt, vlak tegenover de laan» aan welks einde «de gedenknaald van 's Prinses Koninklijken vader prijkt,» mocht zelfs roemen op een vrij vorstelyker voorkomen.

Dat trok er echter het hooge echtpaar niet aan: daarvoor stonden zy op te degelyken trap van geestes-ontwikkeling; maar het uitgestrekte park aan de achterzijde, met zijn breedden helderen vijver, zijne rijke wandelingen, zijn met heerlyk prachtig geboomte van dikwerf reusachtige gladde beuken, rossche eiken, bleeke linden, donkere sparren, fijne aca-

¹ Frederiks.

ciaas, en zoovele anderen — dat was hunne verlustiging in de uren van ontspanning, daar herademde de van arbeid vermoeide Vorst, aan aan de zijde zijner gemalin, aan den boezem der vrije, kracht instortende natuur.

Een heilig gevoel van liefde en eerbied voor de nagedachtenis zijner moeder deed hem alles in stand houden zooals het tijdens de laatste jaren haars levens was geweest en zy het hem had nagelaten. Geen hoog hout mocht buiten de dringendste noodzakelykheid worden gekapt. Toen er, in 1875, aan de Princenlaan, nevens hakhout eenig zwaar geboomte moest vallen, was het alleen om daar plaats te maken voor een nieuwen, smaakvollen aanleg, die, als Anna-Amalia-oord, de namen der beide gevierde vrouwen aan een liefelyke, aan bloemen en zeldsame planten overrijke plek voor immer moest verbinden.

Dat zelfde gevoel strekte er zich ook beschermend uit over andere zijn eerbied verwekkende zaken. De historische galerij in het paleis, »de beeltenissen onzer helden te land en ter zee, en de tafreelen hunner hooge daden» bevattende, door de Koningin-Moeder by-een gebracht, moest zorgvuldig in den zelfden toestand worden gehouden als de verzameling van voorwerpen, weleer het eigendom van, of gebezigd door Koning Willem den Tweede of Prins Alexander, in een daardoor tot muzeum gestempelde zaal vereenigd; en dit gold evenzeer ten opzichte van het tot Grieksche kapel ingerichte jachthuisjen, en der boerderij van Princes Sofia.

Gedurende het eerste verblijf te Soestdijk moet het helder Princelyk voorhoofd nochtans dikwerf door zware rimpelen zijn gegroefd: dreigende wolken waren gelegerd aan de staatkundige kim, en een donkere schaduw daarvan viel over het groothertogdom. Keizer Napoleon de Derde achtte het voor zijne plannen noodwendig dat Frankrijks grondgebied een

uitbreiding ontving, en hy sloeg daartoe het oog op Luxemburg. Daar was men des luttel gezind, en zong er uit het volkslied van Michel Lentz:

»Kommt hier aus Frankreich, Belgie, Preisen,

»Mir kennen iech ons Hemecht ¹ weisen.

»Frot dir so alle Seiten hin:

»Mir welle bleiwe wat mir sin.»

De machtigste faktor echter waarmee Napoleon te rekenen had was Pruisen. De Koning-Groothertog had den Pruisischen Gezant Graaf Perponcher 's Keizers aanzoek tot afstand tegen geldelyke vergoeding meêgedeeld, en Koning Wilhelm verklaarde zich ten stelligste tegen de berekening van Napoleon, die zich op deze wijze »een eerste stacion« dacht te verschaffen op den weg naar Duitschland of naar België. De kabinetten en de dagbladpers namen de zaak in behandeling. Oorlogzuchtige kreten gingen onder de bevolking der beide groote Staten op, en het was volstrekt niet zeker of het kleine Land er zijne zelfstandigheid niet by zou inboeten. Graaf Bismarck wilde nochtans zoo min als het daartoe nog niet gereede Frankrijk den oorlog — en zoo gaven beiden gehoor aan het voorstel van Rusland, om aan eene konferencie der Groote Mogendheden de beslissing op te dragen.

Prins Hendrik had inmiddels niet stil gezeten. In overeenstemming met den Koning-Groothertog had hy de Luxemburgsche regeeringsleden op den twee-en-twintigsten Maart 1867 een dépêche gezonden, waarin hy de grondslagen aanwees waarop een betere toestand van het groothertogdom voor goed kon worden gevestigd.

¹ Heimath.

Zy waren de volgende:

»1°. Ontruiming der vesting door het Pruissiesch garnizoen.

2°. Bezetting der vesting door achttien-honderd tot tweeduizend man Luxemburgsche troepen.

»3°. Het grondgebied des groothertogdoms wordt door de Groote Mogendheden der Londensche konferencie van den negentienden April 1839 neutraal verklaard.

»4°. De zelfde Mogendheden erkennen de volstreckte onafhankelykheid en de autonomie van het groothertogdom.»

En met echt Vorstelyke grootmoedigheid bood hy aan om de geldelyke offers, die der verwezenyking zijner denkbeelden zouden moeten worden gebracht, uit zijn eigen fondsen te bestrijden.

Den zevenden Mei kwamen de Gezanten van Pruisen, Frankrijk, Engeland, Rusland, Oostenrijk, Italië, Nederland, België, en Luxemburg te Londen by-een, en vier dagen later had de zaak heur beslag, waarby 's Princen artikelen byna woordelyk waren overgenomen.

Welk een innige, edele zelfvoldoening het harte van den beraden Regent toen versneld en vrolyk kloppen deed, getuigde hy-zelf in zijn andwoord op den hem gebrachten vuurigen dank voor wat Luxemburg hem verschuldigd was.

«Men heeft [gesproken] — zeide hy — «van hetgeen ik «voor het groothertogdom heb gedaan. Voorzeker, mijne Heeren! «deed ik alles wat van my afhing. Niets echter had ik kunnen volbrengen zonder den steun, de genegenheid, en het «vertrouwen van den Koning-Groothertog. Ik moet erkennen «dat in het treurig tijdperk van 1867, toen men een oogenblik geloofde dat alles verloren was, ik wreed geleden heb «voor uw land. Ik heb gisteren avond gezegd, en ik herhaal het: «Toen ik het gevaar zag naderen, spande ik alle

«mooglyke krachten in om het Land datgeen te doen be-
«houden wat het zoo dierbaar is; en toen ik de overtui-
«ging bekwam dat het behouden was, is het my duidelyk
«geworden dat men sterven kan van vreugde.»»

Een tweede grondwetsherziening was van den nu geheel gewijzigden toestand een noodwendig gevolg geworden, en zy maakte dan ook weldra een onderwerp van beraadslaging tusschen Regeering en Volksvertegenwoordiging uit, zoodat zy reeds in 1868 tot stand kwam.

Een weinig minder gewichtige weldaad, maar niet zoo veel geruchts naar buiten makende, bewees hy het zijner zorgen toebetrouwde Land in dat zelfde jaar, en toonde daarmede dat hy in het besef der noodzakelykheid eener elkander wederkeerig steunende samenwerking van kunst en wetenschap, by officieele instelling, Neêrlands grooten staatman Thorbecke verre vooruit wes.

Er bestonden twee afzonderlyk werkende vereenigingen: het Genootschap voor Oudheidkunde, Geschiedenis, en de bewaring van Geschiedkundige Gedenkteeken, en het Genootschap voor de Natuur- en Wiskunde, en deze vereenigde hy nu tot één lichaam, met den tytel van Koninklyk-Groot-hertooglyk Instituut, onder zijn persoonlyke bescherming. Dat dit laatste geen ydele klank was, toonde hy niet slechts door de bywoning der opendlyke zittingen, maar er verging geen jaar, zonder dat zijn Vorstelyke mildheid de instelling niet met een of ander kostbaar geschenk verrijkte. Daartoe behoorden byvoorbeeld: een reeks wandkaarten, Frankrijk voorstellende in de verschillende opvolgende genealogische tijdvakken; de groote monografie der Sainte-Chapelle te Parijs; het beroemde handschrift uit de abdy van Echternach, bekend onder naam «Liber Aureus;» een verzameling van Luxemburgsche wapens; een fothografie van het rijke schild,

door het dankbaar Luxemburg den Koning-Groothertog by diens vijf-en-twintigjarig jubilee aangeboden, benevens van de drie te dier gelegenheid geslagen medaliës; een uitmuntende verzameling van honderd verschillende houtsoorten uit Griekenland, waarvan ieder blokjen half ruw, half gepolijst is; een groote verzameling planten van den Montblanc, ten deele phanerogamen, ten deele cryptogamen; een verzameling rotssteensoorten van den Montblanc, waaronder een buitengewoon groot stuk bergkristal; een fraai mummiedeksel van sycomorenhout, benevens een vlechtwerk van paerlen, door den Khedive vereerd aan Princes Amalia, by haar vertrek uit Egypte, waar zy met heur gemaal in 1869 de opening van het Kanaal van Suez had bygewoond.

En een rijker schat dan de kostbaarste paerlen viel Nederland van die reis ten deel.

«De indruk van mijn kortstondig doch belangrijk ver«blijf op Java zal nimmer uit mijn geheugen gewischt worden, en de voorspoed van Java my steeds ter harte gaan,» had de achttienjarige jongeling eenmaal gezegd ¹ — de vijftigjarige man toonde niet slechts dat die woorden uit het lang verledene geene ydele woorden waren geweest, maar hy drukte er op de meest grootsche wijze het zegel op.

Wie der Vorstelyke personen, die de voltoojing des reuzenarbeids van den genialen De Lesseps, op den zeventienden November 1869, was gaan bewonen uit ware belangstelling — niemand méer dan Prins Hendrik. De golf van Arabië in een straat veranderd, was voor de Europeesche koopvaarders naar Oost-Indië de woeste stormwinden der Kaapzee vernietigen, en den langen weg meer dan ter helft bekorten. Voor de vaart der Nederlanders naar Java kon het van een onbe-

¹ Zie blz. 66.

rekenbaar nut worden. Dat dreef den Prins naar Suez. Vervuld van het besef zijner groote plichten omtrent Luxemburg, tot in de minste kleinigheid, verloor hy geen oogenblik de behartiging van Nederlandsche belangen uit het oog. Het was alsof hy zich te dezen opzichte in twee helften splitste, en elk daarvan met algeheele toewijding ook zijn volle werkzaamheid instortte. Had hy zich rijpelyk — naar sommiger oordeel dikwerf wat lang — beraden, dan sloeg hy de handen aan den ploeg, en volhardde in zijn arbeid.

Zoo ook thands.

By de opening van het Suezkanaal begreep de Prins dat de havenplaats aan den noordermond eenmaal de stapelplaats zou worden van den geheelen oosthoek der Middellandsche Zee. «Bovendien zou Port-Saïd, zoodra die plaats door middel van een zoetwaterkanaal of spoorweg [rechtstreeks met Midden-Europa was verbonden, haar aandeel krijgen in den uitvoer der Egyptische producten; zouden Hollandsche producten derwaarts hun weg kunnen vinden, en zou alzoo voor den Nederlandschen bandel een nieuw en ruim terrein worden geopend, waarop hij zich met vrucht zou kunnen bewegen.»

By het overwegen daarvan verlangde de Vorst dat de Nederlandsche koophandel te Port-Saïd die van alle andere volken vóór zou zijn: deze haven moest het kruispunt worden vóór het verkeer van Indië met het Moederland. De Nederlandsche handelshuizen moesten in de nieuwe Egyptische haven over pakhuizen kunnen beschikken, waarin de goederen veilig konden worden opgeslagen. Zy moesten aanlegplaatsen kunnen aanwijzen ten dienste der schepen, om de goederen vlug en met de minste kosten te lossen en te laden; zy moesten vertrouwde personen met de zorg voor de koopwaren kunnen belasten; zy moesten de zekerheid

hebben om hunne stoom- en zeilschepen van water en steenkool te kunnen voorzien. Daarenboven moest er een op Hollandsch-Oostersche leest geschoeid hotel worden opgericht, waar de doortrekkende reizigers van Neêrlandsch-Indië, of zy die van de tegenovergestelde richting aankwamen, by oponthoud, eenige afwisseling van het scheepsleven, en de jongste berichten uit Holland en Insulinde konden vinden. Prins Hendrik gaf last om een uitgestrektheid van zeven-entachtig vierkante roeden gronds aan te koopen; zond in July 1873 den Heer Brouwer als zijn gemachtigde naar Egypte; onderzocht de plannen vanden ingenieur Rouwenhorst-Mulder, en gaf bevelen om die uit te voeren, ook nadat hem gebleken was dat de geraamde kosten, door het gemis aan grondstoffen, aannemers, en kundige werklieden te Port-Saïd, aanmerkelyk overtroffen zouden worden. ¹ Den twintigsten Juny 1874 aangevangen, zijn de werken grootendeels in September, en geheel in November 1876 voltooid, zoodat het Hotel der Nederlanden den eersten December van dat jaar kon geopend worden.

Niet alleen had de Prins vastgesteld dat al wat aan bouwstof, meubelen, enz. noodig was, in Nederland moest worden vervaardigd en met Nederlandsche zeeschepen aangevoerd, hy wilde ook het beheer en toezicht niet opdragen dan aan Nederlanders. ²

»En zoo staat dan het Nederlandsche Handelsetablisement te Port-Saïd« — aan het Groot Bassijn Ismaël, tusschen het Arsenaalbassijn en het Bassijn Sjerief — «voor de oogen van landgenoot en vreemdeling daar in Egypte, als een grootsch

¹ Witkamp.

² »Alleen het timmerhout voor balklagen enz. is gedeeltelyk uit Triëst, gedeeltelyk uit Alexandrië ontvangen, van welke laatste plaats ook het Noordsche hout werd aangebracht.«

gedenkteeken der liefde van een Prins, die zijne schatten voor het welzijn zijner landgenooten over heeft, zonder te vragen of het hem zelf voordeel zal aanbrengen.

«En de vreemdeling? Hij begint een begrip te krijgen van den innigen band die er bestaat tusschen Nederland en zijn Vorstenhuis; het wordt hem duidelijk waardoor zulk eene kleine natie zóóveel kan uitrichten, als zij zóó geleid en gesteund wordt.

«Aan den goeden dunk, dien Nederland in het buitenland geniet, wordt dus bij vernieuwing door deze stichting een hechte steun gegeven, hetgeen voor de toekomst groote gevolgen kan hebben.»

IV.

Dat 's Princen grootsch en edelaartig plan niet eerder tot een begin van uitvoering kwam, lag wel in de omstandigheden des tijds, die spoedig geheel Europa in spanning brachten.

Sedert geruimen tijd was de stemming tusschen het zich uitgebreid hebbende Pruisen en het naijverige Frankrijk volstrekt niet rozekleurig, en de uitslag van het vermaarde plebisciet, 8 Mei 1870, was Napoleon een ijzeren vingerwenk om, den slinkenden nimbus van het keizerschap weder een nieuwen glans by te zetten. Voorzeker, hy had de goedkeuring eener groote meerderheid in getal bekomen — niet in gehalte: wie tusschen de regels zag — en Napoleon zag het zeer goed — bespeurde ten duidelykste dat de imperialistische geest by de kern der nacie sterk in mindering was. Er moest alzoo iets geschieden dat de geheele «grande nation» weder in het verlangde spoor bracht.

De onverwachte kandidatuur des Erfprincen Leopold van Hohenzollern-Sigmaringen voor den Spaanschen throon kwam als voorwendsel te hulp. »Geen Pruisische Prins op den Spaanschen throon!»¹ klonk het nu gretig te Saint-Cloud,

¹ Erfprins Leopold is een Vorst uit den Roomschen tak der Hohenzollerns, die met Hohenzollerns-Hechingen — het Protestantsch Koningshuis van Pruisen — alleen de overoude afstamming gemeen heeft. Boven-

en met behendigheid werd het laaghartig spel aangevangen, dat niet dan met een vredebreuk eindigen kon.

Op den middag van den negentienden July gewerd der Pruisische Regeering Frankrijks officieele verklaring van den oorlog, dien de telegrammen reeds vier dagen te voren, als in de Wetgevende Vergadering te Parijs besloten, hadden aangekondigd en als een schrikmare door Europa verspreid.

De gevolgen daarvan waren niet te voorzien. Of andere Groote Mogendheden zich in den strijd zouden mengen, kon op dat oogenblik nog niet worden beslist; maar wèl bestond de mooglykheid dat kleinen nabuurstaten gevaar dreigde. België en Zwitserland beriepen zich op hunne onzijdigheid, maar namen te gelijk maatregelen tot dekking hunner grenzen, en Nederland, dat zich stipt onzijdig had verklaard, bleef niet achter. Den twintigsten July hield de Koning kabinets-raad, en verklaarde toen dat hy, ten gevolge der onheilvolle gebeurtenissen, Prins Hendrik benoemde tot Opperbevelhebber der Nederlandsche vloot, en dat, indien Nederland op eeniger wijze in dezen oorlog mocht worden aangerand, 's Lands zeemacht in twee afdeelingen zou worden gesplitst, waarvan het eene, het Noorderfrontier, bestaande uit den Helder en zijn geheelen omvang, onder persoonlyk bevel van den Prins werd gesteld. De snelle gang van den voortdurenden triomf der onweêrstaanbaar blykende Duitsche wapenen, die den rampspoedigen Franschen nederlaag op nederlaag toebrachten, en hen als het ware verpletterden, hielden echter den fellen oorlogsdonder in het zui-

dien is reeds by overeenkomst van den zevenden December 1849 bepaald, »dass die Herren Fürsten — Hohenzollern-Sigmaringen — keineswegs zu den successionsberechtigten Agnaten des Königlichen Hauses Preussen gehören.»

den. Van zee- noch landzijde werden de Nederlandsche grenzen bedreigd, en de Prins werd dus niet geroepen om nieuwe bewijzen te leveren van zijn beproefde beradenheid, moed, en doorzicht.

Ook Luxemburgs grenzen bleven ongerept. Wel kwamen er meermalen vreemde troepen in de nabyheid, en bracht zulks onrust en vreeze onder de bevolking; maar de Prins sprak geruststellend: «Mijn woord is voor de Mogendheden een «waarborg voor de strikte onzijdigheid des Lands, en wanneer de kanonnen over de grenzen mochten trekken, zullen «zy hun weg eerst over mijn lijk moeten nemen.»

De Luxemburgers roemden er dan ook van met diepe erkentelykheid: «Deze borgtocht en deze energie van den Vorst redden het Land. Wat legers niet vermochten, vermocht het Vorstelyk woord, dat weérklank vond in de hoofdsteden van Europa. Prins Hendrik redde het Land van de gruwelen van den oorlog, en handhaafde ongeschonden 's Lands zelfstandigheid.»

Toch ging dat belangrijk jaar niet zonder een beteeke- nende, ja zelfs een groote daad zijnerzijds voorby. De door- graving der landengte van Suez had ook by partikulieren het denkbeeld eener stoomvaart van Nederland naar Indië opgewekt, ten gevolge waarvan zich dadelyk in 1869 te Amsterdam een kommissie daartoe vormde. De Prins nam daar met groote belangstelling kennis van, en te Soestdijk, waar hy de kommissie sprak, kreeg de zaak als 't ware heur beslag, met toezegging zijner volle bescherming. Dusdoende kwam het volgende jaar de Stoomvaartmaatschappij Nederland tot stand, waarby hy gaarne het eerevoorzitterschap aannam, terwijl hy tevens den Goeverneur-generaal van Neêrlandsch- Indië de bevordering der belangen van deze Vereeniging op Java ten sterkste aanbeval. Zoo mocht haar voorzitter negen

jaar later dan ook verklaren: «Hy was het die haar te «voorschijn riep, die de richting aangaf waarin zy zich had «te ontwikkelen.» En daarby liet de Vorstelyke beschermer het niet: toen by de eerste inschrijving het kapitaal niet volteekend werd, was hy de eerste om het voorbeeld te geven en aan te spooren tot een nieuwe poging, ditmaal met uitnemend gevolg bekroond. In Mei 1871 liep het eerste stoomschip der Maatschappij, de Willem de Derde, te Amsterdam uit — maar het scheen alsof een bijster noodlot de schoone onderneming vervolgde: naauwlyks was het schip in zee, of het geraakte in brand, en ging nagenoeg als in vlammen op.

Verschillende aandeelhouders verloren nu den moed, want de slag was zwaar. Maar de Prins vertsaagde niet. Met Vorstelyke mildheid trad hy toe, en schonk uit eigen beweging een voorschot van acht-honderdduizend gulden, zonder onderpand, en waarvan men hem de rente van vier percent zelfs moest opdringen.

Maar meer nog dan zijn materieele hulp, hoe groot die ook zijn mocht, was het zijn moreele steun, waaraan de Stoomvaartmaatschappij Nederland zoo oneindig veel verplicht is. Hy doordrong haar van zijn geest van naauwgezette plichtsbetrachting, van zijne deugdelyke zeemans-eigenschappen, van zijn belangstelling in het lot der zeevarenden. Steeds gebruikte hy zijn invloed tot verkrijging van uitstekend materieel, van een korps geoeffende Scheeps-officieren, en van een vaste, aan de Maatschappij verbonden bemanning. Hy kende de schepen, en volgde ze op hun weg. Hy schonk ze meerendeels de namen van wie hy vereerde en liefhad, of schreef in de naamvlag zijn levensleuze: «Voorwaarts.» ¹

¹ Jaarverslag der Maatschappij over 1878.

Zoo was het letterlyk: toen het stoomschip dat zijn eigen naam droeg op de vierde tehuisreis was verongelukt, gaf de Prins terstond machtiging om een nieuw te doen bouwen; en toen er van den naam sprake was, zeide hy: «Noem het «Voorwaarts: deze Maatschappij moet niet vertragen in «haar ontwikkeling; wy mogen ons voor deze onderneming «door geen enkelen ramp laten ontmoedigen.»

Toen de Maatschappij uit eigen krachten vervolgens een zesde stoomschip kon laten bouwen, verkreeg dat weder den naam van Prins Hendrik, en zy smaakte de voldoening — die tevens een groote zedelyke voldoening voor den volhardenden Vorst was! — van in 1877 het vroeger gedane voorschot te rug te kunnen betalen uit hare baten.

By de palmen, waarmee zulke werken des vredes den schedel eens Vorsten verciereu, verdorren alle lauweren, door eierzuchtige waereldveroveraars in bloedige veldslagen gewonnen, en verstuiven zy tot bloedige asch.

En die ingespannen toewijding des Princen, en zijn wortelen met de ontmoedigendste bezwaren, moeten te hooger worden geschat, daar het bekend was dat over de zonnige vlakke van zijn huiselyk geluk een schaduw was gevallen, wier somberheid ook nevelde om zijn zoo gevoelige ziel. Princes Amalia was sedert geruimen tijd kwijnende, ¹ haar toestand boezemde hoe langer hoe meer bezorgdheid in, en bange bekommering was menigmaal op 's Princen gelaat te lezen.

Eindelyk viel de gevreesde slag: den eersten Mei 1872 ontsliep de beminde Vrouwe, «vom ganzen Lande als eine Mut-

¹ Tijdens het verblijf Hunner Koninklyke Hoogheden ten vorigen jare op Soestdijk, had het reeds de opmerkzaamheid van het dienstpersoneel getrokken, dat de Princes nooit meer 's voormiddags in het park verscheen.

ter beweint.» De gouden draad was uit het weefsel zijns levens gerukt, en de hard beproefde man behoefde geheel zijn christelyke geloofs-overtuiging, om onder dat verlies niet te bezwijken.

Op het vernemen der treurige tijding spoedde de Koning zich onverwijld naar het nu zoo vreugdelooze lustslot, om het zieleleed zijns broeders te deelen, en het daardoor zoo-veel mooglyk te verzachten. Ook de geheele bevolking was één deelneming. In de hutten der armen, in de woningen der burgers, in de huizingen der aanzienlyken sprak men met tranen over het verlies dat de Prins leed — maar ook het Land, waarvoor zy negentien jaren lang een engel van minzaamheid, goedheid, en weldadigheid was geweest. In het hart als op de lippen trilde de weeklacht, en een onafzienbare, waarachtig rouw dragende schare was het die den lijkstoet volgde, toen het stoffelyk hulsel van Walferdingen naar de stad Luxemburg werd overgebracht. Vandaar werd het plechtstatig naar Holland vervoerd, om te worden bygezet in den Delftschen grafkelder, waar reeds zoovele goeden en edelen van hun arbeid rusten.

Een nationale inschrijving, ten doel hebbende om der diep betreurde een blijvend herinneringsteeken op te richten, vond oogenblikkelyk zóo algemeene en krachtige ondersteuning, dat er in 1876, in het schoone park te Luxemburg, een bronzen standbeeld der Vorstin kon worden onthuld, harer nagedachtenis volkomen waardig.

Toen de Prins in de tweede helft van September weder te Soestdijk kwam, om er slechts weinige weken te vertoeven, was een zijner eerste gangen naar de kleine kamer in de boerderij van Princes Sofie, waar, onder andere fothografische afbeeldingen, ook dat van Princes Amalia hangt — en men hoorde hem er in eenzaamheid bitter weenen.

Even als reeds te Walferdingen, zocht hy nu ook te Soestdijk de lievelingsplaatsen hunner gezamenlyke wandelingen op, of zette zich neder op een der plekken waar hy zoo dikwerf nevens haar, of — wanneer zy met hare staatsdames zich in het balspel verlustigde — in hare onmiddelyke nabyheid gezeten had, en verzonk er in droeve mijmering. Overal vergezelde zy hem nog, overal zag hy haar, en toch miste hy haar overal zoo grievend!

Nochtans, was zijn h art gebroken, zijn geestkracht was nog niet bezweken, en deed hem allengs de beste leeniging vinden die in zulk een smartelyken toestand te vinden is: hy wierp zich op den arbeid als wilde hy zich daarin oplossen; en, ofschoon zulks onmooglyk scheen, hy nam nog meer deel in de aangelegenheden van zijn eigen zoowel als van zijn tweede Vaderland, en dat schonk hem den balsem der leeniging door ernstige afleiding. Zoo geschiedde dan nog ten zelfden jare de opening der lijn Athus—La Madelaine — van den Prins-Hendriks-spoorweg; kwamen de bepalingen tot het uitlooven van medali es tot aanmoediging der studi en in de hoogere wetenschappen tot stand, en werden opendlyke landbouw-konferenci en ingesteld. En wat daarby niet moet worden vergeten, vooral omdat het den Prins in zijn streven naar Luxemburgs vooruitgang ook op het gebied des geestes een onschatbare bydrage leverde — een muze um van schilderwerken werd geopend. De Konsul der Nederlanden te Parijs, de Heer Pescatore, een Luxemburger van geboorte, was een man van smaak, van liefde voor kunst en wetenschap, en te gelijk van een aanzienlyk vermogen, dat hem in staat stelde om aan zijne edele neigingen in ruime mate toe te geven. Langs dien weg had hy een kostbare verzameling schilderijen — waaronder velen uit de beroemde kunstnalatenschap van Koning Willem den Tweede — alsmede van

oudheden en boekwerken by-een gebracht, en dit alles, met nog andere bezittingen, ¹ by zijn overlijden aan zijn geboortestad vermaakt. Voor het behoorlyk plaats en dier schilderijen werd ruimte in het stadhuis gevonden, en een plechtige inwijding opende nu het Muzeüm Pescatore, sedert een der sieraden van des groothertogdoms hoofdstad.

Wat heuchlyk was voor Nederlandsche belangen, werd daarby niet uit het oog verloren. Toen in September Koning Willem de Derde te midden zijner getrouwe Zeeuwen verscheen, om er den achtste dier maand de nieuwe werken — dokken en havens zoo ruim en veilig als naauwlyks op eenig punt aan de Noordzee zijn aan te wijzen — te openen, toen was Prins Hendrik, die er zoovele herinneringen bezat, aan 's Konings zijde.

En weldra leerde ook dat gewest hem van naderby kennen. De Maatschappij Zeeland werd in Juny 1875 te Amsterdam «opgericht, met het doel om der Nederlandsche vlag een nieuw veld van werkzaamheid op handelsgebied te openen, en een Nederlandsche maildienst tot een der gewichtigste verbindingsmiddelen te maken tusschen het vasteland en Engeland.» Zy besloot daarom tot de oprichting eener geregelde stoomvaartdienst tusschen Vlissingen en Queensboro, ² en riep 's Prinzen machtige hulp in. En boven hare stoutste verwachting slaagde zy: van de belangrijkheid der onderneming overtuigd, verbond hy zich voor twee derde deelen van het oorspronkelyk kapitaal, en waarborgde bovendien de renten eener benoedigde leening van niet minder dan ruim drie milioen.

En zelfs nu, ondanks zijn reeds bestaande berg van bezig-

¹ Waaronder ook de grond waarop het standbeeld van Princes Amalia is verzezen.

² Voorloopig tot Sheerness.

heden, was het «geene deelneming als van enkelen die zich te vreden stellen met het aanbieden van kapitaal» — geenszins: evenals by de Maatschappij Nederland, trad hy arbeidende op. «Hij woonde de vergaderingen bij, en verrichtte zijn deel van den arbeid; hij kwam volkomen als gelijke van de andere aandeelhouders, met zijne vaak zeer doeltreffende voorstellen; hij wist menigmaal maatregelen te nemen die tot het gewenschte doel leiden konden, en die de zaak aanmerkelijk vooruit brachten.»

V.

Het feestschot knalt; de feestklok bomt:

»De Koning komt,

»Om Alkmaars feest te vieren!

»De stad tooit zich in pronklivrei:

»Oktober draagt de kleur van Mei;

»De Oranjevlaggen zwieren!»

zoo klonk het op den avond van den achtsten Oktober 1873 aan het feestmaal, ten Alkmaarschen stadhuize. Want de Koning was gekomen, en hy had, tot groote vreugde der stedelingen, den eersten steen gelegd aan het voetstuk van het schoone monument,¹ dat de heldenmoed en de Oranjetrouw hunner wakkere voorvaderen van 1573 zou vereeuwigen. En nu nam Zijne Majesteit de hooge plaats aan den feestdich in, met zijn broeder Prins Hendrik aan de eene, zijn zoon Prins Alexander aan de andere zijde. Menige hartelyke ontboezeming was Hem en de zijnen toegestroomd. Toen nam de Koning zelf het woord; en uit de volle warmte van zijn hart bracht hy een heildronk aan zijn broeder: woorden van liefde, van waardeering, van erkenenis; en hy eindigde met de treffende betuiging: »Wat Graaf Lodewijk was

¹ De »Alcmaria Victrix,» een meesterwerk van den uitstekenden beeldhouwer Prof. F. Stracké.

»voor den grooten Zwijger, dat is Prins Hendrik voor Willem den Derde: een man van raad en daad!»

En hoe die betuiging niet maar de indruk eens oogenblik — integendeel een gevestigde overtuiging was, wie het den rondborstigen Koning meermalen een behoefte was om uit te spreken, dat bleek reeds naauwlyks een halfjaar later, toen in de Meimaand geheel Nederland éen feestdosch, éen feestgejuich was, by de viering van het heerlyke jubilé eener vijf-en-twintig jarige gelukkige en heilvolle regeering. Op den zonnigen een-en-twintigsten Mei hielden Hunne Majesteiten met hun gevolg hun intocht te Rotterdam. Aan het keurig vercierd gebouw der Koninklyke Nederlandsche Yachtclub werden zy ontfangen en begroet door Prins Hendrik, in zijn waardigheid als Eere-voorzitter dier vereeniging. Zijne Majesteit betuigde eerst zijne erkentelykheid in het algemeen, en daarna het woord in 't byzonder tot den Prins richtende, verklaarde hy »in dezen steeds een steun te hebben gevonden, die alles wat hem werd opgedragen immer met yver, bekwaamheid, en een warm Vaderlandsch harte ten uitvoer leidde, waarvoor hy hem opendlyk den verdiensten lof toebrecht.»

Hoe vreemd nu 's Princen harte aan alle ydelheid mocht zijn, hoe warsch van uiterlyk betoon — toch moeten zulke erkenningen, uit het eerlyke en oprechte broederhart opgeweld, hem goed hebben gedaan, hem, die altoos den dank en de lofspraken voor zijn regeeringsbeleid te rug bracht op dien broeder, als het zijn volk van harte liefhebbend Hoofd van den Staat.

Naauwlyks verliepen er vijf maanden, of hy-zelf was hét middenpunt eener blijde feestviering in het groothertogdom, waar echter zulke zonnige dagen nu voor hem nooit zonder éen breede schaduw waren: vroeger was hy daarby altoos

door zijne Amalia vergezeld. De dankbare Luxemburgers wisten en deelden dat ongeveinsd, maar zy konden het niet van zich verkrijgen om zich by eene weldaad voor land en volk onbetuigd te laten. Zulk een weldaad was de verlenging van den Prins-Hendriks-spoorweg door het Sauer- of Suredal, die den twintigsten Oktober te Echternach geopend werd. De kleine stad was in een park van groen en bloemen herschapen, en de Nederlander zou gewaand hebben zich in zijn eigen Vaderland te bevinden, zoo als alom het opwekkend oranje en tevens het rood-wit-blaauw — ook de Luxemburgsche kleuren geworden — werden gezien. De tonen van het Wilhelmus klonken even luide en veelvuldig als het Luxemburgsche volkslied De Feierwon, en toen de Prins uit Walferdingen verscheen, was er geen einde aan het »Prinz Heinrich hoch!» of »Vive le Prince Henri!»

Na den afloop der inwijding was er feestmaal in een der zalen van de aloude beroemde abdij. Na een krachtigen heildronk aan Zijne Majesteit den Koning-Groothertog, met een daverend »Leve de Koning!» door de gasten besloten, en door den Prins met een »Heil het Groothertogdom!» beantwoord, herdacht de Staatsminister Baron von Blochhausen de jaren van het regentschap. »Hoeveel is in dien »tijd veranderd!» sprak hy: »Wat was ons Land vroeger — wat is het thands? Ieder jaar is een schrede voorwaart geweest op den weg van vooruitgang, en aan elk »dier schreden hecht zich de naam van Zijn Koninklyke »Hoogheid. De dag van heden wijst in de jaarboeken van »Echternach éen dier schreden aan. Wy hebben het aan »Prins Hendrik en aan zijne volharding te danken, dat »het grootsche werk der spoorwegen tot stand komt. Ja — »overal waar Zijn Koninklyke Hoogheid gaat, zullen wy hem »met betrouwen volgen.»

En in 's Princen antwoord luidde het: «Het is drie-en-twintig jaren geleden, sinds ik den eed aflegde als vertegenwoordiger van Zijne Majesteit den Koning-Groothertog. «Ik beseftte volkomen de groote verantwoordelykheid die ik «daardoor op my nam. Maar het vertrouwen des Konings «heeft my veel verlicht.»

Zoo plaatste hy zich weder geheel op het reine, door hem nooit uit het oog verloren standpunt: 's Konings eerste en getrouwste onderdaan.

Een méer dan groot contrast vormde die in roodgedoschte en rijk vercierde zaal met een ander vertrek, waar hy in den aanvang der volgende lente, mede na een feestelyke plechtigheid, ter maaltijd aanzat — maar hy was de zelfde. Men kon van hem zeggen dat, waar hy zich bevond, het princelyk was: hy wijdde iedere plaats waar hy verscheen.

Op een der schraalste gedeelten van het Kennemer duin, palende aan het lage strand, ligt het visschersdorp Egmond-aan-Zee, met zijn grootendeels geringe huiskens, zijn grootendeels schamele bevolking. En dat armelyke dorp was op den vier-en-twintigsten Maart 1874 onkenbaar geworden: uit byna alle huizen in de hoofdbuurt woei de vlag; en ofschoon het Dinsdag was — wie kon had zich op zijn «sundaagsch» gekleed, terwijl er bovendien vele vreemdelingen gezien werden, en alles er het kenmerk eener opgeruimde stemming droeg. Er waren namelyk in het vorig najaar de grondwerken gelegd eener stichting ter «verpleging van oude lieden, behoorende tot alle godsdienstige gezindten.» Waar het hier alzoo oude, arme zeelieden en dier betrekkingen gold, was natuurlyk 's Princen medewerking — en, even natuurlyk, niet te vergeefs — ingeroepen; en thands was hy zelf gekomen om den eersten steen te leggen aan het op te

halen net maar eenvoudig gebouw, en er, als »Prins-Hendriks-stichting», zijn naam aan te verbinden. Toen die kleine, maar met zooveel aandacht en eerbied bygewoonde plechtigheid was afgehoopen, toefde hem óók een maaltijd — op de bovenkamer der woning van den opzichter der kustverlichting. Men vroeg hem verschooning voor het onaanzienlyke van het vertrek, naardien er geen gelegenheid bestond voor een zijner meer waardige ontfangst; en met zijn gewone kalme vriendelykheid verzekerde hy »dat op een plaats, waar alles aan het zeemansleven herinnerde, een Oud-zeeman zich wel te binnen weet te brengen hoe schepen óók geen paleizen zijn.»

Als «Oud-zeeman» smaakte hy in dat zelfde jaar nog een andere aangename voldoening: de Rotterdamsche Yachtclub bracht, in haar fraai gebouw aan het Westerplein, het door hem zoozeer gewenschte Maritieme Muzeüm tot stand: een rijke verzameling van voorwerpen, allen tot de scheepvaart betrekking hebbende, en voor de wetenschap daarvan hoogst belangrijk.

Het zou in waarheid een strijd kunnen opleveren, wáar zijn onwrikbaar voorgaan en zijn bezielende aanspooring veelvuldiger en weldadiger hebben gewrocht en vruchtbaarmakender hebben ontgonnen en gezaaid in allerlei richting, op Nederlandschen of op Luxemburgschen bodem!

De Luxemburgers zouden daaromtrent echter niet tot buigen geneigd zijn. «Onsen Prenz» beschouwden zy als een der hunnen, die leefde en werkte voor hen. Had hy-zelf dat als het ware niet met eigen woorden bezegeld, toen hy te Echternach zeide: «Het Luxemburgsche volk en ik zijn oude en goede vrienden!»

Zy van hunnen kant toonden zich dan ook gehaast tot luid sprekende bewijzen in de eerste Oktoberdagen van 1875.

»Oktober draagt de kleur van Mei«

gold toen door geheel het groothertogdom heen. Alom, op alle plaatsen — alleenstaande huiskens en hutjens naauwlyks uitgezonderd — van bloemen doorzaaid groen in looverkransen en slingers; alom driekleurige vlaggen en oranjebanen, deviezen en wapens; alom muziek en zang en vrolykheid op die Dinsdag, Woensdag, en Donderdag van vijf, zes, en zeven Oktober, tot vierdagen bestemd van 's Princen Jubilee, de gezegende vijf-en-twintig jaren van zijn regentschap. De hoofdstad vooral, op de puinen van wier door hem om- en wechgeworpen benaauwende wallen nieuwe straten waren verzezen, had zich tot een bloeiende warande gevormd, waar tot zelfs de schaduw werd gekleurd door den weerschijn van het zwatelende dundoek en de golvende wimpels, want een heerlyke najaarszon bestralde alles met haar liefelyksten glans. Het wemelde in de straten van een opgewekt gestemde menigte, by duizenden toegestroomd van heinde en verre, ruimschoots ook uit den vreemde, en eindeloos was de jubel die den Prins by zijn aankomst verwelkoomde.

Een plechtig Te Deum in de schoone hoofdkerk wijdde en opende de feestelykheden, en daarop volgde de aanbieding van het nationaal geschenk: een fraai gemodeleerd beeld in rustig zittende houding, de autonomie des groothertogdoms voorstellende. 's Avonds was het feestmaal in de groote zaal van het raadhuis; en had het den gevierden Vorst als een psalm uit het volk toegeruischt:

«So rausche denn empor in mächt'gen Wellen

Prinz Heinrich, Dir des Volkes Hochgesang! —

Die Jubelhymne steigt, — die Herzen schwellen, —

Zum Himmel schwebt des Dankes Feierklang:

Ha! wie sie wallen, zieh'n zum Freudenfeste!
 Nicht fasst die Stadt die Zahl der frohen Gäste,
 Und feierlich, von tausend Höh'n,
 Des Landes Banner grüssend weh'n.

«Du prangst an diesen Tag wie eine Braut,
 Mein Luxemburg, bekränzt im Festesglanze,
 Dem Königsstam von hoher Art getraut.
 Wo glänzte je ein Fürst mit schön'rem Kranze?
 Du flochtst Ihm Lieb' und Treu' zu ew'ger Kron';
 Ein mächt'ger Schild ward dir an seinen Thron'.
 Drum geh' dein Ruf wie Donnerwort:
 «Heil Ihm, des Volkes starkem Hort!»
 Und stolz des Landes Berges ragen;
 Von unserm Jubelruf umkreist
 Sie fernen Gau'n die Kunde tragen:
 «Hier weilt der alten Treue Geist!...»»

waarlyk als een hymne der Regeering klonk het hem tegen in de hooge halle van het raadsgebouw: «Luxemburg heeft «zich gedurende het stadhouderschap van Prins Hendrik «zedelyk en stoffelyk ontwikkeld. Met geestkracht heeft de «Prins tallooze moeielykheden overwonnen. Ons gelukkig «Vaderland bloeit. Alle verschillen zijn uitgewischt door 's «Vorsten verzoenende inborst, en de openbare behandeling «van zaken getuigt van eene eendrachtige samenwerking: «een dubbel blijk dat het doel, hetgeen de Prins en zijne «raadslieden zich hadden voorgesteld, is bereikt: Luxemburg «gevoelt zich in zijn bescheiden plaats onder de Staten ge- «lukkig, en zou met geen grooter willen ruilen.»¹

Een niet minder vereerend getuigenis, den volgenden avond, uit den mond eens vreemdelings. 's Woensdags morgens had

¹ Woorden van den Heer Lessen, Voorzitter der Luxemburgsche Kamer.

er een plechtige godsdienst-oefening in de Protestantsche kerk plaats gevonden, waarna de Prins de groote Landbouwtentoonstelling bezocht, waarover hy in hooge mate zijn tevredenheid betuigde. De vorige avond was besloten met een bal ten huize van den Staatsminister; deze dag zou eindigen met vuurwerk, een nachtfeest in de «Schiezhalle,» en illuminacie van het Park. Alvorens gaf de Kommissie der Tentoonstelling een feestmaal ter eere van den Prins. Onder de talrijke gasten, waaronder ook de bekroonde inzenders — niet weinigen in hunne beste blaauwe kielen, en tusschen schitterende uniformen en rijk gegalonneerde of gedekoreerde rokken verspreid — bevond zich een Duitscher, wien dat schouwspel éenig voorkwam. In een hartelyke toespraak betuigde de Prins zijn voldoening over de schitterende bewijzen van Luxemburgs vooruitgang op het zoo hoogst belangrijk gebied van den landbouw. «Und» — deelde de getroffen Duitscher straks opendlyk aan zijne landgenoten mede: «wie nach gewonnener Schlacht nicht nur die Generale und andere Offiziere, sondern auch die gemeinen Soldaten den siegenden Helden umringen und Ihm zujubeln, so stand Prinz Heinrich, der Statthalter von Luxemburg, beim Schluss seiner Tischrede im Kreise seiner Verehrer aus allen Schichten des Volkes.»

Heeft de vreemdeling den volgenden dag nog de openbare zitting van het Koninklyk-Groothertooglyk Instituut bygewoond, 's namiddags de volksspelen gezien, en 's avonds, by de algemeene illuminacie, ook het bal in het raadhuys bezocht — dan was zulks voorzeker om nog meer malen een blik van eerbied te slaan op den man, wiens eenvoud en minzaamheid, by Vorstelyke geboorte, rang, en waardigheid, zoo diepen indruk op hem hadden gemaakt. Hy kende trouwens het Vorstenhuys van Nederland niet.

VI.

Het Vaderland had mede niet te klagen dat land- en tuinbouw er 's Princen aandacht niet bezig hielden: naast zijn doorgaand zorgvuldig toezicht op zijn eigen rijke kweekrijen, zijn keurige aanlagen van kostbare heesters, planten, en bloemen, gaf hy er dikwerf opendlyke blijken van.

Het streven der Koninklyke Tuinbouwmaatschappij Linnaeus, te Watergraafsmeer, was door hem steeds met waardeering gadedeslagen. Toen hy zich nu in den zomer van 1876 te Soestdijk bevond, noodigde hy kommissarissen, directeur, en leeraren uit om met hunne leerlingen zijn lustgoed een bezoek te brengen, waaraan gretig gevolg werd gegeven. De bezoekers hadden het voorrecht van een zonnigen dag te treffen, en de Prins-zelf strekte hun tot gids, overal het merkwaardige persoonlyk aanwijzende. Een ruime plek in de Princenlaan, onder den heerlyken lommer van eeuwenoude beuken, was tot rust- en ververschingsplaats ingericht, die na de wel vermoeiende, maar leerrijke en boeiende wandeling een echt landelyk tafreel opleverde.

Van blijvender aart was een ander bewijs zijner ongeveinsde ingenomenheid, die der Maatschappij in de lente des volgenden jaars gewerd. Op de toen gehouden internationale tentoonstelling van tuinbouw in het Paleis voor Volksvlijt te Amsterdam, waarvan hy het eere-voorzitterschap had aan-

vaard, bevond zich een rijke verzameling uitmuntend nagebootste vruchten, door den Italiaan Garnier-Valletti ingezonden. Zy wekte in hooge mate 's Princen bewondering; voor een niet onbelangrijke som deed hy ze aankopen — en gaf ze toen aan Linnaeus ten geschenke, om te kunnen dienen by het onderwijs.

Vermocht hy 't — hy bevorderde ook den roem der Nederlandsche bloemkwekerijen in het buitenland. In Augustus des zelfden jaars gaf de drie-honderdste verjaardag van Rubens aanleiding dat te Andwerpen twee bloemententoonstellingen werden gehouden. Ofschoon geen van beiden een internationaal karakter bezat, ontving de «Nederlandsche Vereeniging ter bevordering der belangen van Nederlandsche inzenders op internationale tuinbouwtentoonstellingen» — waarvan Prins Hendrik Eere-voorzitter was — aanzoek om daartoe de deelneming hier te lande op te wekken. De Vereeniging, daaraan gehoor gevende, wendde zich ook tot haren Eere-voorzitter, en deze bleef niet achterlyk, maar trad weder veeleer aan de spits, en zond uit zijn prachtige verzameling planten eenigen der schoonste en zeldzaamste exemplaren. De Andwerpenaars stelden deze medewerking op zeer hoogen prijs, en zy hadden hem gaarne ten hunnent gezien, wat hy echter beleefdelyk ontweek, te meer, naardien het bekend was geworden dat Koning Leopold de Andwerpsche feestelykheden niet zou bywonen. Toch is het niet onwaarschijnlijk dat dit de eerste aanleiding is geweest tot 's Princen later gevolgd bezoek aan het Hof te Brussel, waar hy in hooge mate aller sympathie verwierf, terwijl men er zich verbaasde over de uitgebreidheid zijner kennis, die zich steeds even ongezocht als eenvoudig openbaarde.

Hoe hy overigends omtrent de Amsterdamsche tentoonstelling van 1877 te vreden was, toonde hy met waarlyk vor-

stelyke onbekrompenheid. De leden der Kommissie benevens vele andere, tot de tentoonstelling in betrekking staande personen, vreemdelingen zoowel als Nederlanders, ongeveer twee-honderd in getal, ontvingen een uitnoodiging voor Soestdijk.

Het weder begunstigde deze breede schare niet zoo mild als vroeger die van Linnaeus: 't was een winderige dag; maar de stemming der bezoekers leed daaronder niet, opgewekt als zy waren door de onbevangen ontfangst, door de ongekunstelde minzaamheid waarmeê de Prins-zelf hen rondleidde, terwijl zy zich tevens verwonderden over de degeelykheid der botanische kennis by een man, van wien men naauwlyks verwachten kon dat hy eenige oogenblikken voor uitspanningsstudie beschikbaar had. Ten slotte vereenigde men zich aan de Vorstelyke tafel, midden in het Anna-Amalia-oord onder linnen tentdoek aangericht. Met den Prins zat de gulhartigheid aan den disch voor; en de allervoorkomendste wijze waarop hy zich tegenover zijne gasten gedroeg, drong den Engelschen bloemist Williams de hulde uit de borst: «I have met with many a Prince in my life — but «such a Prince I never saw!»

Het was den gasten een behoefte om den gullen gastheer van hun diep gevoelde erkentelykheid te doen blijken, en zy boden hem daartoe een eeremaaltijd aan in het Amstel-hotel. De Prins stemde zulks welwillend by, en op den bepaalden dag, den vierden Mei, zat hy met hen aan, Prins Alexander aan zijne zijde.

Ook nu ademde alles weder dien geest en dien toon van kiesche opgeruimdheid, die zijn eigen natuur steeds rondom zich wist te verspreiden. Maar er was vooral één oogenblik, dat op allen een aangrijpenden, nimmer te vergeten indruk maakte. In treffende taal bracht de Vorst een heil-

dronk aan zijn neef; en hy eindigde, te midden eener ademlooze stilte, met de woorden: «Ik ben niet jong meer, maar «ik zal my staande houden zoolang mijne krachten my dat «zullen veroorloven. Als ik dan niet meer kan, hoop ik dat «g y, Prins Alexander! mijn arbeid zult willen voortzetten, «mijne voetstappen zult willen drukken.»

Diep geroerd beandwoordde de zes-en-twintigjarige jongeling de taal zijns edelen ooms; en hy aanvaardde den mantel, hem aldus als een wijding op de schouderen gelegd, met een uit het volle hart stroomend: «Onder het wapen «van ons Huis staat «Je maintiendrai» — welnu, ik zal «handhaven, Uw Koninklyke Hoogheid kan op my rekenen!»

VII.

De zonne der huiselykheid, in 1872 zoo droevig ondergegaan, ging den Prins in 1878 weder op; de vier-en-twintigste Augustus — Neêrlands nationale feestdag weleer tijdens de regeering zijns grootvaders ¹ — werd hem «de eerste dag eens nieuwen levens.»

Aan het Hof te Berlijn was hy geen vreemde, en zijn persoonlyke eigenschappen hadden hem ook dáar de genegenheid verworven van allen die met hem in aanraking kwamen. Dit bleek op de treffendste wijze na zijn te vroegen dood. De onverwachte tijding daarvan «bracht by de geheele familië een schok te weeg,» en Keizer Wilhelm sprak: «Ik heb omtrent zijn persoon en karakter altoos zóoveel «goeds gehoord, dat het naar mijne verwachting zeer veel «moeite zal kosten om Princes Marie eenigzins te troosten.»

Princes Marie Elisabeth Louise Frederike was de dochter van Prins Frederik Karel, broeders zoon van den Keizer, een jonge, bevallige Vorstin, wier vriendelyk zacht-blaauwe oogen de edele en tedere hoedanigheden harer echt vrouwelyke ziel te lezen gaven. Zy was den veertienden September 1855 geboren, en er bestond alzoo groot verschil in leeftijd, doch — geenzins in steeds ontfankelyk, frisch gemoeds-

¹ Verjaardag van Koning Willem den Eerste.

leven. De jonge, naar hoofd en hart voorbeeldig ontwikkelde maagd begreep de waarde van den voortreffelyken man, die zich tot haar voelde getrokken omdat hy de overtuiging koesterde hoe zy hem het verlies der onvergetelyke vergoeden, en een tweede Engel op zijn levenspad zijn zou.

Het hooge huwelyk werd den vier-en-twintigsten Augustus in het nieuwe paleis te Potsdam, in tegenwoordigheid hunner doorluchtige verwanten, waaronder ook Neêrlands Koning zich bevond, voltrokken; de diadeem van Princes Amalia was op een harer in alles waardig hoofd geplaatst.

Dat zy in het kleine Nederland met groote liefde zou worden ontvangen, kon zy bevroeden, want men wist te Berlijn zeer goed hoe hoog haar Gemaal door zijn Koninklyken broeder en door geheel het volk werd geschat. En zy kwam het met genegenheid te gemoet: reeds tijdens de dagen harer verloving, in Mei, ving zy aan met zich te doen onderrichten in het Nederlandsch, en hare vlugge vorderingen getuigden van hare onverdeelde belangstelling.¹

Toen zy nu na hun huwelyk naar herwaart reisden, en de Princes de grenzen heurs nieuwen Vaderlands naby kwam, sprak de Prins tot haar: «Gy zult straks een Land zien, gezegend en groot door de vrijheid» — en weldra ervoer zy hoe het vrije volk van dat Land met de innigste gehechtheid aan zijn Vorstenhuis van Oranje-Nassau is verkleefd. Van het eerste Nederlandsche stacion, Oldenzaal, af, mocht hun reistocht over Zutphen, het Loo, en Utrecht een zegetocht gelden, en de intocht den zevenden September binnen het in blijden feestdosch getooide 's Gravenhage, waar Zijne Majesteit met de Groothertogin en Prins Frederik zelf ter

¹ Een onzer uitstekendste letterkundigen, Dr. L. R. Beynen, had op 's Princen aanzoek die taak aanvaard, en roemde die als zeer dankbaar.

ontfangst tegenwoordig waren, was er de luisterrijke be-
krooning van.

En het bleef niet by een betoon dat — hoe hartelyk ge-
meend ook — uitter aart slechts voorbygaand moest zijn.
Keurige of kostbare feestgeschenken van allerlei soort en
gehalte — openbaringen van Nederlandsch talent, kunst-
smaak, schoonheidsbegrip, vormzin, godsdienstleven, of
nacionaliteitsgevoel — werden door een aantal Vereenigingen
of zich daartoe vereenigd hebbende byzondere personen uit
verschillende oorden, zelfs uit Batavia, den gevierden Echt-
pare aangeboden.

Zelfs dit was nog niet genoeg: er bewoog zich alom een be-
hoefte, of liever geestdrift, tot het blijvend uitspreken der
algemeene sympathie; en zoo ontstond een dus genaamd
nacionaal geschenk, tot een openbaar gedenkteeken bestemd,
waartoe alle rangen en standen hunne geldelyke bydragen
leverden. De keuze des voorwerps werd aan den Prins over-
gelaten, en deze besliste, na eenige overweging, voor een
tweetal fonteinen, dat het bevallige van zijn grootsch Soest-
dijk met een nieuwe frissche kleur zou tinten.

Het grootste gedeelte van Oktober werd door den Prins
en de Princes op het lustgoed doorgebracht, en de laatste
had er reeds spoedig aller gemoed gewonnen; en dat was
er nog niet zoozeer om den huldevollen eerbied dien zy
terstond als liefelyke verschijning inboezemt, steeds vernieuwd
door den adel van haren byna kinderlyken eenvoud en hare
natuurlyke minzaamheid — maar bovenal omdat men ge-
durig ontwaarde hoe zich in hare zielvolle blikken het geluk
haars harten weerspiegelde, en hoe liefdevol zy den man
aanhing en vereerde, die de vereering van allen was.

Toen de ure des vertreks maar al te spoedig was aange-
broken, verzachtte de Prins er het zichtbaar uitgedrukte

leedwezen, door de mededeeling van zijn voornemen om ten volgenden jare reeds vroeg op Soestdijk te komen, ten einde van een langer vertoef te kunnen genieten. En dat gaf er ten minste weder een blijmoedige hope, «want de Prins brak nooit zijn woord!»

De negen-en-twintigste Oktober was de vierdag der hoofdstad van het groothertogdom. Vriendelyk was het weder niet, doch de golvende menigte bewoog zich alom vrolyk door de vlaggende straten, waar zomerweelde de puien scheente beladden, en kleurige tapijten de muurvakken deden tintelen, waarby de muziek van verschillende korpsen en de liederen van onderscheidene zangvereenigingen den mangel aan zonnestralen dikwerf niet eens lieten bespeuren.

Het Vorstelyk Echtpaar, plechtig door de stedelyke Regeering ontfangen, werd, onder een eerehoog, omwapperd van Nederlandsche, Pruissische, en Luxemburgsche vlaggen, begroet door een schare in het wit gekleede jonge meisjes, met bloemruikers in de hand. En vriendelyk klonk het by de toespraak tot de Princes: «L'auguste époux de Votre «Altesse Royale sait depuis longtems combien les Luxembourg-«bourgeois aiment les membres de leur Maison souveraine, «combien ils Leur sont fidèlement attachés et sincèrement «dévoués; Votre Altesse Royale l'apprendra à Son tour. Elle «en a déjà la preuve dans les chaleureuses acclamations «qu'Elle entend autour d'Elle et par lesquelles le peuple «luxembourgeois appelle les bénédictions du ciel sur l'heureuse union de Votre Altesse Royale avec notre Prince «vénééré.»

Te midden van een dicht en jubelend, maar hoogst ordelyk gedrang, tusschen aan reien geschaarde muziekvereenigingen, ging het rijtuig langzaam voorwaart, onophoudelyk door een regen van bloemen overstelpt, terwijl het Wien Neêrlandsch

bloed slechts zweeg om plaats te maken voor het Wilhelmus.

Op het paleis had vervolgens de voorstelling der verschillende autoriteiten plaats, waarna de Baronnesse von Blochhausen, de echtgenote van den Staats-Minister, aan het hoofd van de dames der stad, Harer Hoogheid een 'nacionaal geschenk aanbood, bestaande in een bloemenhouder met diamanten en andere edelgesteenten vercierd.

Tegen vieren keerden de Prins en Princes voor eenige uren weder naar Walferdingen, maar om 's avonds op het paleis te rug te zijn, waarvóór duizenden zich hadden verzameld, om de beminde Vorsten hunne hulde te brengen. De naam der liefstalige Princes, die «hun» Prins nu weder zoo gelukkig maakte, was op aller lippen; in de hoogere kringen, waar men met haar in aanraking was geweest, was men verrukt over de jonkvrouwelyke Vrouwe. Het vaderlandsch gevoel vond er iets streelends in dat zy, al was het ook langs dubbelvrouwelyke lijn, een afstammeling van Johan den Blinde, ¹ en derhalven van oud-edelen Luxemburgschen bloede was. En een jonge Luxemburger dichter zong uit de ziel van duizenden:

«Gott schütze Dich, liebes Fürstenpaar
Und schenk' Dir seines Segens Hort!
Oraniën Hoch! Und Zollern Heil!
So rausch es in späten Geschlechtern fort!»

De dagen van huiselyk geluk keerden thands op Walferdingen te rug, want dáar was het dat de Prins en zijne Gemalin zich by voorkeur ophielden. Niettegenstaande den killen winter, straalde de zon er weder in de Vorstelyke

¹ Graaf van Luxemburg, Koning van Boheme, gesneuveld in den veldslag van Crecy, 1346.

vertrekken: «Auf dem fünf glänzenden Bällen, welche die Stadt, der Prinz und Herr Staatsminister v. Blochhausen gaben, konnte man es dem Fürstenpaare deutlich vom Antlitze ablesen, wie glücklich es sei.»

Ook by openbare gelegenheden waren zy gewoonlyk te zamen. Toen de Prins op den vijfden November de Luxemburgsche Kamer opende, woonde de Princes dat in een daartoe byzonder ingerichte tribune by. Evenzoo was zy den twaalfden November tegenwoordig by een openbare zitting van het Koninklyk Groothertooglyk Instituut, waar heur Gemaal, als gewoonlyk 's jaarlyks, het voorzitterschap bekleedde. Ook bezochten zy samen de hoogere meisjensschool, de kostschool in het klooster Notre-Dame, en dergelyken.

Men zag haar steeds gaarne, want «seit dem ersten Tage bestand zwischen Prinzess Marie und dem Luxemburger Volke das mächtige Band der gemeinsamen Liebe und Verehrung zu demselben Manne, Dessen hoher, ritterlicher Sinn die Herzen Beider gewonnen.»

VIII.

Het jaar 1879 was zijn kreits binnengetreden. Op Walferdingen werden aanstalten gemaakt tot een kleine reis.

Ook de Koning wenschte een verloren echtgeluk te herwinnen, waaraan hy behoefte had. Zijne Majesteit was verloofd met Princes Adelaïde Emma Wilhelmina Theresia van Waldeck-Pyrmont; het huwelyk zou den zevenden January te Arolsen worden voltrokken, en de Prins en de Princes zouden daarby tegenwoordig zijn.

Op Saturdag den vierden January was de afreize bepaald. Twee dagen te voren gevoelde de Prins zich lichtelyk ongesteld, doch niet zóo, dat het hem eenigzins in zijn gewone werkzaamheden belemmerde. Te midden van het winterlandschap rondom hem dacht hy aan Soestdijk, aan de aldaar door te brengen zomermaanden, en zond een telegram aan zijn bouwmeester, den Heer Redeker Bisdom te Amsterdam, aangaande de beide op te richten fonteinen. Saturdags was de lijf-arts dokter Fonck echter van oordeel dat het beter was om het vertrek nog een etmaal uit te stellen, en toen zich 's namiddags uitslag in het gelaat openbaarde, ried hy de geheele reis af.

De Prins moest nu het bed houden, en de zorgsame Princes, die het ziekbed byna geen oogenblik verliet, was zoo ongerust, dat zy eenige dagen lang tweemaal 's daags tele-

grammen omtrent den toestand naar Berlijn zond. Met het einde der week beschouwde men den beminden kranke als beterende, en hy-zelf gevoelde zich zóo wel, dat hy Zondag voormiddag — 12 January — den Baron von Blochhausen by zich ontving, om van dezen, die Luxemburg te Arolsen vertegenwoordigd had, byzonderheden nopens de huwlyksfeesten te vernemen.

Met den middag kwamen nochtans beangstigende verschijnselen: de pols versnelde, en klom tot honderd slagen in de minuut. Ernstige bezorgdheid maakte zich meester van de Princes, en ten twee ure snelde Jhr. Holmberg de Beckfeldt ¹ naar de stad om Dr. Aschmann te halen. Inmiddels verbeterde zich de toestand allengs, en toen de geneesheer verscheen, meende hy dat vroeger versnellen van den polsslag te moeten toeschrijven aan koorts, waarschijnlijk door een lichte verkoudheid opgewekt; voor het overige verklaarde hy dat er thands geen schijn van gevaar bestond.

Der minnende vrouwe was daarmede de angst van het hart gewenteld. Zy zat naast het bed van den geliefden kranke, diens hand in de hare gesloten. Aldus sluimerde hy allengs in, en sliep eenige uren rustig. Toen hy ontwaakte viel zijn onbevangen verklaring, dat hy zich zeer wél gevoelde, als een lichtstraal in de ziele der Princes en van ieder der aanwezigen.

Naardien Dr. Aschmann zonder eenig bezwaar weder naar Luxemburg teruggekeerd was, werd den lijfarts 's avonds verzocht om zekerheidshalven de nacht op het lustslot over te brengen.

De Prins was spraakzaam. Hy onderhield zich nog vrij

¹ 's Princen Adjutant, die by afwezigheid van Baron Taets van Amerongen diens betrekking van Hofmaarschalk vervulde.

lang met zijne omgeving over Koning Willem den Tweede, waartoe een gereedelyke aanleiding bestond: zijn Koninklyke broeder toch had hem zes dagen te voren, als bewijs van liefde en van erkenning der veelvuldig bewezen uitstekende diensten, benoemd tot Admiraal der vloot, »door hem den titel van Maarschalk te verleen, met het recht om den maarschalkstaf te dragen, die zoo eervol is gevoerd door Zijne Majesteit Willem den Tweede, zijn vereerden vader, roemrijker gedachtenis.»

Thands wenschte hy te slapen, en verzocht ieder om hem daartoe alleen te laten; vooral by zijn geliefde gade drong hy er op aan om rust te gaan nemen en nu niet meer bezorgd te zijn. Men gehoorzaamde, en slechts zijn kamerdienaar bleef — maar herhaaldelyk was in stilte de Princes nog daar, om naar den toestand heurs Gemaals te vernemen. Sedert negenen nam hy ieder uur zijn medicijn in, en men kon in alles te vreden zijn.

Tegen half-twaalf kwam de Hofmaarschalk — die intuschen maatregelen van voorzorg had genomen om in onverhoopte gevallen gereed te zijn — by den kamerdienaar nog naar 's Princen toestand vernemen, en ontving ten antwoord dat deze wèl was, en verlangde te slapen. De Hofmaarschalk wilde den lijf-arts nog eens boven doen komen, doch de Prins had zulks liever niet.

Maandag de veertiende January brak aan.

Toen het één ure sloeg, nam de Prins weder van zijn drank in, en verzocht daarop zijn kamerdienaar om hem te verleggen.

Alles was rustig op het lustslot, ten minste alles was stil — want wie zal zeggen of niet de vrees der liefde zeer wakende was, en onrustvollen strijd voerde om zich tot offervaardigheid voor anderer ruste te dwingen!

Omstreeks half-drie bespeurde de kamerdienaar dat de Prins eenigzins woelig werd. Hy waarschuwde, de lijf-arts werd geroepen, en ten zelfden tijde — drie ure — Jhr. Holmberg de Beckfeldt opgedragen om ijlings Dr. Aschmann te halen. De Hofmaarschalk begaf zich alvorends een oogwenk naar de kamer van den Prins. Deze ademde moeielyk, en de Princes, die zich met hare beide kamervrouwen, den lijf-arts, en de kamerdienaar aan het bed bevond, verkeerde in hevigen angst. Een uur later was ook Dr. Aschmann daar, doch ook deze vermocht geen hulpe te verleen: een hersenberoerte had den lijder aangetast — hy was stervende.

Het was omstreeks half-vijf geworden. Westelyk aan den bewolkten winterhemel daalde de schitterende Procyon ter kim; voor Nederland en Luxemburg ging een andere schitterende ster onder: Prins Hendrik blies den laatsten adem uit.

Als de schok eener aardbeving ging de treurnare van Walferdingen uit, en doorrilde geheel het Land. Ter middag ure was het in het noorden als in het zuiden bekend, en een verslagenheid heerschte overal. -

«Dit is een nationale ramp; met vereenigde krachten moeten wy haar te boven komen» — had de ontslapene gezegd, toen de eerste stoomboot der Maatschappij Nederland door de vlammen was verteerd; maar de nationale ramp, thands door zijn afsterven veroorzaakt, sloeg feller en trof dieper, want deze viel niet te vergoeden. Over alle rangen en standen, over de geheele bevolking, spande zich een lijklaken uit. Het was als of in ieder gezin iemand werd gemist. Men klaagde elkander dat algemeene leed als had het ieder in 't byzonder getroffen. Tot ver in de kringen der mindere klasse klonk het nog met weemoedig hoofdschudden: «Prins Hendrik dood!»

De onverwacht zoo smartelyk beproefde Koning gaf onmiddelyk last dat de feestelykheden, hem met zijn jonge Gemalin in Nederland bereid, moesten worden gestaakt; dat behoefde echter niet eens: Hy mocht tot zijn droeve voldoening zien hoe geheel zijn volk reeds uit zich-zelf met hem rouwde.

Op den avond van den sterfdag werd het allen, die tot het dienstpersoneel op Walferdingen behoorden, gegund om nog eenmaal het gelaat te aanschouwen van den hun zoo dierbaren ontslapene. En zy allen, van den Hofmaarschalk tot den minsten daglooner, stonden ten zeven ure om het doodbed geschaard. De Prins lag daar als of hy sliep: de dood had niets aan zijne kalme, edele trekken veranderd; slechts de witte bloemen, door de vereering der liefde op de zijn verstijfde leden dekkende spreid gestrooid, herinnerden dat de adem der verwelking daar over die sponde was gegaan.

De Vorstelyke weduwe — de jonge troosteloze! — werd nu binnengeleid, en knielde, zacht snikkende, aan het hoofd-einde van het bed. Toen nam de Evangelische leeraar Neumärcker het woord, en op plechtigen toon riep hy uit naam van allen, die hier, «als kinderen om het sterfbed van hun aller vader» geschaard stonden, den gestorvene een eeuwig vaarwel toe. In moeielyk bedwongen snikken, in trillende zuchten uitten zich de gebroken gemoederen; tot psalmgezang bestond geen kracht.

De Princes werd daarna weder uitgeleid. «En» — verhaalde een dier aanwezigen met een eenvoudig maar uit des harten diepte gestroomd woord — «nu kon iedereen nog eens voor goed afscheid nemen van den braven Prins. We drukten hem nog eens met innigheid de verstijfde hand, en allen verlieten diep bedroefd de sterfplaats.»

Tot Woensdag-morgen bleef het lijk aldus onaangeroerd, alleen slechts met versche bloemen bestrooid; toen werd het

door drie geneesheeren gebalsemd, daarna in een looden kist gelegd, die vervolgens door twee eikenhouten kisten werd omsloten, waarvan de laatste, keurig van bewerking, en van twaalf zilveren handvatsels voorzien was. Nu werd het in een waardig tot rouwkapel ingerichte beneden-achterzaal op een katafalk geplaatst, om daar, bedolven weldra onder talloze lijkkransen, uit alle oorden des lands, ja zelfs van vreemde Hoven aangebracht, te blijven rusten tot Woensdag den twee-en-twintigsten January, als wanneer het naar Luxemburg zou worden vervoerd.

Den voor-avond van dien dag vond er alvorends nog een eenvoudige maar treffende lijkdienst plaats, door de treurende Princes-zelf in alles geregeld en beschikt. Tegen zeven ure had zich een honderdtal daartoe genoodigden in de voorzalen, vóór de rouwkapel, verzameld: Edelen, vreemde Afgevaardigden, en hooge Ambtenaren, in uniformen, maar evenzeer ook weder het mindere dienstponeel, «waarvan de mannen in Zondagsche kiel, de vrouwen met witte huive waren verschenen, en die den dood van Prins Hendrik beschouwen als het einde van hun gelukkigen toestand.»¹

Het gezicht in de rouwkapel, voor wier ingang de aanwezenden in een halven kring geschaard stonden, stemde tot ernst en weemoed. Zwart fluweel en damast, met zilveren franje gezoomd, met zilveren tranen bezaaid, bekleedde de wanden; aan de achterzijde, boven een verhooging als een altaar, verhief zich een reusachtig kruis van zilverlaken, zacht tintelend in den bleeken glans der waschkaarsen, op zilveren kandelaars daar vóór geplaatst. Dat kruis droeg in zijn midden het blazoen des Princen, met het droevig onderschrift: «Obiit 13 January 1879.»

¹ «Ofschoon ten onrechte» — schrijft de verslaggever daarby: «want nog leeft het Huis Oranje.»

Het meest en innigst echter hechte zich de dikwerf door tranen verduisterde blik aan het midden der sombere ruimte. Daar stond de katafalk met de lijk-kist, wier zwart fluweelen dekkleed, in breede plooiën neerstrekkend, byna onzichtbaar werd onder de bloem- en immortellenkransen die het overdekten, terwijl de zoomen als verborgen gingen onder een rand van levende bloemen.

Het sloeg zeven ure. Een oogenblik daarna ging ter zijde een vleugel deur open, en een droeve huivering doorvoer allen: de jeugdige Weduwe, in diepen rouw gehuld, en met een dichten zwarten sluier voor het gelaat, verscheen, gesteund door den arm heurs vaders, en gevolgd door haren hofstoet, mede in den zwaren rouw. Zy traden de rouwkapel binnen, waar de Princes met haar vader zich ter rechter, het gevolg zich ter linker zijde van de katafalk plaatsten. Daar ruischten zachte en gedempte tonen door de ruimte, en als met de stemme van een geestenrei klonk roerend plechtig de aanroeping Gods, op de verheven melodie van Mendelssohn. En toen de aangrijpende tonen, door een onzichtbaar, gemengd choor gezongen, zich in een heilige stilte hadden opgelost, sprak de leeraar Neumärker tot de «doorluchtige treurenden» en de «deelnemende vergadering» een woord, waarlyk naar de behoefte van hun hart.

«Wy staan aan de baar eens Vorsten» — sprak hy — «die «vroom en trouw was, vol warme liefde jegens zijn Vorstedyken broeder, wiens plaats hy onder ons vervulde, en tevens «diens beste onderdaan. Wy staan aan de baar van een teder «echtgenoot, vol innige genegenheid, vol liefderijke zorg voor «eene dierbare gemalin, die eerst voor weinige maanden met «hem in gelukkigen echt vereenigd werd, en die zoo vroeg «reeds haar beste, haar dierste levensgeluk verliezen moest. «Wy staan aan de baar van een hoog-aanzienlyke, die voor

«zijne minderen — gelijk zy allen getuigen — goed en zacht
«was, en al den zijnen een warm, deelnemend harte toedroeg.
«Wy staan aan de baar van een Vader des volks, een wel-
«doener des Lands: daarvan getuigen de tranen in de oogen
«der bevolking van twee Landen; daarop zeggen, tot in de
«kleinste, verst afgelegene hut, kind en grijsaart ja en amen.
«Een weldoener was hy, met een open oog voor het lief en
«deed, een open oor voor de klachten en grieven, een
«open hart voor de behoeften en nooden, den bloei en den
«welstand zijns volks, met een open hand voor alle armen
«en noodlijdenden.»

Daarom stonden zy ook niet zonder hope, niet als verlamd
door stompzinnige berusting: want — »Zalig zijn de dooden
die in den Heere sterven, opdat zy rusten mogen van hun-
nen arbeid, en hunne werken volgen met hen.»

«Maar hier op aarde ook blijft van den zalig ontslapene
«het goede achter, dat hy verrichtte. Al is zijn oog gesloten,
«zijn mond verstomd, zijn hand verstijfd, zijn hart niet meer
«kloppende — het zaad dat hy uitstrooide groeit en bloeit
«voort, en draagt heerlyke vruchten, van geslachte tot ge-
«slachte: den zaaier tot blijvende gedachtenis en schoonste
«eerzuil, ons allen tot ernstige aanspooring om vlijtig voort
«te bouwen op de door hem gelegde grondslagen, om belan-
«geloos, onvertsaagd, het Land ten zegen, werksaam te blij-
«ven in zijnen zin, in zijnen geest.

«Doorluchtige treurende! Bedroefde burgers onzes Lands!
«is dit alles geen schoone, geen zaligende troost?

«Weent niet: wy hebben hem niet verloren, wy zullen
«hem nimmer verliezen!»

En toen riep hy den doode het vaarwel des christens toe:
«Zoo rust dan in den vrede van uwen God, gy onvergete-
«lyke! tot de stem des Heeren zal doordringen ook in uwe

«stille tombe, u roepende tot een zalige verrijzenis. Heilig «zij de grond die u drukt; en ieder die uwe rustplaats «nadert moge het gevoelen: Hier ligt een vroom christen, «een arbeidsaam Vorst, een aan goede werken rijk man be- «graven.»

Thands hief de onzichtbare rei nogmaals een plechtig cho- raal aan, na het einde waarvan de leeraar den God der barmhartigheid en der sterkte aanriep in het gebed.

Gebogen aan den arm haars vaders, keerde de in tranen badende Princes naar hare vertrekken te rug.

Den aanwezigen werd het nu vergund om de lijkbaar te naderen, waarvan zy, zonder onderscheid van rang of stand, eerbiedig gebruik maakten; «allen waren den geliefden doode even na.»

En te dien ure — tegen negenen — was men te Luxem- burg reeds aan den treurigen arbeid om er de gevels met rouwdraperiën, zwarte wimpels, en zwart-witte kransen te behangen, ten einde den vereerden doode zijner waardig te ontfangen.

Den morgen van den treurdag¹ was de stad dan ook in diepen rouw, en wel op de aandoenlykste wijze. «Ik heb de begraafnis-optochten gezien» — schreef een ooggetuige — «van Vorstelyke personen in alle hoofdsteden van Europa, te Parijs, te Berlijn, te München, te Brussel, waarby de rijkdom der rijkste landen en familiën voor decoratiën beschikbaar was gesteld; maar nooit, in geen enkel land, zag ik zóoveel van de zijde der particulieren tot stand brengen als te Luxem- burg. De Rue de l'Arsehal² en andere straten gelijken één

¹ Woensdag den twee-en-twintigsten January.

² Daar trokken — behalven de zwart fluweelen en damasten drape- riën aan de ramen en balkons, die algemeen waren — de rouwvlag

zee van rouwvlaggen en rouwdraperiën. Onafgebroken is de rij van zwart-witte kransen en slingers, afgewisseld door omfloerste nationale wapens, zilveren H's, en emblemaas. En alles is zoo indrukwekkend, spreekt zoo roerende taal tot het gemoed! Men gevoelt het dat de demonstratie geheel uit het hart voortkomt, want ze spreekt tot het hart.

«Daar waar de Rue de la Reine op de Place Guillaume uitkomt, tegenover het paleis, was een prachtige sarcofaag opgesteld, twaalf trappen boven den beganen grond, waarop de purperen, met hermelijn vercierte mantel en de kroon zijn nedergelegd. Rondom de sarcofaag stegen uit twaalf antieke wyrookvaten welriekende wolken omhoog, die het monument omhulden.

«Van daar tot het station was alles verciert en met emblemaas voorzien. In alle straten brandden de omfloersde gaslantarens, die een dof licht verspreidden en een eigenartigen toon gaven aan de omgeving.»

Ten twaalf ure had de lijkstoet Walferdingen verlaten, en twee uren later werd zijn nadering te Luxemburg verkondigd door den rollenden knal van kanonschoten, waarmede het gelui der klokken, binnen de stad en in haren omtrek, en de treurmarsch der muziekkorpsen een somber-grootsche eenheid vormden.

Met zijne talrijke muziekkorpsen, banieren, en vaandels, zijne verschillende uniformen en ambtsgewaden, zijn sleep van korporacien en vereenigingen besloeg de langzaam voortschrijdende stoet een byna onafzienbaren weg.

De lijkkoets, omgeven door 's Princen hofstoet, en getrok-

met het gekroonde naamcyfer het oog, gespannen over de breedte der raten, terwijl op de middenpunten bogen van zwarte drapeeringen waren aangebracht, gezoomd met zilver of met wit.

ken door vier rouwpaarden, droeg boven het met zilveren tranen bezaaide, en met zware zilveren franje afgezette gehemelte een groote zilveren kroon.

Een kille, graauw bewolkte winterhemel welfde over dat alles heen, en eindelyk viel de sneeuw, en strooide matzilveren tranen op lijktooi en rouwgewaad.

Omstreeks drie ure bereikte de stoet het centraalstacion, waar een tusschenmuur was wechgebroken om twee kamers op waardige wijze tot rouwkapel in te richten. Daar werd de kist, «met heur bloemenlast», op een prachtige katafalk geplaatst, en toen werd er nogmaals een lijkdienst gehouden, waarby de Heer Neumärker op nieuw het afscheidswoord sprak. Maar met nadruk wees hy er op wat Luxemburg toch immer bleef resten.

«De liefde vergaat nimmermeer. Die liefde, die «de afgestorvene zijn Huis, zijn Volk, zijn Land toedroeg; die «zijn hart zoo warm deed kloppen; die hem aandreef tot de «zelfde zorg voor het geringste als voor het grootste, zoowel «voor wat naby lag als voor hetgeen hy in de verte zag, «die liefde, die de bron was van zijn bekende menschenmin «en welwillendheid, is niet te gelijk met zijn stervend oog «gebroken, is niet verkoeld onder de koude waardoor dat »harte thands is verstijfd.

«Zy zal zich uiten in trouw aan zijne nagedachtenis». — Hy durfde de innige verzekering uitspreken: «Zoo vast als «de bergen, binnen wier zoomen ons volk woont, zoo vast «is de dankbare herinnering aan dat alles by ons volk inge- «worteld. Onze vaderlandsche jeugd zal het in geestdrift «ontfonken. Nog in lateren tijd zullen vreemden er met «eerbied van spreken. En ten allen tijde zullen de trekken «van zijn beeld onuitwischbaar in aller harte gegrift blijven.»

Den gantschen Donderdag bleef de kapel voor het algemeen

geopend, en den gantschen dag nog werden er kransen op de katafalk nedergelegd. Méer dan één arme landman, méer dan één wees zag men er knielen, «en voor den verloren vader bidden.»

Den vroegen morgen van Vrijdag was het snerpnd koud — en toch was, in eerbiedige stilte, de menigte talrijk aan het centraalstacion. Ten half-zes kwam de rouwtrein voor. En toen de kist in den met een groote zilveren kroon op het zwarte laken gedekten lijkwagen was geplaatst, dreunde de doffe donder van het geschut, klonken de droeve tonen der treurmuziek — en de trein was spoedig in de kille duisternis verdwenen.

Te 's Hertogenbosch, in de met rouw behangen wachtkamer van het door omfloersde gaslantarens beschenen spoorwegstacion, toefde sedert half twee de Koning het lijk zijns broeders. Zijne Majesteit droeg de Admiraals uniform. Dat was een hulde aan de waardigheid des ontslapenen, even als de keuze zijner onmiddelyke omgeving: Zee-officieren van hoogen rang.

Ten twee ure kwam de rouwtrein uit Luxemburg aan. De muziek van het voor het stacion opgestelde garnizoen deed een treurmarsch hooren. Met de rechterhand in krijgsmansgroet, stond de Koning aan den rand van het perron, tot de lijkwagen voor hem stil hield. Ondanks zijn hevige aandoening verlangde hy opening, en zich-zelf naauwlyks meester, aanschouwde hy de met bloemen overdekte kist, die het stoffelyk overblijfsel zijns broeders omsloot. Zwiiggend, met tranen in de oogen, drukte hy de uitgestegen Officieren van diens Huis de hand, maar de trillingen van zijn gelaat deden de smart kennen die zijn ziel doorvlijmde.

Toen werd de lijkwagen losgemaakt, en aan den Koninklyken wagen gehecht, waarmee de Vorst dien morgen van

's Gravenhage was vertrokken; ten half-drie ure keerde de trein over Utrecht derwaart te rug, en hield er omstreeks half-vijf aan het stacion stil. De Koning steeg uit; de overige Heeren volgden zijn voorbeeld, en schaarden zich in gelid langs het perron, om, onder krijgsmansgroet of met ongedekten hoofde, den lijkwagen langzaam voorby te laten gaan. Zijne Majesteit wierp toen nog een laatsten blik op de lijk-kist, en verwijderde zich.

Een oogenblik later vervolgde de rouwtrein zijn weg naar Delft, waar een in rouw gehulde kamer binnen het stacionsgebouw was gereed gemaakt ten laatsten eenzamen nachtverblijfje, door een kompanjie infanterie als eerewach t bewaakt.

Den volgenden morgen ten elf ure was de kist in de door zwart fluweel met zilveren franje omhangen en door zes zwart-witte pluimbossen gekroonde lijkkoets, vóór het stacion, geplaatst, en een half-uur later was ook de Koning daar, den langen rouwmantel — die evenzeer door de hem vergezellende Vorstelyke personen werd gedragen — over de Admiraals-uniform geslagen. Met Prins Frederik Karel van Pruissen, Prins Alexander, en Prins Herman van Saxon-Weimar — broeder van wijlen Princes Amalia — zette hy zich in zijn met acht paarden bespannen koets, en volgde toen achter het lijk in den somber-statigen tocht ten grave, onder geschutgeknaal, klokgelui, en treurmuziek.

De toren der Nieuwe-kerk had even het middag-uur geslagen, toen de rouwstoet op het door militairen afgezette plein kwam, en de lijkwagen voor de deur der kerk stil hield. De Vorstelyke personen stegen uit hunne rijtuigen,¹ en schaarden zich om de rouwkoets, allen met ontdekten hoofde.

¹ Op 's Konings rijtuig was dat van Prins Frederik met den Prins van Wied gevolgd.

De trom roffelde, het geweer werd geprezenteerd, en de kist, getooid met kroon, ordeteekenen, en maarschalkstaf, werd door Kamerheeren en onderofficieren naar binnen gedragen, door den Koning, de hem vergezellende Princen, en den verderen stoet gevolgd. Aan den ingang des grafkelders werd zy op een baar geplaatst, waar tegenover de Koning stand hield, met de Princen en de overige personen een breeden kring vormende.

Toen nam de hofprediker Van Koetsveld het woord, en sprak :

«Het is een heilige grond, broeders! waarop wy staan, de «heiligste in het Vaderland. Want hier, onder onze voeten, «spreekt het stof der dooden. Het fluistert ons de geschie- «denis toe van Nederland, van Nederland en Oranje. Van «den edelen Zwijger af, rusten zijne Vorsten hier. Twee «slechts in den vreemde: de een als Koning, de ander als «balling; de eerste als getuige van Neêrlands grootheid, de «laatste van zijn val en zijne opstanding. En gantsch die «vaderlandsche geschiedenis in doodsbeenderen predikt ons : ««Zoo gaat de waereld voorby — God-alleen is groot.»»

Ook deze spreker herinnert aan den edelen aart en den rijken arbeid des ontslapenen, hem aan den rand des grafkuils toeroepende: «Vaarwel dan, Hendrik de Goede! trouwe «zoon van Oranje, cieraad en vreugde van uw Huis, zege- «nende engel van de armen en van gantsch Nederland.»

En van den doode zich tot de levenden wendende:

«Grijze Vorst! die reeds zóoveel hebt overleefd — vrede «zij uwen levens-avond, te midden uwer dooden die u wen- «ken, maar ook te midden uwer levenden die u verblijden, «en waarvan eerst het vierde geslacht u ten grave brenge.

«Jeugdige Prins! gy beweent hier uw voorbeeld: een edele «naast den thron. Wees en blijf dat nog lang.

«Vorsten en Gezanten van verre! brengt dáarheen de getuigenis over, dat het kleine Nederland nog groot is, waar «het zulke edele zonen heeft, en de liefde van een getrouw «volk de eenige, maar ook onoverwinnelyke lijfwacht is «rondom den throon van Oranje-Nassau.»

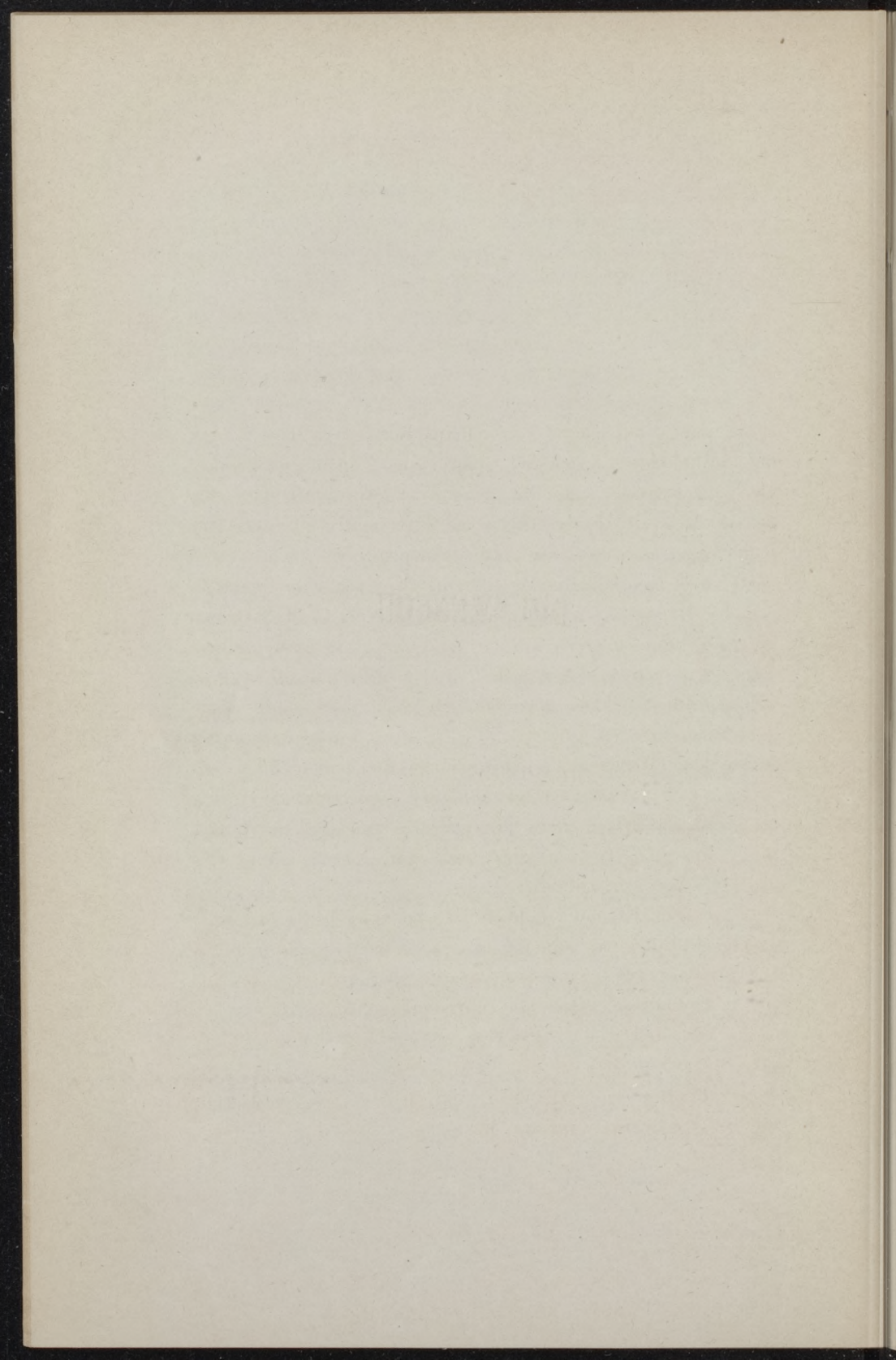
En als hy met een bede om troost voor de diepbedroefde Weduwe, en voor haar en voor allen om een christelyk leven, heeft gesloten, wordt de lijk-kist, ontdaan van hare tooisels, neergelaten in de groeve.

Het tragiesch feit is geheel voldongen: de schoot der aarde heeft het stoffelyk omhulsel voor immer in zich opgenomen; de scheiding is voor goed volbracht.

Diepe aandoening overmeestert allen, en de Koning, door zielesmart overweldigd, klemt zijn zoon Alexander, wien de tranen langs het verbleekt gelaat biggelen, aan zijn borst, en kust hem innig.

Toen de klokslag van half-een daar binnen onder de gewelven en bogen weergalmde, was alles afgeloopen, en heerschten er weder de stilte en de eenzaamheid; maar als het wiekgezuus eens zegenenden serafs waart daar nog boven de groeve de echo van het woord uit de Openbaring: «Zalig zijn de dooden die in den Heere sterven — hunne werken zijn hunne getuigen.»

DE MENSCH.

Zoo ooit van iemant — van Prins Hendrik geldt het zonder het minste voorbehoud: Zijne daden zijn de openbaring van zijn karakter; zijn arbeid is de afspiegeling van zijn gemoedsbestaan; die schijnbaar gesloten man was door zijne handelingen de verpersoonlykte openhartigheid.

«Hy was niet jong meer» — zeide hy in de lente van 1877.

Maar dat rustig gemoed was van te veel liefde vervuld, dan dat het ooit had kunnen verouden. Wie den bodem zijner ziel had kunnen peilen, zou er een tintelende bron van geestdrift hebben gevonden, die nochtans door de veelheid harer kanalen getemperd werd, en daardoor een oppervlakte van slechts zacht glansende kalmte vertoonde.

Hy had een hart voor de menschen en voor den mensch, en hy waardeerde dien in iederen rang, in elken stand. Dat was zijn punt van uitgang; zijn doel — of, beter, zijn ideaal — menschengeluk.

De vorige bladzijden hebben ons dat geleerd; in de opengelegde bladen van zijn levensboek hebben wy dat gelezen. Het is alzoo niet de blinde vereering vooraf, die dus spreekt: het is de som der feiten die zijn samengeteld.

Toch moeten hier nog enkele trekken vermeld, die elders geen plaats konden vinden, kleine nuances, als ge wilt, maar die den rijkdom der grondstof bewijzen, en dáarom niet mogen worden verzwegen.

Meermalen — en hoe kon het, helaas, anders! — had hy zijn goed vertrouwen teleurgesteld gezien, was hy misleid geworden. »Het is beter dat men my teleur stelt, dan dat «ik het anderen doe!» sprak hy eens na zulk een feit, en, hoe fel de schok soms ook mocht zijn — zijn geloof aan goede trouw wankelde niet.

Meer nog. Een zijner beambten had zich zóo dikwerf vergrepen, dat hem zijn ontslag moest worden gegeven, maar een lid van het gezin, wiens toekomst daardoor vernield werd, stelde hy in staat om zich verder te kunnen bekwamen.

En een vergrijp jegens hem was te misdadiger, omdat zijn belangstelling in het lot zijner onderhoorigen voorbeeldig heeten mocht, en zich, des noodig, zéer ver uitstreckte.

By de administracie van 's Princen Hofmaarschalk was sedert een paar jaren een jong mensch uit Holland werkzaam, die te Luxemburg ziek werd. Toen de Prins zulks vernam, gelastte hy dat het hem aan niets ontbreken mocht en zond zijn lijf-arts als geneesheer. De kranke herstelde gelukkig, maar bleef zwak, en de arts ried een tijdelyke terugkeer naar Holland aan. De Prins deed alle maatregelen nemen om die reis voor den herstellende gemakkellyk te maken, en bracht hem persoonlyk een bezoek; en duchtende dat verpleging by familië wellicht niet in de vereischte geriefelykheden kon voorzien, droeg hy hem op om zich te 's Gravenhage naar het paleis in 't Lange Voorhout te begeven, ten einde zich daar te doen verplegen. Een rijtuig des Princen met twee lakeien haalde hem van Walferdingen af; één dier lakeien bleef hem op den spoorweg begeleiden tot 's Gravenhage,¹

¹ De Prins had voor een waggon der eerste klasse doen zorgen, en het tevens zóodanig doen beschikken, dat de reiziger zelfs niet aan de grensstacions werd lastig gevallen.

en ook daar stond weder een hofkoets gereed die hem naar 's Princen paleis bracht, waar een zorgvuldige behandeling hem weldra zijne verloren krachten teruggaf.

In dat zelfde paleis was trouwens een andermaal zijn waardeering van menschenleven gebleken. Toevallig door een der zalen komende, waar werd schoongemaakt, zag hy een werkster zoo hoog op een ladder staan, dat het hem gevaarlyk toescheen. «Vrouw! — riep hy haar toe — «ge moogt niet zonder bystand u op dien ladder blijven wagen!» De vrouw, die hem niet herkende, antwoordde eenvoudig: «Och Mijnheer! ons soort van menschen is daaraan wel ge«woon.» Zachte afkeuring teekende zich op zijn gelaat. «Soort van menschen» — sprak hy: «die ken ik niet: ik ken slechts menschen.»

Geen wonder dan ook dat het «Laat de kinderkens tot my komen» woonde in dat vriendelyk gemoed. Nog is het te Walferdingen in 'even dankbare als levendige geheugenis hoe op eersten Kerstdag de Prins er der schooljeugd een heerlyk feest bereidde. Een groote, van licht schitterende kerstboom werd dan in het schoolgebouw opgericht, en aan gedekte tafels onthaalde hy-zelf de kleinen op koffy en gebak; toepasselyke liederen werden gezongen, en de kinderen der armen met kleedingstukken begiftigd. Den volgenden dag nam ook de Princes deel aan het kinderfeest.

Bleek het soms dat men hem ten opzichte van kwade handelingen verkeerd onderricht had, dan smaakte hy een innige voldoening. Toen het in September 1877 aan eenig uitvaagsel van het Amsterdamsche gepeupel gelukte om een kwajongens-beweging over het afschaffen der kermis tot stand te brengen, die naar buiten als de galm van een oproer klonk, kwam het gerucht daarvan ook weldra te Soestdijk. Het deed den Prins verdriet, en kostte hem een slapeloze

nacht. Hy hield de kermis voor een noodzakelyk kwaad. «Men ontnemt het volk alles,» zeide hy. «De groote lui «hebben gemakkelyk praten: zy kunnen zich op andere wijze «overvloedig genot verschaffen.» Men verhaalde hem dat de bewoners van den zoogenaamden Duivelshoek en der Jonker- en Ridderstraten voornamelyk de belhamels waren.

«De Jonker- en Ridderstraten» — vroeg hy: «wonen daar «niet veel oude zeelui?» En op het bevestigend antwoord, uitte hy niets dan een nadenkend: «Hé...» Den volgenden dag deelde zijn bouwmeester, die te Amsterdam was geweest, hem mede dat de Jonker- en Ridderstraters ten onrechte waren beticht. «Dat dacht ik ook wel!» sprak hy; en de toon, waarop hy het zeide, verried hoe goed het hem deed dat hy zijn «oude zeelui» niet te hoog had gesteld.

Zulke korte uitdrukkingen van breeden inhoud karakteri- zeerden hem: hy was gewoon om meer te denken dan te spreken, hetgeen hem, voor menig-een die hem niet beter kende, iets in zich-zelf gekeerds gaf. Overigends, hoe gewoon ook om vergaderingen van allerlei aart te leiden, sprak hy niet gemakkelyk. Allerminst bezat hy dat in onze dagen zoo gevierd redenaarstalent, dat — zooals Macaulay het in scherp licht stelt — rechters heeft gemaakt die geen rechts- geleerdheid bezaten, en diplomaten die geen Fransch ken- den; dat naar de admiraliteit mannen heeft gezonden die aan een schip den spiegel niet van de boegspriet wisten te onderscheiden, en naar het Indiësch Huis mannen die het verschil niet kenden tusschen een ropy en een pagode. Hy besprak zijn onderwerp nooit zonder het goed te kennen. Hy kon zeer gevat zijn, maar hy was soms vrij omslachtig, en had dan een minuut van zwijgend beraad noodig om weder het oog aan het vizier te klemmen; doch steeds be- zielde hy zijn lange of korte, zich altoos door eenvoud van

vorm onderscheidende rede met de vastheid zijner overtuiging, die niet zelden aanstekend, en door de macht van haar zelfbewustzijn dikwerf meësleepend werd. Vandaar dat hy de zelfde aandacht genoot, onverschillig of hy het woord voerde in de Maatschappij Nederland, of in het Aardrijkskundig Genootschap, dan of hy sprak tot de handwerkslieden in hunne vergadering van Velen en toch één.

De eenvoud in zijn vorm van spreken was geheel de natuurlyke uiting van den eenvoud zijns karakters, die zich nooit verloochende, en vooral op vreemdelingen een diepen indruk maakte. Herinnerenswaardig is in dit opzicht het verhaal van F. J. Loudin, een der Amerikaansche Jubileezangers der Fisk-University, die zich in 1877 hier te lande deden hooren.

Die zangers zouden in February van dat jaar een uitvoering geven ten huize van den Baron Wassenaer van Catwijk. Het gehoor bestond uit een hoogst aanzienlyk gezelschap: «de Koningin was tegenwoordig, en met haar waren er Princen, Graven, Baronnen, met hunne vrouwen en dochters, en eenige hooge Officieren, allen in staciekleeding.» Hare Majesteit was op een sofa gezeten, met Prins Alexander en de Barones van Wassenaer.

«Aan het einde der sofa zat een man met grijs hair, dunne bakbaarden en lange knevels, rank en mager, hoog van voorhoofd, met een zeer verstandige en mannelyke uitdrukking, en oogen die alles opmerkten. Hy droeg vele orde-teekenen, en ofschoon hy niets van dat overheerschende in zijn uiterlyk had, dat men ten onrechte als eigen aan een Edelman beschouwt, zag men dat hy van hoogen stand was.» Hy luisterde met ingespannen aandacht naar den zang, knikte telkends goedkeurend, en blikte met een glimlach van welgevallen de zangers toe, terwijl hy meermalen met blijkbare

geestdrift woorden wisselde met personen die in zijne nabyheid waren.

Na het zingen van eenige liederen werden de zangers aan het hooge auditorium voorgesteld door den Amerikaanschen Gezant. De belangwekkende man aan het einde der sofa bleek thands Prins Hendrik te zijn. «Hy was zeer vriendelyk» — gaat de verhaler voort — «en vroeg zóoveel, dat men hem voor een Amerikaan zou gehouden hebben. Hy verklaarde dat hy zulk een samensmelten van stemmen en zulk een liefelyke zachtheid zelden of nooit had gehoord. Ook vroeg hy of ik den neger Ira Aldridge, die Shakespeare zoo goed teruggaf, had gekend; hy had dien vaak bewonderd. Hy onderzocht naar den toestand der negers in Amerika, wier snelle vooruitgang sinds hun bevrijding, in spijt van allen tegenstand, hem verwonderde. Vooral wenschte hy de godsdienstige richting onzes volks te kennen, en verklaarde: «Ik kan my maar niet voorstellen dat eenigen uwer ooit slaven geweest, gekocht, en verkocht zijn; maar — «God zij dank — 't is voorby.»»

Die vraag naar de godsdienstige richting der Amerikaanse Negers kenmerkt mede een zijner karaktertrekken: hy was oprecht godsdienstig. Toch zonder de minste eenzijdigheid. In de leerstellingen der Hervormde Kerk opgevoed, beleed en beleefde hy die naar overtuiging, maar had overigends eerbied voor de leerstellige overtuiging van anderen. Een Te Deum in een Roomsche kerk volgde hy met gelijke aandacht als een preek in een Protestantsche. Toen hy tijdens het landbouwkundig kongres te Assen in 1877 aldaar audiëncie gaf, verscheen er ook de rabbijn der Israëlitische ingezetenen, en sprak, getrouw aan hetgeen zijn godsdienstleer hem voorschreef, met gedekten hoofde den zegen uit over den Vorst die voor hem stond. Ongedekt, boog de Prins het

hoofd voor de naar hem uitgestrekte zegenende handen.

Hy gevoelde Jehovah onder alle vormen, omdat niet het leerstelsel, maar de dienst in zijn hart een tempel gevonden had.

De gevoelvolle Amerikaansche zanger, de droeve mare van den ontijdigen dood vernemende, schreef in zijn klacht daarover het beste grafschrift:

«Wel mag Nederland hem betreuren: Edellieden als hy zijn zeldzaam.»

Het «Luxemburger Wort», mede 's Princen dood betreuende, getuigde met niet minder recht:

«Prins Hendrik had het cieraad kunnen zijn van een thron. Hy had een grooter Land gelukkig kunnen maken, maar hy was te vreden met zijn streven om dit kleine Luxemburg gelukkig te doen zijn, en dat doel heeft hy volkomen bereikt. Sedert acht-en-twintig jaren wijdde hy al zijne zorgen en bemoeijingen aan ons Land; en ofschoon een konstitutioneel Vorst meer regeert dan bestuurt, blijft het gelukkig Luxemburg nochtans een bewijs dat ook een konstitutioneel Vorst nog oneindig veel goeds kan werken.

«Prins Hendrik is dood, maar eeuwig zal hy in de harten zijner dankbare Luxemburgers blijven leven.»

Wèl was hy bemind in zijn leven, wèl wordt hy beweend in zijn graf.

Maar dat is niet genoeg.

Terwijl de linkerhand den traan over zijn verlies afwischte, strekke de rechter zich tot voortzetting van zijn afgebroken arbeid.

Dat eerst is Zijner waardig.

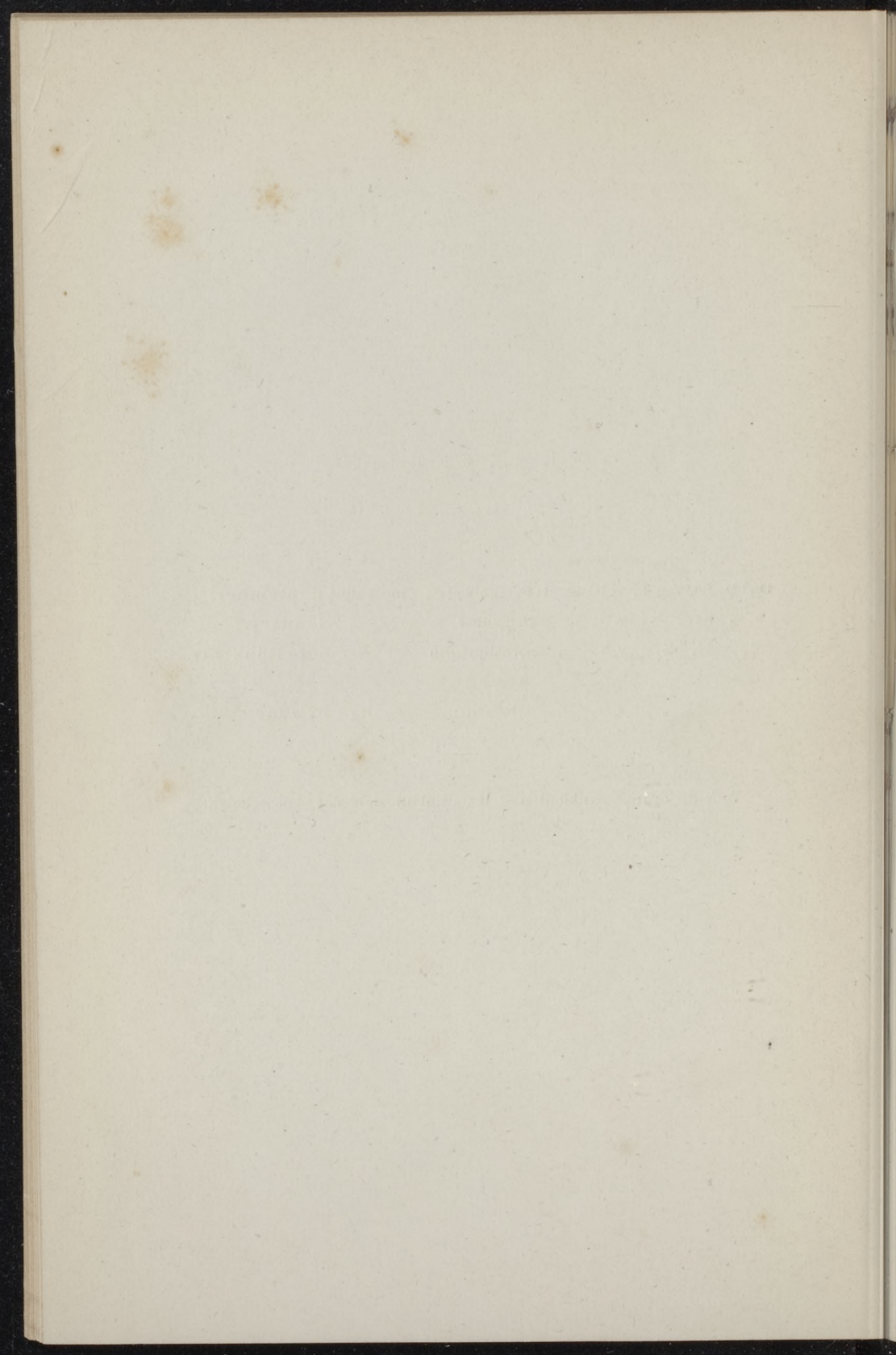
Ook hier — ja hier vooral — geldt het woord des grooten Leeraars: «Gaat henen, en doet desgelijks!»

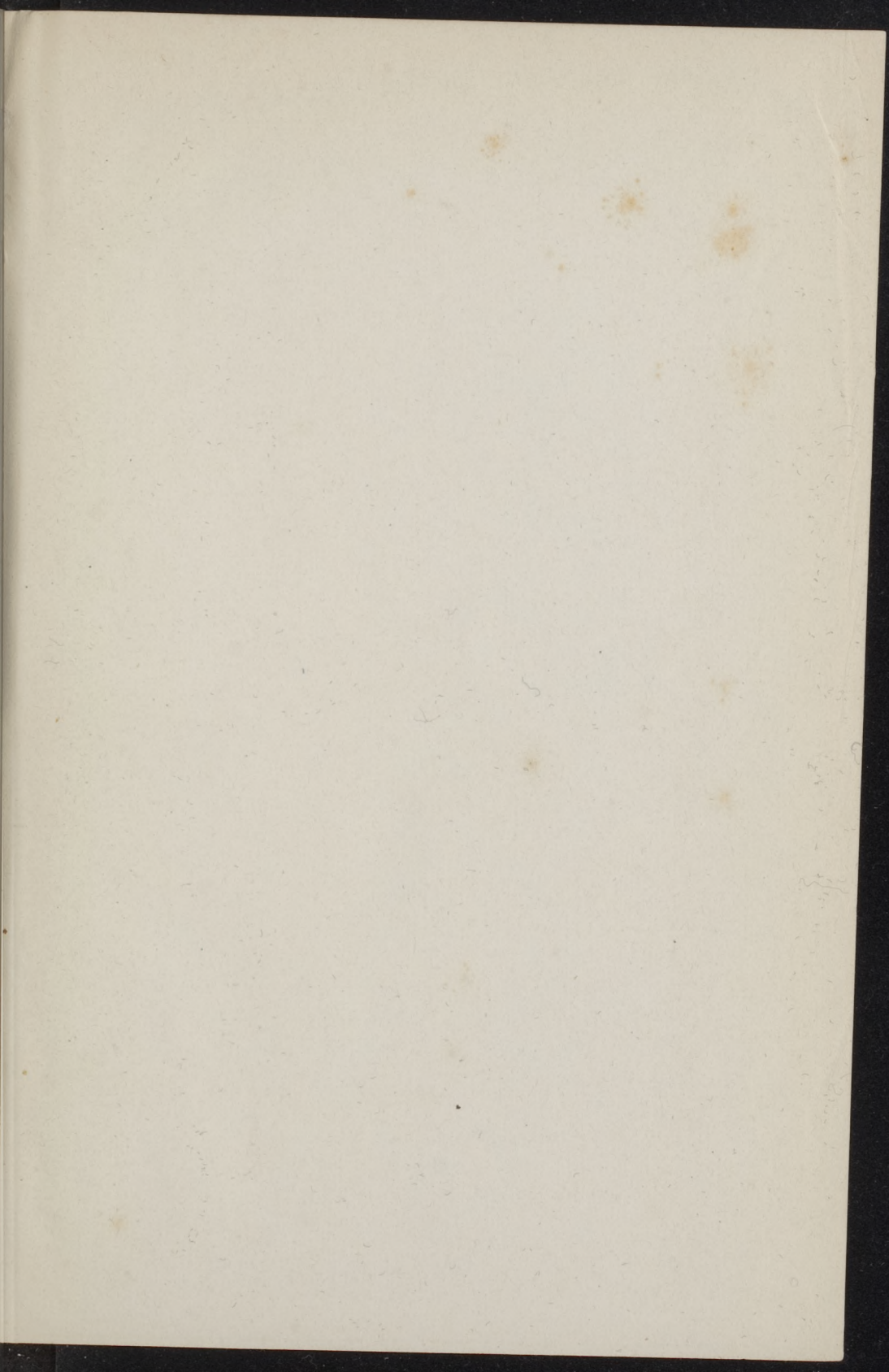
Voortbouwen op zijne grondslagen, is het waarachtigste rouw- en huldebetoon; iedere kloeke daad in zijnen geest, is een telkends frisch gestrooide bloem der levenden op het graf van den immer te betreuren doode; iedere krachtige handeling naar zijn voorbeeld, is hem onsterfelyk houden in het midden van ons, in het midden des Volks van Nederland — dat hy zoo lief heeft gehad.

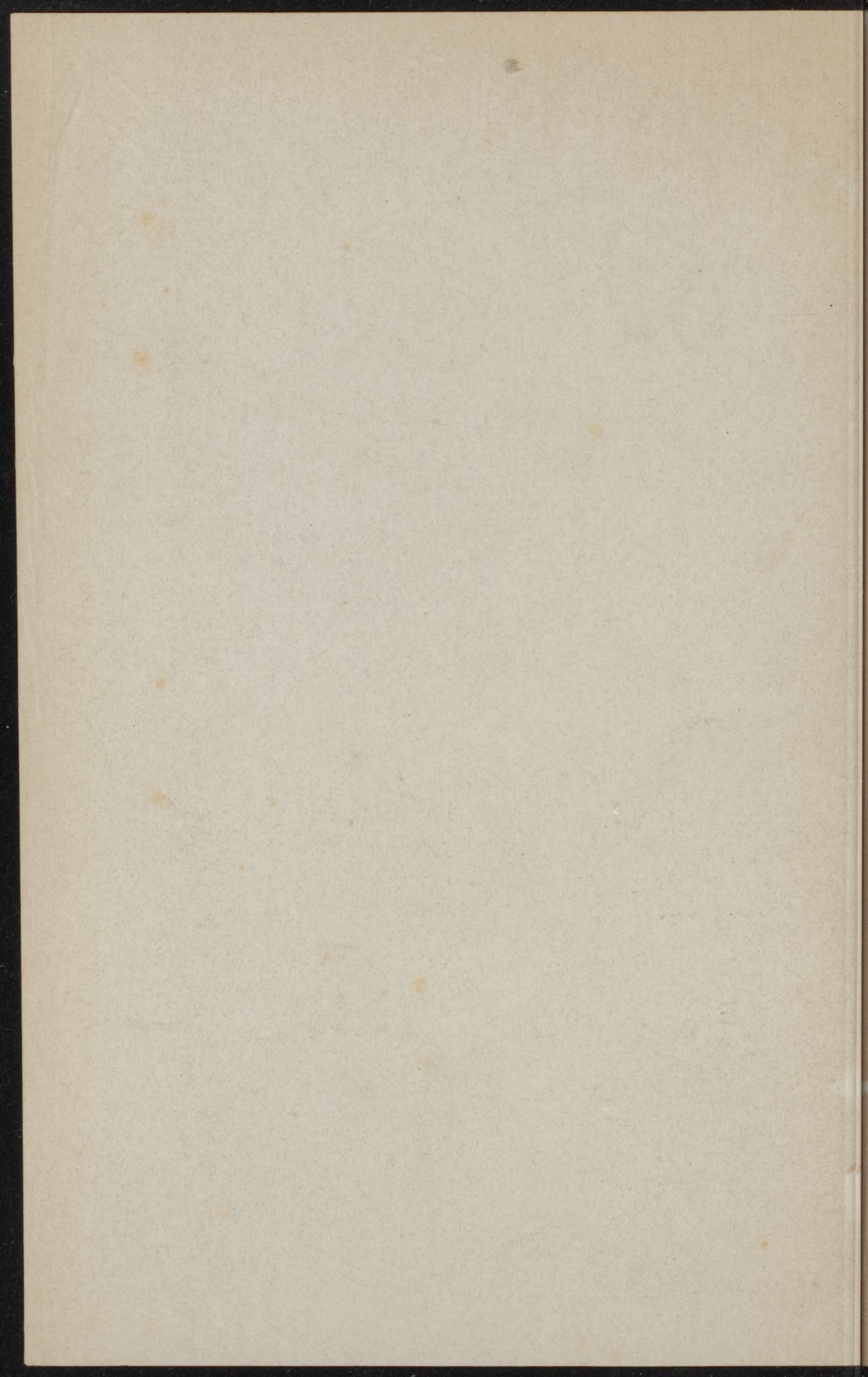
VERBETERING.

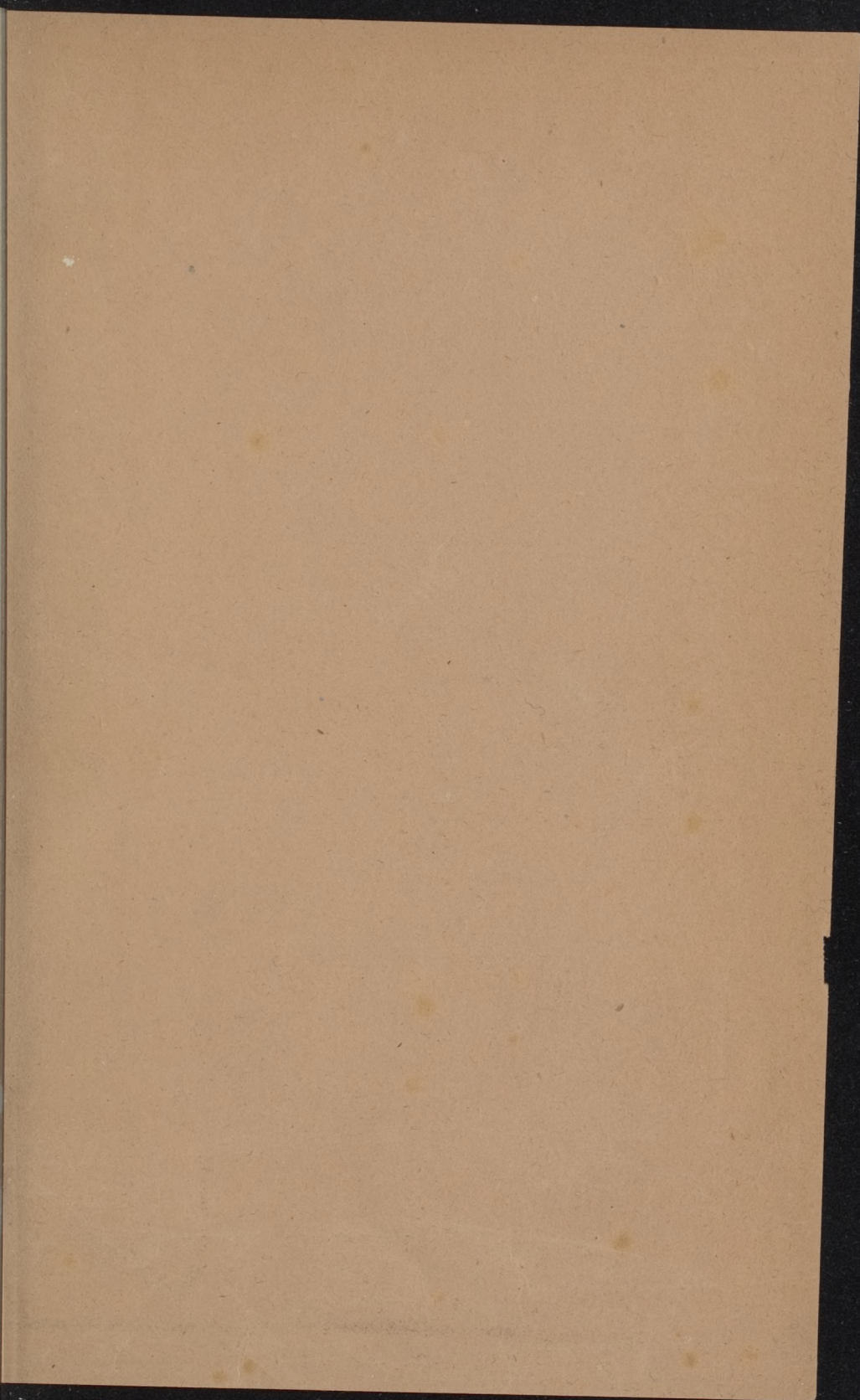
Op blz. 68, regel 7 v. b., staat: December; moet zijn: September.
» » 83 » 13 v. o., » December; » » January.
» » 111, » 12 v. b., » porcelijnvorm; » » porcelijnkleur.
» » 124, » 5 v. o., » Voor; » » Van.
» » 141, » 6 v. o., » bewonen; » » bywonen.

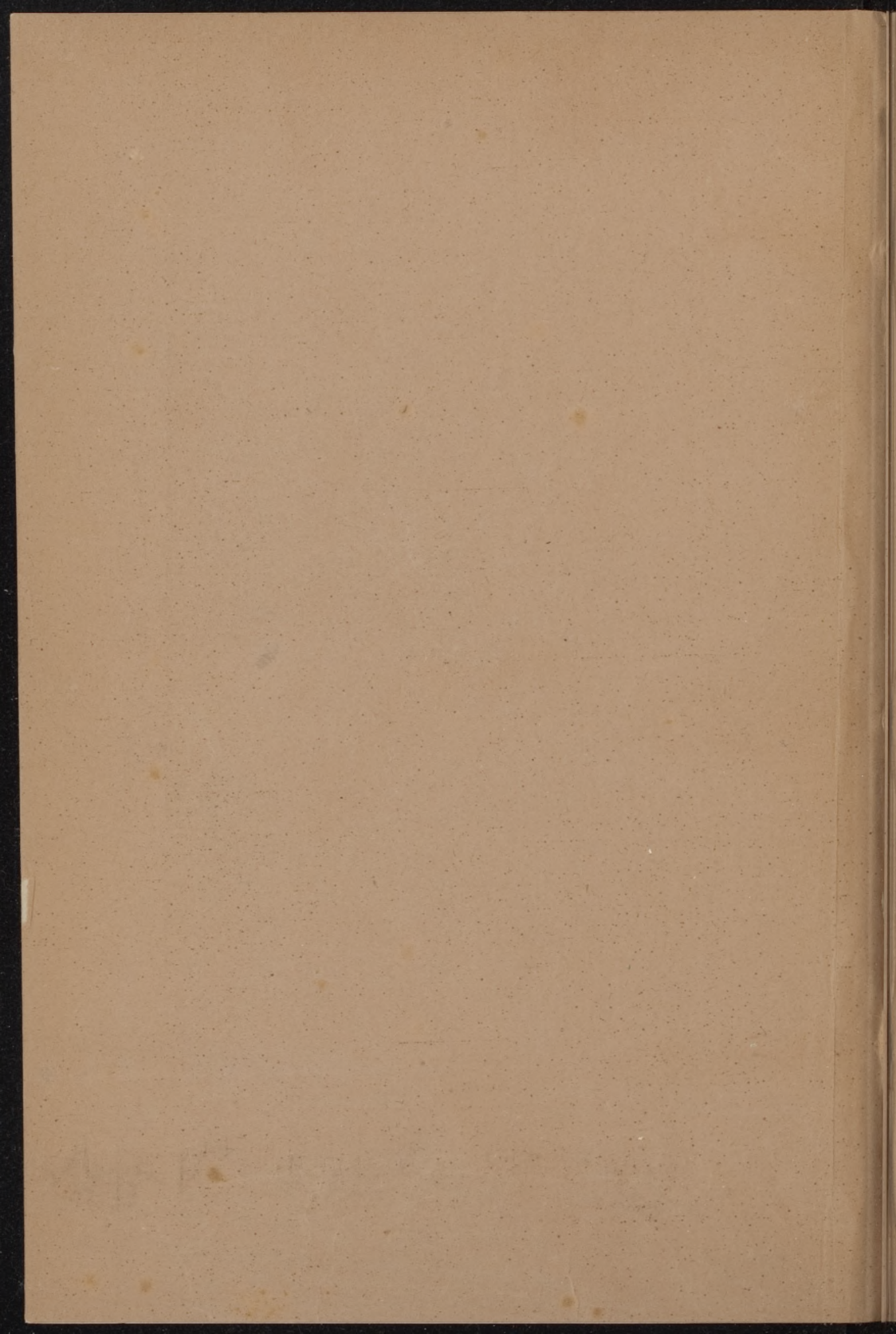
Voor de overige drukfouten stelt de auteur zich niet aansprakelyk.

Het Paleis Noordeinde

Het huis „waaruit de Prinses zal trouwen”.

Het Oude Hof,
inzet van een
erfenisstrijd.

FRAAI VERNIEUWD.

IN het hart van de jonge vrouw neemt het huis „van waaruit zij trouwt” altijd een speciaal plaatsje in voor haar verderen levensduur — of het haar ouderhuis is, of dat van lieve verwanten of vrienden: de aanblik er van zal wel steeds opnieuw een der gevoeligste snaren tot trillen brengen. En bij het naderend huwelijk onzer Prinses is het „Paleis Noordeinde” bestemd, die groote rol te spelen. De vertroude muren van het oude Koninklijk verblijf in het hart der Residentie nemen zodoende een heel bijzondere gevoelsbetekenis aan: voor ons allen is het, van het vertrek tot den terugkeer van den stoet op 7 Januari, een brandpunt van belangstelling, voor H.K.H. Juliana blijft het nadien symbool van een meisjesleven, dat werd afgesloten....

Het Paleis in het Noordeinde heeft, wat men op het oog zeker niet zeggen zou, een vrij bewogen geschiedenis gehad, ondanks het feit, dat het tamelijk onverbroken in het bezit of althans gebruik der Oranjes is geweest. De golven, die er vooral overheen sloegen, waren namelijk die van een erfenisstrijd, een verschijnsel, dat een soort natuurwet schijnt te zijn, waaraan ook vorstelijke geslachten zich moeten onderwerpen.

Het Paleis was oorspronkelijk een particuliere woning, bekend als het „Huis van Brandwijk”, dat, niet lang na den dood van den grooten Zwijger, in 1584, door de Staten van Holland werd gekocht en ingericht tot verblijf voor 's Prinses weduwe, Louise de Coligny, die er met haar vier stiefdochters en haar zoon, Prins Frederik Hendrik, haar intrek nam. Van een bruikleen kwam een schenking: na het sluiten van het Twaalfjarig Bestand in 1609 boden de Staten het de vorstelijke familie in eigendom aan, zulks als erkentelijkheid voor het groote aandeel, dat juist en vooral de laatste gemalin van den Vader des Vaderlands in den loop der zaken had genomen. Frederik Hendrik liet daarop het Paleis voor zijn moeder verfraaien en uitbreiden, o.a. met een grooten tuin, en aldus bleef het in het bezit der Oranjes tot den dood van Koning-Stadhouder Willem III in 1702, die, kinderloos gebleven, immers tot universeel erfgenaam benoemd had „Onzen Neve Prins Friso van Nassau, oudste Sone van den Heere Prins Casimir van Nassau, tegenwoordigh Stadhouder van Vrieslant”.

EEN WARE PUZZLE.

OP dat tijdstip breekt de erfenisstrijd los. Want bij Willem III's overlijden waren er nog anderen — onder meer de Koning van Pruisen — die op de nalatenschap aanspraak meenden te kunnen maken. Het geschil dat nu opdoemde, had veel weg van een puzzle.

Het vond zijn oorzaak in het testament van Prins René van Orange, die, voor het geval dat hij zonder wettig kroost mocht komen te overlijden, tot universeel erfgenaam had benoemd den oudsten zoon van zijn oom-vaderszijde, den Heere Willem van Nassau, of zoo deze mocht overleden zijn, Graaf Willem — dat was onze Willem I — of bij diens ontstentenis „een ander naaste Mans-oir en bij gebreke van Mans-oir de naaste Vrouws-oire gesproten van bovengenoemden Graaf Willem”....

Om dit erfenis-legspelletje niet al te ingewikkeld te maken, zij alleen gezegd, dat ook Frederik Hendrik geheel in René's geest handelde door zijn zoon Willem II tot universeel erfgenaam te benoemen, of ingeval van diens heengaan zonder wettig kroost, zijn zuster Louise of haar wettige nakomelingen.

Nu dan Willem III zonder kinderen was heengegaan, en het bleek dat hij zijn neef, Frieslands stadhouder, tot erfgenaam had benoemd, meende de Koning van Pruisen een goede kans te zien met het indienen van een protest.

Koning Frederik Wilhelm I teekende verzet aan, aangezien z.i. de nalatenschap had moeten komen aan de nazaten van Prinses Louise, de zuster van Willem II, die gehuwd was met den Keurvorst van Brandenburg. Koning Frederik Wilhelm was namelijk.... haar zoon.

Naar zich denken laat, zaten de Staten-Generaal qua executeurs der nalatenschap met het geval tamelijk verlegen, nu de Koning van Pruisen blijkbaar vast bleef houden aan zijn

standpunt „gefondeert op het perpetueel Fideicommiss in het Huis van Nassau-Oranje op het recht van eerstgeboorte en in faveur van de Vrouwen bij gebrek aan Mans-oir vastgesteld.”

Gelukkig nam het geschil geen gevaarlijke vormen aan. Een successie-oorlog kwam er niet van en Pruisens vorst was zelfs zo welwillend aan te nemen, dat het geenszins in de bedoeling van Willem III had gelegen, zijn neef — met wien hij altijd hartelijk bevriend was geweest — te benadeelen! Doch recht is recht, en dus zou de zaak het best in orde komen, zoo men maar aannam dat Willem III die rechten had willen erkennen en alleen beschikken over dat gedeelte, dat onbetwist aan zijn eigen stamhuis toekwam.

Vinnig of in der minne — men heeft toch volle twintig jaar noodig gehad om de kwestie tot een oplossing te brengen. De Koning van Pruisen kreeg behalve het Oude Hof, zooals in die dagen het Paleis in het Noordeinde werd genoemd, verschillende heerlijkheden, zoodat het Huis te Honsholredijk. Ook het Prinsdom Oranje werd door Prins Friso aan Frederik Wilhelm I afgestaan....

SLECHT ONDERHOUDEN.

ZOO was dus het Paleis Noordeinde gekomen in het bezit van den Pruisischen koning! Het zag er destijds wel geheel anders uit, dan heden ten dage. De vensters waren nog met kleine ruitjes ingezet en halverwege van luiken voorzien; de trap was ook veel hooger en smaller en ook was er geen balkon boven den ingang. In de beide nissen van de zijleugels stonden verder beelden en de toegang was door een zwaar ijzeren hek afgesloten.

Het Paleis Noordeinde in het begin der achttiende eeuw.

Het schijnt wel, dat het Paleis vooral in den tijd, toen het aan Frederik den Grooten toebehoorde, al bijzonder slecht werd onderhouden. Meer dan genoegzaam kan dat blijken uit een brief, dien eens Voltaire tijdens zijn Hollandsch verblijf uit het Paleis naar zijn vorstelijken vriend en beschermer schreef. Zonder veel verplichtingen zette hij namelijk aan het hoofd van dat epistel de kernachtige woorden: „De votre vaste et ruiné palais de la Haye”!

Afdoender kan haast niet.... Trouwens, al vroeger had Voltaire zich allesbehalve loffelijk uitgelaten over de „verrotte planken” en de „bouvvallige daken”. Lang heeft ook de groote Frederik zich overigens aan dit wrakke bezit niet gelegen laten liggen, en zoo kon in 1754 de Gouvernante Anna het Paleis voor de Oranjes terugkopen, waarop zij het grondig liet restaureeren.

Veertig jaar later zou het opnieuw in vreemde handen komen, ditmaal echter niet door een erfenishistorie, maar doordien de Oranjes den vaderlandschen bodem moesten verlaten.... Zij maakten plaats voor de Fransche vrijheidstroepen, welker bevelhebber, generaal Pichegru, het Paleis met andere bezittingen in beslag nam, het tot staats eigendom proclameerde en er zijn zetel vestigde.

STAATSEIGENDOM.... dat is het Paleis in het Noordeinde ook gebleven na het herstel van Neerlands onafhankelijkheid; doch het werd den regeerenden vorsten uit het Huis van Oranje voorgoed als woning toegewezen. Een duurzaam gebruiksrecht, dat aanstonds nogmaals bezegeld wordt, wanneer het even voornamelijk als vriendelijke vorstenverblijf het „trouwshuis” zijn zal van onze geliefde Prinses!

Biljarten.

SWEERING WINT VAN DOMMERING.

Ned. kampioenschap 45-1 groot biljart.

VAN VLIET GESLAGEN DOOR WIEMERS.

(Van onzen correspondent.)

LEEWARDEN, 12 Dec. — Hedenmiddag vingen in het lokaal der Friesche Biljartclub alhier de wedstrijden aan om het kampioenschap van Nederland 45-1 groot biljart, waaraan wordt deelgenomen door J. Dommering, J. H. Sweering, C. van Vliet en J. Wiemers. Nadat de voorzitter, de heer H. Nieuwland, spelers en belangstellenden welkom had geheeten en de heer Gramser enkele woorden had gesproken namens het bestuur van den Nederlandschen Biljart Bond, werd een aanvang gemaakt met de eerste ronde, waarin Dommering uitkwam tegen Sweering en Van Vliet tegen Wiemers.

In de partij Sweering—Dommering scoorde de eerste na een matig begin in de zevende beurt 36, terwijl hij in de elfde beurt een fraaie 83 opbouwde. De 27ste beurt leverde hem 51 punten op. Toch had hij 31 beurten nodig om de 300 vol te maken. Dommering stelde hier slechts 142 tegenover met als hoogste serie 23. Hij speelde wel ver beneden zijn kunnen.

Ook de partij Wiemers—Van Vliet stond niet op hoog peil. Niet minder dan 46 beurten waren noodig om de partij te beëindigen. Hooge series kwamen niet voor. Alleen verdient een fraaie 57 van Van Vliet en een 43 van Wiemers vermelding.

De cijfers waren:

	pnt.	brt.	hs.	gem.
Sweering	300	31	33	9.67
Dommering ..	142	31	23	4.58
Wiemers	300	46	43	6.52
Van Vliet	254	46	57	5.52

De tweede ronde bracht Dommering tegen Wiemers en Sweering tegen Van Vliet. Vooral Dommering speelde in tegenstelling met zijn eerste partij in het eerste gedeelte zeer sterk. De derde, vierde, vijfde en zesde beurt brachten hem resp. 25, 40, 26 en 31 punten. Na de tiende beurt was de stand 138 tegen 98 voor Dommering. Langzaam maar zeker liep de Arnhemmer uit tot na de twintigste beurt de stand 278 tegen 148 was. Jammer was het, dat hij nog zeven beurten voor de laatste 22 punten noodig had, waardoor het fraaie gemiddelde een gevoeligen slag kreeg. In de 24ste beurt leek het of Wiemers den achterstand toch nog zou inloopen. Hij scoorde een bijzonder fraaie 73, doch strandde toen op een eenvoudigen trekstoot. Hij bracht het tot 264 met een gemiddelde van 9.77. Het gemiddelde van Dommering bedroeg 11.11.

De partij Van Vliet—Sweering werd in 35 beurten beëindigd. Van Vliet's hoogste serie was 47, die van Sweering 68. Sweering eindigde het eerst de partij met een gemiddelde van 8.57. Het gemiddelde van Van Vliet bedroeg 7.54. Hij scoorde 264 caramboles.

De cijfers waren:

	pnt.	brt.	h.s.	gem.
Dommering	300	27	40	11.11
Wiemers	264	27	73	9.77
Sweering	300	35	68	8.57
Van Vliet	264	35	47	7.54

LEUW

Onze diners zijn bij uitstek geschikt voor feestdiners, waarvoor zalen disponibel!

(Ingezonden Mededeeling)

GROOTE RADIO SPORT

Prijzen:

LUISTERWEDSTRIJD

TEN BATE VAN HET
NATIONAAL FONDS VOOR BIJZONDERE NOODEN

- 1 Chevrolet 1937; 2-deuren coach. Gratis beschikbaar gesteld door General Motors S.A., Antwerpen.
- 2 Een week in den Zwitserschen winter, te verzorgen door het Zwitsersche Verkeersbureau te A'dam.
- 3 Een Philips Ontvangtoestel, t.w.v. F 198.— Philips, Eindh.
- 4 E. M. Jaarsma Haard, t.w.v. F 137.50. Jaarsma, Hilversum
- 5 Een „Küppersbusch“ gasfornuis, t.w.v. F 120.— „Imenexo“, Leiden.

EN VOORTS

1800

ANDERE FRAAIE PRIJZEN!

Houdt Maandagavond a.s.

VRIJ!

(Ingezonden Mededeeling)

9378

Wielrijden.

EEN WIELERCRITERIUM TE ZANDVOORT?

Naar Scheveningsch voorbeeld.

(Van onzen correspondent.)

ZANDVOORT, 13 Dec. — Er bestaat groote kans, dat in den zomer van 1937 te Zandvoort een groot wielercriterium georganiseerd zal worden naar het voorbeeld dat Scheveningen verleden jaar gegeven heeft. Eenige weken geleden werd hier de vereeniging „Zandvoortsch Bloei“ opgericht, die zich ten doel stelt, alles te doen wat Zandvoort als badplaats omhoog kan werken. Toen werd voor het eerst het idee geopperd om een wielercriterium te organiseren.

AFGELASTE WEDSTRIJDEN.

BEHALVE de voetbalwedstrijden van den Amsterdamschen Voetbal Bond en Utrechtschen Provinciaalen Voetbal Bond, waarvan wij het niet doorgaan reeds meldten, zijn de volgende wedstrijden voor vandaag wegens den slechten toestand der terreinen afgelast:

Voetbal.

Amsterdamsche Volks Voetbal Bond: alle wedstrijden afgelast.

K. N. V. B. wedstrijden te Amsterdam:
A.D.W.—S.L.T.O., Ajax II—E.D.O. II, Ajax IV—Bl. Wit IV, Amstel—Ontwaakt, Avanti—Swift, D.E.C.—J.H.K., D.E.C. II—Ahrends II, Fokke—Electra, Fred. Hendrik—Rivalen, H. E. D. W.—Sloterdijk, J.O.S.—Victoria, Neerlandia—Z.R.C., O.D.E.—Zaanlandia, Oosterpark II—Meteoor II, Oranje Zwart—Rodi, Schinkelhaven II—O.D.E. II, S.C.A.—S.D.S., T.O.G.—D.J.K., T.O.G. III—Oranje Zwart II, V.V.A.—Watergraafsmeer, Watergraafsmeer II—H.E.D.W. II, Wilh. Vooruit—Utrecht, Zeeburgia II—Z.F.C. II.
Goudsche Voetbal Bond: alle wedstrijden afgelast.

Korfbal.

Amsterdamsche Korfbal Bond: alle wedstrijden afgelast.
Geldersche Korfbal Bond: alle wedstrijden afgelast.

maakte, waaronder twee zessen en veertien vieren. Hammond nam vier voor 40, Sims drie voor 83. De M.C.C. scoorde 31 runs zonder wicketverlies, alvorens regen een einde aan het spel maakte.

Schermen.

WITMANS WINT JUNIORES-WEDSTRIJD.

Ook eerste in stijl.

(Van onzen bijzonderen correspondent.)

DEGSTE... 12 Dec. — De heden is de

